

בטאון הקיבוץ הדתי

338

טבת תשל"ד

עמודים

עמודים

בטאון הקיבוץ הדתי
נוסד בשנת תרצ"ח

338

כרך כ"ב, חוברת ד'
טבת תשל"ד

כתובת המערכת:

ת"א, רח' דובנוב 7, ת.ד. 40015

טלפון: 257231 (03)

*

דמי החתימה לשנה — 7 ל"י

*

תמונות וציורים

השער — דוכי, עין צורים

ע' 139 — דפוס הצופה

ע' 145 — גילי מבצרי / עין צורים

*

ה ת ו כ ן

על הפרק

- 103 גם היום, ודוקא! / ש"ל
- 104 LUCTOR ET EMERGO / י. א.
- 105 וסבבו הסופדים בשוק / י. א.
- 106 לקחים (הרצאת פתיחה במזכירות המורחבת) / שמחה פרידמן
כבשוננו של עולם
- 111 נותן הודיה לשעבר וזועק לעתיד לבוא / אליעזר גולדמן
- 114 קיום ייעודי מול קיום גורלי / יוסקה אחיטוב
אלה אזכרה ואהמיה...
- 115 קדיש על הרוגי ארץ ישראל / ש. י. עגנון
- 135—116 בנינו-חברינו הי"ד, חללי מלחמת יום הכפורים
- 136 מכתב למשפחה שכולה / אחד הבנים
- 137 פדיון שבויים: יואב חוזר הביתה / שיחה בגן הילדים
- 139 דוד בן גוריון ז"ל / משה אונא
- 143 מה פנינו האמיתיים? / יואב ב.
- 144 מכתב הביתה / נחום
- 145 ודוקא... (שיר) / גילי
- 145 לילה בדרום (שיר) / מיכאל חפץ
- 146 פרקי יומן / מבל"ד יצחק א.
- 148 ההיסטוריה חוזרת? / יצחק בל.
- 149 שליחים כותבים / אמנון שפירא
- 150 במוסדות

תמונת השער

אמר (חוני המעגל) לפני הקב"ה...

...יהי רצון מלפניך שתביא רווחה". מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ונתגנבה

(תענית — ירושלמי)

הארץ ויצאו ומצאו מדבר מלא כמהין ופטירות

גם היום, ודוקא!

מזה — שמה יגלה הצבור שכאשר מתקרבת שעת האמת, והיא תתקרב, אין פער הגישות תהומי עד כדי כך והאחריות הלאומית תכפה על כולם גישה רציונלית מזה ומזה, למניעת כשלון בשלום ובמלחמה כאחד. גילוי כזה היה מוריד מהידודי מלחמת הבחירות וגורע מחשבון הרווח הצפוי, לדעת כל אחד מהצדדים, במאזן קולות הבוחרים.

שוב אנו עדים להופעתן של רשימות קיצוניות המנסות להבנות ע"י פסוידו-בחירות במצעייהן והצעותיהן לפתרון בעיות המדינה. מתבלט בקרב צוננים אותו רב הרהב, לבוש איצטלת קדוש, הפעיל במיוחד בצבור הדתי. אכן יש בצבור זה חלקים להם נטיה לקבלת הנהגה „משיחית“ ומתפתים ללכת שולל אחרי מלל של כיבוש שאין לו כיסוי של מימוש. ממלל כזה נסינו להתרחק תמיד. לא נתכחד: גם מצע המפד"ל יש בו סתומות ככל שהוא מרבה במלים, וכאמור, אין מנוס מזה בימינו אלה. ברם, ברורים העקרונות המנחים את המפלגה (כפי שנתקבלו בועידה האחרונה: זכותנו הדתית-היסטורית על ארץ-ישראל, השאיפה לשלום בר-קיימא, הבטחת גבולות בטחון למדינה) והם עשויים לרכו סביב מפלגה זו כוחות רבים, אף אם חלוקים הם עדיין בדרך אופרטיבית לעתיד לבוא. אין עקרונות אלה תלושים ממציאיות של התישבות רבת תנופה, שהיתה והנה יסוד מוצק בבנינה של מדינת ישראל.

ישגה החשוב כי במערכה זו אין ערך לקול הניתן למפד"ל, וכאילו המדינה כולה נתונה רק לאחת מכפות המאזניים של המתגוששים ב„משקל כבד“. יהיה צורך ותהיה אפשרות לאי-זון לאחר הבחירות. המפד"ל, אם תצבור די כח בעזרת הבוחרים מקרב האזרחים והחיילים גם יחד, תוכל להבטיח לעצמה השפעה ניכרת על מדיניות חוץ ופנים, בטחון וחברה. הכרח איפוא לחזק ולו רק כדי שתוכל למלא ייעוד זה של איחוד המחנות בו מותנית ההצלחה במאבקים

טוב ומוטב היה לו נדחו הבחירות לכנסת יש-ראל לכדי שנה. העם בישראל היה חוסך מעצמו את מערכת הבחירות הזאת בה עורבבו, ע"י הכל, ענינים אשר חייבים היו לעמוד מחוץ למאבק על השלטון, ואשר לבטח לא תרמו להגברת ההרגשה הטובה בקרב יהדות לוחמות בחזית. אולם, שני המחנות הגדולים, המערך והליכוד, סברו אחרת ואזרחי ישראל נתונים בריזומנית במערכה צבאית-מדינית ובמערכה של בחירות.

מציאות זו לא תשתנה עתה על ידי הסתייגות או המנעות מהשתתפות פעילה בבחירות. המנעות כזאת רק תחזק את המפלגות הגדולות שלא הצליחו אף לעת כזאת להתעלות מעל חיי שובי שעה, או שתביא להצבתם בכנסת של נציגי פלגים קיצוניים, שאמנם יוסיפו „פלפל“ לבית המחוקקים אך השפעתם הממשית נמוכה מאד, והעבר מלמד.

ההחלטה להביא את העם לקלפי מוסברת בכך, כי יהיה משאל-עם ובו יוחלט באיזו דרך תלך המדינה בחתירה לשלום. ולא היא. עתה, עם פתיחת מו"מ (הנראה באופק בשעת כתיבת שורות אלה) עם אויבינו לא ייתכן שהמצעים יהיו ברורים. העמעום מוכרח לשרור בהם, כי כאשר ניגשים לשיחות כאלה אסור לשגות באמירת דברים ברורים מדי בטרם עת. לכן כל מפה דמיונית בהכרח תהיה בקנה מדה קטן, שלא יאפשר לזהות בה לא גבול ולא נחלה, לא עומק ולא רוחב. כל המפות בשעה זו מטושטשות הנה.

נדמה כאילו המערכה מתנהלת רק בין שני הגדולים, כביכול נציגי ומבטיחי השלום מזה, ומחרחרי מלחמה מזה. בעליל, לא אלה ולא אלה גילו כל קלפיהם וטרם הודיעו לצבור הבוחרים מה מחיר מוכנים לשלם אלה למען השלום ואלה במלחמה. שני המחנות היריבים יודעים אך שותקים באשר לסייגים שהציבו לעצמם. שניהם לא יגלו זאת לצבור מחשש מוצדק שמה מתוך דברים ברורים יבולע לתכנית. אך לא פחות

LUCTOR ET EMERGO

עולם לא להכנע. „אם תאבקי גם תנצחי“.

אין פלא שהמאבק באיתני הטבע הטביע את סימניו עמוק־עמוק בנפש העם: מידות הקרב שנדרשו ממנו יום יום, דור אחרי דור, הפכו לסגולות נורשות ונעשו חלק של האופי הלאומי — במידה שניתן לדבר על סגולות אופי קולקטיביות.

וכך *Luctor et emergo* משמשת להם להולנדים גם הוראה מעשית וגם סימן היכר ב־מאבקים אחרים, שבהם מתנסים הם. כאשר עמים רוצים לכפות עליהם תכתיבים, המאיימים לדכא או לצמצם את שאיפת העם לעצמאות לאומית ולחירות אישית, — כי אז יקומו כחומה בצורה להשיב מלחמה שעה, באותה גבורה ותושיה, שעמדו להם במאבק על הים. הם הוכיחו בעבר ומוכיחים כיום שעם קטן יכול להיות גדול, משכ־מו ומעלה מהרבה עמים, גדולים ועצומים, שנכ־נעו בצורה מחפירה ללחצים כלכליים ופוליטיים. אהדת הולנד כלפי ישראל הקטנה, הנאלצת אף היא לעמוד על נפשה, נבחנה בכור הנאמנות, כאשר בעלי ברית אחרים, חזקים ממנה לאין ערוך, בגדו בישראל, הפקירוה ואף עברו למחנה אויביה. אין זאת כי אהדה זו מושרשת בתוך תודעת העם והמוסר הלאומי והורגת מן החשבון הליגלי של ריווח והפסד. ואמנם קשה לומר שהולנד עשויה לצאת ברווחים חומריים מתמיכת־תה האמיצה בישראל. נהפוך הוא — משלמת היא מחיר יקר, „נענשת“ בסבל של ממש על נאמנותה ומוצאת עצמה מוחרמת ככבשה השחור־רה בתוך משפחתה היא.

איננו רוצים להפליג באשליות של אידיאליזם־ציה. בודאי גם בתוך הולנד מצויות ומתרוצצות דעות אחרות ונשמע פה ושם גם הקול של „השכל הישר“, של „הכרח בל יגונה“. דווקא משום כך שומה על ישראל לאמץ את יד ידידיה, להביע להולנד בכל דרך אפשרית, בדבור ובמעשה, את הוקרתה על עמידה כה איתנה, ולהתפלל כי לא תמוט רגלה. ותיווכח גם הפעם את צדקת *Luctor et emergo* — האבקי ויכול תוכלי.

י. א.

בקום עלינו אדם

בחרות אפם בנו

נחלה עבר נפשנו

המים הזידונים..

לולא ה' שהיה לנו

אזי חיים בלעונו

אזי המים שטפנו

אזי עבר על נפשנו

תהלים קכד

מלים לטיניות אלה שבכותרת הינן ה„סיסמה“ החרותה על דגלה של אחת הפרובינציות של הולנד, מחוז זהלנד (כלומר — „ארץ הים“). היא מביעה בכעין „מכתם“ מרוכז חכמת חיים, שאיפה או השקפת עולם, אשר תהיינה נר לרגלי אזרחיה בהליכותיהם. פירושה — „האבק ונצח“.

במקורו ולמעשה מכתם זה בודאי בא לעודד את ההולנדי במאבקו הממושך כנגד גלי הים המסתערים, האומרים לקרקר קיר, לכרסם ולבלוע נתחים נתחים של אדמה וזקלאית דשנה אל תוך הים הסוער.

ואכן, הסיסמה לא בשארה ריקה מתוכן: מאות בשנים עומדים ההולנדים במאבק זה בגבורה, כובשים את אדמת ה„פולדר“ וחוגרים אותה ב־מחגורת מגן של סוללות („דייקים“) ומערכות סכרים. מלחמת קיום זו אינה מרשה שום הפוגה או שאננות. היא מחייבת ערנות בלתי פוסקת, עמל ותושיה, גם נכונות להקריב קרבנות — ול־

המשך מן הע' הקודם

המדינניים והבטחוניים, בהם ובפניהם אנו נמצ־אים.

עם זאת אין לשכוח כי טרם חלפו המאבקים הרוחניים של המדינה. הם יימשכו, ובכל התנ־אים, גם לאחר יום הבחירות. עם כל צערנו על מיעוט ההישגים, אין לשכוח כי ללא התמדה בחתירה בדרך הציונות הדתית לא היינו זוכים להישגים בהם נתברכה תנועת „תורה ועבודה“, בחינוך הדתי, בתחום המוניציפלי, בפרהסיה דתית מסויימת, בתחיקה ועוד.

נאמנים להחלטת מועצת הקבוץ הדתי, לפיה „על הקה"ד להמשיך בפעילות פוליטית במסגרת ה־פוחמ"ז והמפד"ל תוך עמידה על רעיונות היסוד של הציונות הדתית ורעיון תו"ע" יש לקוות כי בוחרי הקבוץ הדתי יתנו קולם למפלגה זו גם בבחירות לכנסת השמינית. ש"ל

וסבנו הסופדים בשוק

בענין זה נראית הסכמתם ההדדית מובטחת..
בחגיגה, שמור לי ואשמור לך.

★

מענין לענין —

עד כה לא הורשינו להוציא את הללינו מאל-
מוניותם. בודאי היו לכך טעמים חשובים. אך
מסתבר כי בקרוב תתפרסם הרשימה. יהיה זה
עוד יום שחור משחור, כקריעת הבגד על יד
הקבר הפתוח. המספר הכולל, שהוא אחרי הכל
מופשט, בלתי נתפס, יומחש לנו אז לפרטיו,
אחד לאחד.

ברם, המשפחות לא תסתפקנה בפרסום רשימה
מפורטת מטעם מוסדות הבטחון. הן תפרסמנה
מודעות אבל על הבעל, הבן, האה. כמוכן, כמקור-
בל, כמוצדק.

אולם מחריד ומקהה כאחת אם עולם כמנהגו
ינהג וגם הפעם מכרים וידידים, מוסדות ומשר-
דים יביעו את השתתפותם דרך המודעה, הטבועה
בחותם השבלונה הקבועה. גוש קדרות קומפקטי
זה יוסיף דכאון על דכאון וישמש מפלט נוח מן
הצורך במילה אישית, לחיצת יד או ביקור פרטי,
שיש בהם באמת כדי להקל ולעודד.

ואחרון אחרון: אם גם הפעם העתונים לא
יקבלו על עצמם ריסון מרצון, ינהגו הם איפה
ואיפה כלפי אלה שמלאך המוות נהג בהם בשו-
יון — של גורל משותף. מאי חזית דדמא דידך
סומק טפי..? האמנם נחיצות הנחמה לקרובי בנו
של מנהל המפעל גדולה מזו של קרובי הפועל
הפשוט באותו מפעל? האם לא יהיה בכך כדי
להנציח אפלייה, שבוטלה סופית בהכרעת שדה
הקרב?

ברית התנועה הקבוצית — כחברה שיוונית —
היתה מודעת במשהו לפרובלמטיקה זו והחליטה
כי הקבוצות לא תפרסמנה מודעות תנחומים
לקבוצות אחרות. זהו צעד בכוון הנכון.

כאמור, קלושים הסכויים שהעתונות היומית
— שאיננה שיוונית כל עיקר — תנקוט אף היא
יוזמה כלשהי בנידון. ואולי — בכל זאת?

י. א.

גם בימים „כתיקנם“, בלכת פלוני אל בית
עולמו, מודעות אבל מטעם מוסדות ואישים למי-
ניהם צועקות-צורמות אלינו בתיפלות טעמן
ובאופיין הראוותני, — הנמדד במספר האינצ'ים
בעתון ובגודל האותיות.

יותר ממתן כבוד לנפטר ומהשתתפות בצער ה-
קרובים נועדות הן להזכיה נוכחות ולתת פומבי
לגדולת-יקרת-המנחמים.

אין גם ספק בכך שמנהג נפסד זה פועל כמחלה
מידבקת: פלוני פירסם והתפרסם? לא אוכל
לפגר אחריו, „לא נופל אנוכי מכם“, לפחות
עלי להשתוות אתו ורצוי אף לעלות עליו. את
ההוצאות אפשר לרשום ממילא כסעיף ב„יחסי
צבור“.

★

הרוצה לקבל אישור מהודש לנאמר לעיל
לא ירחיק עדותו: יעלעל בעתונים היומיים אחרי
מות דוד בן גוריון ז"ל. האמנם מישוהו הטיל ספק
בכך שהמשרדים הממשלתיים, העיריות, המו-
עצות האיזוריות והמקומיות, האוניברסיטאות ו-
בתי החולים, מפלגות וארגונים ועוד ועוד מצטי-
ערים על מותו של מנהיג דגול? מאידך —
האם מישוהו יצא יותר מנוחם, יותר מעודד,
אחרי קראו הכרזות אלה, גם אנו בין המת-
אבלים?

(דרך אגב: נדמה כי במקרהו של בן גוריון
דרך הפרסום אף סתרה את מבוקשו של הנפטר,
שאסר בצוואתו על הספדים..).

ההוצאות על מודעות-אבל מצטרפות לסכומים
נכבדים מאד. הם נראים הולכים וגדלים בעינינו
בבזבזנותם, בזכרנו את מגמות החסכון, שמוסדות
ואזרחים מצויים עליהן בימי הירום אלה ביתר
שאת..

לצערנו, אין סכוי רב שקריאת הצבור אל
מערכות העתונים לחדול בעתיד מהדפסת מוד-
עות-אבל צבוריות — או לפחות לנהוג בהן
בדרך צמצום — תזכה לאוזן קשבת. הרי לא
בנקל יוותרו אלה על מקור „זול“ זה של הכנ-
סות, הבאות לכסות גרעונות או להגדיל רווחים.

לקחים

(הרצאת פתיחה בדיון במזכירות המורחבת מיום כ"א כסלו תשל"ד)

בענין זה יש לי הרושם שאנחנו שותפים לגי-
שה של הנצי"ב. איש מאתנו איננו מספיק צעיר,
חסר נסיון די הצורך, שלא יידע מה שלמדנו על
בשרנו זה עשרות בשנים, שמדי פעם אנחנו
נאלצים לעמוד על נפשנו, מדי פעם אנחנו
נאלצים לבכות קרבנות של מלחמות גדולות או
קטנות, בהיקף רחב או מצומצם. איש מאתנו
אינו יכול לומר, שעצם התופעה של קרבנות היא
בשבילי בלתי ניתנת לתפיסה. הרי אנחנו יודעים
זאת, כי על תנאי זה ובתנאים אלה אנחנו בונים
את הארץ.

אבל מה שחייב להדאיג אותנו, זו הבחינה
שעליה מצביע הנצי"ב: מדוע הודעו לנו?
רווחים בציבור צירופי לשון וביטויים נוקבים
לזעזוע, כגון „רעידת אדמה“, „לפני המבול“
ו„אחרי המבול“, — היינו לפני יום הכיפורים
ואחרי יום הכפורים. מה דימויים אלה מבטאים,
אם לא זעזוע נפשי עמוק, שהוא חייב לעורר
אותנו למחשבה: מדוע צר לנו? — ויירא
ויצר! פחד זה הוא בעצם המדאיג אותנו והוא
חייב להביא אותנו לחשבון הנפש.

★

לא צריך לעמוד על הרבה תופעות כדי להבין
שהבדל יסודי מודקר, כאשר אנחנו משווים תח-
שה של אחרי מלחמת ששת הימים, לתחושה
שבעקבות מלחמת יום הכפורים. אולי נצטרך
לפענח את המרכיבים השונים של התחושות ושל
השוני ביניהן. מה הן התופעות — את זה עוד
אציין. אומר רק בפתיחת הדברים הללו וזאת
בעקבות הגמרא בפסחים ס"ו: כל המתיהרה,
אם חכם הוא — חכמתו מסתלקת ממנו. צריך
לזכור שיהירות עלולה להביא לסילוק החכמה.
לא באתי להתערב בויתוח, שהתעורר בימים
האחרונים, בעקבות אימרתו של הנשיא „כולנו
אשמים“. אבל חשוב שזכור דבר אחד, שהוא
בבחינת קטיגורית חשיבה של עם ישראל, ויש

כינסנו את המזכירות על מנת לפתוח בשיחה
על מה שמדאיג אותנו, על מה שמחייב אותנו
כרגע. בוודאי לא אעשה זאת בצחצוחי לשון,
השעה אינה כשרה לכך, הנכונות הנפשית איננה
מתאימה לכך. לא אעשה זאת בדרך של משא
מקיף, אין בי הכוח המוסרי ואין בי שלוות הנפש
של צדיקים, אשר יכולים בכל עת ובכל שעה
למצוא ביטוי למה שמרומם את הנפש ולמה
שמרפא פצעים. בסך הכל יש בידי רעיונות א-
דים שנראה לי שכדאי לתת עליהם את הדעת.
חברים יקבלו את הדברים בחלקם, אחרים ידחו
חלקם, ודאי שחברים יתווכחו עליהם. אבל אלה
הם הדברים שנראים לי היום בעלי משקל, לנו,
כנציגי הקבוצות, וגם כאלה אשר נושאים על
עצמם אחריות, לא רק לתנועה הקיבוצית שלנו,
אלא גם אחריות לכלל ישראל, כבעבר.

★

כאשר עיינתי בפרשת „וישלח“ ראיתי הערה
מאד משמעותית לנושא שלנו. הנצי"ב נותן
פירוש מאד מעניין לפסוק הידוע: „ויירא יעקב
מאד ויצר לו“. כשאנחנו לומדים רש"י, אנו מוצ-
אים: ויירא — שמא ייהרג; ויצר לו — שמא
יהרוג הוא אחרים. רש"י במקרה זה רק הביא
אחד מן הפירושים אשר חכמי המדרש נתנו.
למשל, ר' יהודה רבי עילאי, מצוטט במדרש,
כאומר בדיוק היפוכו של ענין: ויירא יעקב מאד
— שמא יהרוג הוא אחרים. ויצר לו — שמא
ייהרג. אין לעמוד כרגע על ההבדלים המתבטאים
בגישה להבנת הפסיכולוגיה האנושית בתחום
האדם הלוחם. הנצי"ב מוסיף משלו: ויירא יעקב
מאד, כפשוטו — פחד מפני מה שעלול לקרות
לו בפגישתו עם עשו. ויצר לו — מועקה ירדה
עליו; מאחר שהוא חש שהוא פוחד — ויירא.
עצם הפחד והיראה העלו בתוכו את הזעזוע,
מדוע בעצם בא לי אותו פחד? מדוע מטרידה
אותי אותה יראה?

בקשת: ילכו הם, יבואו אחרים במקומם, שיעשו את המלאכה טוב יותר.

אבל אינני יכול להשתחרר משיקול נוסף. בהקשר של שלטון וביחסים בין שולטים וגשלים, יש בחברה הדמוקרטית אלמנט שממנו לא פטור אף אחד, — זה אלמנט האחריות. אינני רשאי לומר: „היות ובטחתי יתר על המידה בשולט ואוכזבתי, לכן כל האשמה עליו“. נמצאת מרומה — לא רק המרמה אשם אלא גם המרומה תרם לאשמה. מכיון שאין שלטון ללא אחריות, — ואם אנחנו מדברים על שלטון דמוקרטי אזי אנחנו שותפים לו — הרי האחריות מחייבת אותנו לנהוג בעתיד כך שלא נימצא מרומים. זה מחייב יותר נכונות לבקורת, יותר נכונות להעמיד דת ענינים על בוריים. זה מחייב גם יותר השקעות כספיות, מחשבתיות, והשקעות בכוח אדם, כדי לבחון אמיתותם של דברים. זה מחייב גם מערך של אמצעים פרלמנטריים יותר חדים מאלה שהיו בידינו. זה מחייב אותנו גם לנכונות גדולה יותר לומר: להסתכן בכשלון. כי לעתים, נוטה האדם המודרני לומר: תן להם לעשות. יצליחו — אני שותף. לא יצליחו — ברירה להגיד, נכשלו הם. מכאן מתחייבת יותר נכונות ויותר שותפות בביקורת על השלטון ובאחריות לפעולותיו.

אני רוצה להצביע בהקשר זה על גישת מחדל רווחת, שסיגלו לעצמם רבים וטובים לאמור: „פוליטיקה, זה ענין מלוכלך מדי, זה לא בשבילי, זה בשביל סוג מסוים של אנשים שרוצים לדש-דש בה. אולם אני — לא.“ גישה זו פירושה להסתלק מאחריות ולמסור את הענינים בידי אחרים. אולם היא גם נוטלת מן הזכות להטיל את כל האחריות על האחרים.

עוד נושא הראוי להרהורי תשובה: היתה אצלנו מחשבה, שמה שהיה הוא שיהיה. כך בנינו את החיים, כך חשב רוב הציבור. הדגם — מלחמת ששת הימים. טעינו ואמרנו — ואולי עדיין לא שילמנו את מלוא מחירה של הטעות: הגענו למצב שבו אנו יכולים לחיות לעולם ועד, אין צורך לשנותו. הדברים ממילא יגיעו למה שאנו רוצים שיגיעו. הזמן פועל לטובתנו.

תרשו לי כאן הערת ביניים. אני לא רוצה שנהיה בלתי צודקים. מיהסס בזמן האחרון למשה דיין את האימרה, הזמן פועל לטובתנו. חובה לאמת היא לזכור שלא הוא טבע אימרה

בה משום ייחוד לעם ישראל. זוהי תכונה ישראלית אוטנטית, שלא רכשנו לנו במזרח התיכון או באירופה. זה רכוש שאנו מביאים אתנו לעולם כולו. זאת חשיבה תורנית ביחס לאירועים.

הצד השווה בין דברי אחי יוסף, „אבל אשמים אנחנו“ לבין דברי הפתיחה של הרמב"ם בהלכות תעניות הוא, — החובה להכיר, כל אחד לעצמו, שמה שקורה לאדם מישאל איננו מקרה, אלא קיים קשר של אחריות בין האירועים לבין מעשינו ומחשבותינו.

ובמובן זה יש לחפש אשמה, וזאת על מנת לחזור בתשובה. אין דרך אחרת. אם אני רוצה להגיע לשינוי, אם אני רוצה להגיע לתיקון, אני חייב קודם כל למצוא במה פגמתי, ומה מידת אחריותי. ברוח זו דן אני במה שקרוי „מח-דלים“, ועל האווירה של יהירות ושל גאווה, שבגללה נסתרה בינתם ונסתלקה חכמתם של אלה, אשר ייחסנו להם חכמה ובינה.

דומני שאיש לא יכחיש, ששררה בתוכנו, היינו בציבור הרחב, אווירה של הירואיזציה עצמית ושל דימוניזציה של הערבים. מצד אחד רווחה הגוזמה שבכינוי מדינת ישראל כמעצמה גדולה במזרח התיכון. מאידך, עשו כנפיים לכוחות הדימוניים, המניעים את הערבים במלחמותיהם בנו והעושים מראש כל הידברות למקסם שוא.

היו תוצאות שליליות לאווירה הזאת. אחת מהן — יהירות, אחרת — לכאורה פרדוקסאלית — גישה פסיכולוגיסטית אל הבנת הסכסוך, הדימוני והלאומי, העמוק, המורשש. היו כאלה בנינו שאמרו שכל מה שאומרים הערבים על פתרונו של הסכסוך חסר משקל, היות שהם פועלים ללא הגיון, ומתוך שנאה עוורת. או גירסה אחרת — היות שאינם מתכוונים למה שהם אומרים, כי בכך דרכם: הדמיון המזרחי מוליך אותם שולל, ואין להתייחס לדברים הנאמרים או נכתבים אצלם פשוטם כמשמעם.

אחד מן הלקחים שאני מציע הוא זה: פחות הירואיזציה, פחות דימוניזציה ופסיכולוגיזציה. ועוד נשאל את עצמנו, כמו במשפט נזיקין: האם לא היתה משום רשלנות תורמת מצידנו לתאונת המלחמה, שפרצה ביום הכיפורים?

כדאי לבדוק בהקשר זה את הטענה הנפוצה מאד: בטחנו במנהיגים והם הכזיבו. יש בנוסחה הזאת אמת פרלמנטרית מסוימת והתוצאה המת-

ברית בלתי מותנית. אין מזה נסיגה. למה אנחנו כאלה? תרצו משום שהונכנו על תורה. מפני שאצלנו פועל משהו מברית בין הבתרים, מתחושה של, מעשה אבות סימן לבנים' וכיוצא באלה. ואינני בא למצות את כל הנושא. אבל ברור לנו, אנחנו כאן ולא בלך למקום אחר. השאלה היא איפוא, — כיצד אנחנו צריכים להתחזק? מה הם האמצעים כדי להיאחז יותר, כדי לשפר את האחיזה הזאת וכדי להעמיק אותה, לא רק בארץ ישראל אלא גם במדינת ישראל? מדינת ישראל גם היא חלק מהשטח בו אנחנו נאחזים.

מכאן נובעים חיובים אחדים. במישור הפוליטי, — יותר אחריות אישית. אחריות אישית, איננה דווקא או אך ורק זיקה מפלגתית, אלא זיקה פוליטית אמיתית. אולי לשון אחרת: אפלטון פותח את הספר „על המדינה" בשאלה — מה תפקידה, ולדעתו מטרתה היא, החיים הטובים, ולא בתרגום האנגלי the good life אלא החיים הטובים במובן המוסרי. ובכן, אם זה תפקידה, הרי אנו חייבים לתרום לזה את חלקנו. כפי כוחנו. התרומה היא בגילוי יותר אחריות. לא נוכל להרשות לעצמנו את הלוקסוס להשאיר ניטראליים — ואחרים יעשו כבר את המלאכה. עלינו להפעיל יותר בקורת פרלמנטרית וארגונית יעילה על השלטונות ועל המנהיגות.

להיות אחראי מחייב, לדעתי, יותר ולהיות מסוגלים לשקול המידע המוגש לך וזה ניתן, כאשר יש בידך כלים פרלמנטריים משוכללים מאלה שעד כה עמדו לרשותנו. (ואגב, לדעתי בחכמה עשתה הממשלה כאשר לא הסכימה שמה שקרוי, חקירת המהדלים' יימסר לוועדה מוועדות הכנסת אלא הטילה החקירה על ועדה ממלכתית).

עוד במישור המדיני: יש לטפח יותר פתיחות כלפי אינטרסים של עמים אחרים, ולא יתכן להמשיך בהלך מחשבה, שיכול היה להתאים לסיטואציה של מלחמה בכנופיות נוסח 39—36. איננו רשאים להתעלם מהם, מכיון שאיננו מקיימים כאן, מלכות שמים, להבדיל מדרך הנצרות, אלא אנו מקימים כאן מלכות עלי אדמות. ועלי אדמות — יש להתחשב בשכנים כפי שהם.

יש לדעת עוד דבר: אין קו רצוף של הישגים

זו כך. כאשר שאלו אותו פעם: „האם נכון שהזמן פועל לטובתנו", היתה תשובתו: הזמן פועל לטובת מי שיוודע מה לעשות בו. הדגשת הסיפא, המשמעותית מאד, רוצים להשכיח — משום מה. לא באתי לומר את הדברים האלה כדי להגן על מי שאינו זקוק להגנתי דוקא. על כל פנים צריך לזכור גם את הדברים כהווייתם. אני רוצה לומר, שהיו אכן כאלה, שנוהג היה להם לחיות באשליה זו. לדבר הזה יש שורשים שונים. הנה, תראו מה קרה אחרי מלחמת ששת הימים. היה כל כך נחמד ונוח, אני מודה בכך: יצאנו ממיתון כלכלי לצמיחה כלכלית מואצת, לא רק במובן הכלכלי אלא גם במובן הפסיכולוגי. עברנו מתחושה של טריטוריה קטנה לתחושה של טריטוריה גדולה. עברנו מנמיכות רוח, כפי שהתבטאה באותם שבועות ההמתנה — אני מזכיר לכם את הנאום המגומגם של אישכול המנוח, שרבים השבוהו לסימן מבשר רעות. התברר דרך אגב, שהגמגום של ההמתנה פעל יותר טוב מאשר הדיבור השוטף ששמענו בתחילת המלחמה — עברנו ממצב של נמיכות רוח למצב של גובה רוח. וגובה רוח אינו רחוק מרמות-הלב „ורם לבבך ושכחת" וההמשך „כוחי ועוצם ידי". הפכנו אז ממסכנים לגבירים במזרח התיכון (כבר הזכרתי קודם את אמרת השפר הזו של המעצמה במזרח התיכון).

תופעה נוספת — אחרי מלחמת ששת הימים באה תנועת התנדבות אדירה, תנועת עליה הורלכת ומתרחבת. עליה דוקא מאותן ארצות בהן אדם מחליט בעצמו אם לעלות אם לא לעלות לארץ. אבל אני מדבר על עליה שבאה מתוך התעוררות, כאשר אדם הוא הופשי פחות או יותר להחליט. וזאת בעקבות מלחמת 6 הימים.

מה שעולה מתוך השוואה בין אז והיום גורם לנו לדאגה ודאגה נוספת גורמת לנו השאלה, המהדהדת פה ושם: לשם מה עלינו לשבת בארץ ישראל, כשלאורה גורלנו — מלחמה מתמדת? מה התשובה בפנינו אל צעירינו ואל יהודים בקרבתנו? תשובתנו היא: אנחנו בשארים בארץ הזאת, בארץ ישראל, מכאן אין יורדים. וזאת לא רק מפני שאין לאן ללכת, אלא על אף שיש עוד לאן ללכת. אנחנו קשורים לארץ ישראל ב-

פול במכוונות במשק החקלאי או הציבורי. דווקא בתחום זה יש להרהר אם לא נועמד בפני הפתעות, אחרי התחקירים המתנהלים כרגע בצה"ל על הזנחות שונות, ששמועות עליהן הגיעו אלינו בימיה הראשונים של המלחמה. חינוך למשמעת עבודה מתחיל כבר בגיל הרך, — אולם הוא חיוני גם בתקופת הבגרות.

עשייתנו התנועתית הספציפית, — וזה מישור שצריך לעניין אותנו במיוחד — תחייב אותנו בביצור ערכים. ביצור ערכים אפשרי בשני תנאים — תנאי פסיכולוגי, שגהיה מוכנים לשאת על עצמנו את האודיום, שהנה אנחנו קצת old fashioned, לא מודרניים כל כך. התנאי השני יבוא על ביטויו בהעמקת השיתוף והאחריות ההדדית. כל הכשרון של אומה קטנה ושל ציבור קטן תלוי בכך באיזו מידה הוא מצליח לרתום את כל הכוחות במיטבם למשימה. וזה מחייב העמקה. עלינו לפעול בענין זה כדי לנטרל תופעות מדאיגות של השנים האחרונות. אינני יכול לומר שהן מנותקות מאלה של כלל הציבור הישראלי; אינני יכול לומר שאין להן כל קשר עם ההקשרים הגדולים והרחבים. אבל אם אני מדבר אל עצמנו פנימה, אני מוצא לנכון להדגיש. פיתוח משקי — יתכן ונצטרך לשנות פה ושם בקונצפציות המקובלות. פיתוח משקי לא יכול לבוא כאלטרנטיבה לקליטה ולעשייה החברתית, אלא הוא צריך להיות יותר מזה, — מכשיר להם. אם אני מנסה בצורה זו שהיא סיסמה בלבד, הרי זה משום שלדעתי אין אפשרות אובייקטיבית לתת למחשבה כזאת לבוש קצר בלי פישוט יתר. הכוונה היא פיתוח משקי לא במקום קליטה ועשייה חברתית, אלא כמכשיר להן.

ואחרון אחרון — לא בהשיבות אלא בזמן — היכן מקומנו ביהדות הדתית? זה שאמרתי קודם: דם: מה אנחנו עושים בארץ הזאת. תשובתנו היא: אנחנו ממשיכים בקיום מצוות ישוב ארץ ישראל. על כך אין צורך לחזור. אבל אני רוצה לא לדלג על שיקול שנראה לי חשוב. אין כל פלא שבעתיות משבר מנסה האדם להאחז בשיקולים היסטוריוסופים, לחזור לגישה אמונתית ולחפש שם תשובות. אני רוצה לומר שבענין זה

במדיניות. כל מחשבה על „פרוגרס“, כביכול, על התקדמות מתמדת בהשגים מדיניים שהזמן כאילו ממילא מבטיח אותה, כדרך שהתפתחו אנשים להאמין בשעתו, אין לה בסיס. צריך להתרגל לכך שזהו תהליך של מאבקים, שלעתים אתה מתקדם ולעתים אתה נסוג ואין אתה יכול לעמוד על קו ליניארי בלבד של התקדמויות.

במישור הכלכלי — אני מנסה את הדברים הללו אולי בצורה של סיסמאות, אבל אני מתכוון למה שהסיסמאות באות לסמל: יותר תפוקה — ופחות רווחה; יותר אמצעים ליצירה — פחות אמצעים להנאה. צריך לזכור, שבטעות חשבנו, שתייתכן קפיצת דרך בהעלאת רמת החיים, בשיפור רמת החיים. חשבנו שאנחנו רצים אחרי מדינות מערב אירופה, ואנו נמצאים אישם בקרב בתן ונוכל להשיג אותן במהרה. זאת, לדעתי, טעות. אנחנו חייבים להכיר בטעות הזאת, ויש בהכרה הזאת השפעה על מה שאמרתי קודם — יותר תפוקה ופחות רווחה.

אנחנו צריכים לקבל שהתפקיד שלפנינו הוא — יותר עליה, על אף שיש לחשוש לזמנים, שעצם התנאים שבהם לא ימשכו את העליה, אבל אנו חייבים לכוון את העבודה לקראת יותר עליה. כשאני אומר, אנחנו — הכוונה איננה כלל יש-ראל בלבד, זה חייב להתבטא גם במדיניות הספציפית של הקבוצה. יותר עליה — וגם יותר ילודה. אני רוצה להזכיר לכם שבשנתיים האחרונות היה ניכר קו של נסיגה במספר הלידות באוכלוסיה היהודית לעומת השנים הראשונות שאחרי מלחמת ששת הימים. כאן לפנינו משימה לאומית, שפירושה הוא — הקצאת אמצעים ומתן העידוד הדרוש.

ועוד דבר במישור ההתנהגות הכלכלית. כלל נקוט בידי חז"ל, כי „חבר אינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן“. כדאי להרהר בתופעה, אשר אפיינה וממשיכה לאפיון חלק גדול מפעילותנו המשקית והכלכלית — אם כי לא רק זאת — היא התופעה של העשייה החפופה והמאולתרת לאחר שתהליכי ביצוע קודמים לא הושלמו כדבעי, מתוך חוסר הערכה מספקת לדי-ציפלינה ולמשמעת עבודה תקינות. וכדי לא להלאות אתכם לא אוכיר דוגמאות מתחום הטי-

עשינו לא מעט בשנים בין מלחמת ששת הימים לבין היום, שצריך לעורר אותנו למהשבה. אני יודע שהדבר הזה יהא שנוי במחלוקת, אבל תרשו לי לומר גם דברים קונטרסרסאליים.

אני רוצה לומר קודם כל נוסחה: מטאפיסיקה איננה מטא-מדיניות. למה אני מתכוון? הורגלנו, ורבים, גם מתוכנו ומחוצה לנו, עשו מאמצים בלתי פוסקים אחרי מלחמת ששת הימים, להוכיח לנו את יד השם ואת פעמי הגאולה. אני רוצה לומר לכם, שאני יהודי שמאמין בגאולת ישראל במלואה. אני רק לא מאמין בדבר אחד, שבדרך כלל כל שמדברים עליה, יש להם פרוגרמה לינארית ברורה, כיצד גאולת ישראל תתגשם.

אני נשאר דבק בניסוחו של הרמב"ם, שעל אף שאנחנו יודעים שתהיה גאולת ישראל, אין אנחנו יודעים כיצד היא תהיה. אני רוצה להעמיד אותנו כאן על תופעה חמורה, שיש בעתיד לעמוד רבות פן ניכשל בה. אינני אומר שמי שנכשל בה עשה זאת מתוך קלות דעת, אבל אולי לא חש בסכנה שבדברים.

מה אנחנו עשינו אחרי מלחמת ששת הימים? אנחנו הצבענו מעין, "זה אלי ואנוהו", באצבע ממש. זה, שכך וכך פולנו, שצה"ל עשה מה שעשה, וזאת היתה יד ה'. אבל שכחנו דבר אחד, שגם אם אין זה נוגד תפישה אמונתית לנסות ולגלות יד השם באירועים, אין זה נותן בידך מנוף ולא מכשיר לנחש מכאן ואילך כיצד יד השם תפעל. אין אנו בעלי-ביתים על ההשגחה. אנחנו קיימים בזכותה, אבל לא היא זקוקה לנו אלא אנחנו לה. וצריך להבין את ההבדל הזה, ולא יתכן שאנחנו לא נחוש באותה סכנה איומה, אשר עלולה להתנקם אחר כך, (מבחינה אמונתית אני מדבר) באדם המאמין. כאן יש איזה קו דק בין האמונה לכפירה ואסור לעבור אותו. אם אתה מתייחס ליד השם כמכוונת, כמקור לכל מה שקרה עד עכשיו, הרי אתה נמצא בתחום המחשבה הדתית. בו ברגע שיד השם הופכת, חלילה, בשבילך אינסטרומנט, ואתה מכוון אותה, אתה כביכול, עוזר להשגחה, אתה מתכנן לה את מהלכה — עברת את הגבול בין אמונה לכפירה ח"ו. לדעתי, לא ידענו תמיד לעמוד על הגבול הדק

הזה. ולעתים נוצרה חשיבה מבולבלת, והיא נותנת אחר כך את אותותיה והיא מזיקה את נוקיה כאשר אין אתה בודק, ואין אתה מבקר אותה ואין אתה שם מחסום בפניה. זאת אחת המסקנות שלדעתי, חייבים אנחנו להסיק מן התזכורת ש-קבלנו. אין לי ספק שאנחנו קיימים בזכות ההשגחה כאן בארץ, ואין לי ספק שכל תהליך הגאולה הוא תהליך שמכוון ומונהג על ידה. אבל אינני יודע מה התכנית לפרטיה, ואינני יודע כיצד יימשך תהליך. אינני לוקה לעצמי את הזכות, ואני חושב שאסור למישהו לקחת את הזכות, לדבר בשם ההשגחה, כאשר הוא מצייר מפה פוליטית או כאשר הוא מציע תכנית מדינית. זה לא יכול להיות. בענין זה אנו חייבים לתחום לנו תחום אחר.

אני אומר שזה פחות מספק והרבה פחות מרגיע, אבל האם אני צריך לומר לכם שאמונת ישראל איננה מביאה peace of mind? רק אלה שאינם יודעים מה זה יהודי מאמין, הם משלים את עצמם, שאדם מאמין זוכה ל-peace of mind. לא רבותי, כאשר אדם מאמין הוא נמצא במאבק מתמיד, יום יום, עם עצמו, עם התופעות שמסביבו. ולא פעם הוא חייב לשאול שאלות ולתמוה תמיהות, ואין לו תשובות על כך. והוא מאמין — אף על פי כן! ניסחו את זה בנוסחה יודעה, שמובאת בשבט יהודה, נדמה לי, שמגורשי ספרד אומרים: אף על פי שאתה עשית לנו כל מה שעשית, לא תצליח לעקור את אמונתנו מלבנו. זו הנוסחה הקיצונית של האדם המאמין. אבל יש תמיהות ולי אישית אין תשובה לעצמי. הלוואי והייתי בין אלה שיש להם תשובות. לי אין.

הטיפוס היהודי הממוצע, שאני חושב שאני שייך לו, היהודי חייב לתחום את התחום הזה, ולא ללכת בגדולות; לא להיות בעל פטנט על פעולתה של השגחת הבורא, אלא בצניעות, ובכניעה לגורל. אחר מעשה לומר, בדרך שאמר נחום איש גמזו: גם זו לטובה. אבל בדיעבד, ומתוך השלמה, שנחום איש גמזו, — תוך הרגשה שכל מה שניטל מאתנו, תוך נכונות — אעפ"י כן נשאר, יהודי מאמין.

נותן הודיה לשעבר וזועק לעתיד לבוא

ר' ודיו לאפשרי היותו אפשרי. ופירוש לש' לשעבר, החולף. לפי שאין מתפללים לה' על מה שכבר נעשה, אלא מתפללים לה' ומבקשים ממנו דברים האפשריים להבא. ...והשמיעך כללו של דבר, שיודה לה' על שהטיב לו בעבר, ויבקש ממנו שיטיב לו להבא.

את המלה „אפשרי“ יש לבין במשמעותה הטכנית במינוח הפילוסופי של ימי הביניים: לא מחוייב (הכרחי) ולא נמנע; כלומר, מה שנקרא בלועזית contingent. מי שמאמין כי קיימים דברים אפשריים או אירועים אפשריים שולל דטרמיניזם מכל סוג שהוא — הן את הדטרמיניזם הטבעי, אשר לפיו חוקי הטבע ומצב התחלתי כל שהוא קובעים אחת לתמיד את כל פרטי האירועים, הן את הדטרמיניזם הדתי אשר לפיו כל המתרחש מתרחש בדיוק כפי שהוא על פי גזירה אלוקית. השקפת הרמב"ם היא כי פרטי האירועים בארץ ובאטמוספירה שלה — בנגוד לפרטי האירועים האסטרונומיים שכולם מחוייבים — הם אפשריים במובן זה. חוקי הטבע (כולל הטבע האנושי) רק מציבים את גבולות האפשרי, אבל משאירים תחום רחב להשפעת המקרה ולהשפעת הבחירה האנושית. המקרה הוא מקרה באמת, לא רק מבחינת חוסר ידיעתנו, והבחירה היא בחירה של ממש. אם כן, מנקודת מבט של ההוה העתיד הוא אפשרי, לא רק משום שאין אנו יודעים מה יהיה בעתיד אלא משום שהעתיד עצמו טרם נק-

ברכות פרק ט'

משנה ג. ... מברך על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה. הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא. כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא; היה בא בדרך ושמע קול צוחות בעיר ואמר יהי רצון שלא יהיו אלה בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא.

משנה ד. ... ונותן הודיה לשעבר וזועק לעתיד לבוא.

אמרו: על הרעה מעין על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה, ר"ל שאם באה עליו צרה אף על פי שתחלתה טובה מברך דיינ האמת, וזהו מעין על הרעה. וכן אם באה עליו טובה אף על פי שתכליתה רע מברך הטוב והמטיב, וזהו מעין על הטובה. ודוגמת הבבא הראשונה, כגון שעבר שטפון על שדהו הרי זו רעה, אף על פי שתכליתה טובה שתרוה אדמתו, ואולי אף תביא אותו שטפון לאדמתו תועליות. ודוגמת הבבא השנייה, כגון שמצא ממון וראהו אחר כשלקחו, הרי זו טובה, אף על פי שתכליתה רעה שאותו אדם שראהו ילשין עליו אצל המלך, ויענהו המלך וידרוש ממנו יותר ממה שמצא. וטעם דין זה שדברים המצויים הן שאין במציאותן ספק, ולכן יברך על מה שהוא עכשיו ולא יביט לסוף, לפי שאותו הסוף אפשר-

הדברים המובאים כאן היו חלק משיעור משניות, שהתקיים בסיום אבלות שלושים על אלעזר נחלון ע"ה. החלטתי לפרסם בעמודים כתגובה על דבריו של ידידיה כהן בגליון 337, אשר לפי עניית דעתי ראויים לדחייה מוחלטת. לא מהתמימות, ועל אחת כמה וכמה לא מן ההתממות, נושע.

דברי המשנה מובאות באותיות מובלטות. בדפוס רגיל מובאים דברי הרמב"ם בפירוש המשניות. המודפס בפטיט כולל את הערותי לדברי הרמב"ם. השתמשתי בתרגומו המצויין של הרב קאפח לפירוש המשניות וכן בנוסח המשנה שלו.

שבתו ויבקש מה-אל שיהיה כל מה שיקרהו בעולם הזה מטובותיו ורעותיו סבה להשגת האושר האמתי.

בפי העם שגור המשפט: „חייב לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה“ כבטוי לחובה לברך על הרעה ברוך דיין האמת. אבל אין זה מדרך המשנה לחזור על עצמה, ובמשנה ב' (שלא הוב-אה כאן) כבר נאמר כי על שמועות הרעות הוא מברך ברוך דיין האמת. לפיכך מפרש רבא בגמ-רא: „לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה“. כל-מר, המשנה באה להשמיענו כי כאשר מברכים על הרעה יש לעשות זאת באותה שמחה שבה מברכין על הטובה. הדברים בודאי משקפים את גישת חז"ל לקבלת יסורין באהבה. הרמב"ם מפרש את הדברים במובן של כבוש הרגש. כלומר, מברך על הרעה אינו צריך להראות אחרת מהמברך על הטו-בה. את המתרחש, בין לטובה בין לרעה, יש לקבל מתוך יישוב הדעת. אין לשמח מעל למדה על הטובה ואין להצטער יותר מדי על הרעה. יישוב דעת זה אין לפרשו כאדישות אלא כשליטה עצמית של האדם — שליטה ברגשותיו.

הנמקתו של הרמב"ם מבוססת על דברי הגמרא, המיחסים לר' עקיבא את המימרא: „כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד“. ראוי לציין כי הרמב"ם משנה כאן מלשון הגמרא וכותב: „כל מה דעביד משמיא לטב“. במקום אחר (מורה נבוכים חלק ג' פרק י') הוא מצטט מדרש בבראשית רבה: „אין דבר רע יורד מלמעלה“. דומני כי הסטייה מלשון הגמרא אינה מקרית. לפי השקפתו של הרמב"ם, על כדור הארץ ובאטמוספירה שלה קובעים, כפי שציינו לעיל, החוקיות הטבעית והכחות הטבעיים רק את גבולות האפשרי — לא את פרטי האירועים. הללו אינם נקבעים על ידי הטבע ולא על ידי גזירה אלוקית. הם עשויים להיות מקריים או תוצאה מב-חירה אנושית. תפקיד החוקיות הטבעית היא שמי-רת קיומם של המינים הטבעיים, בפרט מיני הצומח והחי. תוך כדי כך פועלת חוקיות זו להתפתחותו ושמירת קיומו של כל אחד ואחד מאישי המינים למשך תקופת החיים האפשרית לו. פעולתה, אי-פוא, היא כולה לטובה. הרעות המתרגשות ובאות על האדם מקורן במקריות או בפעולה אנושית

בע. העבר לעומת זאת כבר נקבע: „דברים המ-צויים (כבר) הן שאין במציאותן ספק“, בנגוד לתוצאותיהם בעתיד.

מכאן ההבדל שבין ברכה לתפילה. מברכים על הנתון אשר לגביו אין ספק, לא על תוצאותיו אשר, ככל שהסתברותן גבוהה, עדיין הן בגדר האפשרי בלבד. אם הנתון בפנינו טובה מברכים הטוב וה-מטיב, אם רעה מברכים דיין האמת. התפילה לעו-מת זאת היא רק על מה שניתן עדיין לקביעה, על האפשרי. אי אפשר להתפלל על מה שכבר נקבע. את סוף משנה ד' יש להבין כסכום עקרוני. מודים ומברכים על לשעבר — על מה שכבר נק-בע. מתפללים רק על העתיד — על האפשרי.

משנה ה. ... חייב לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה...

אמרו: כשם שהוא מברך על הטובה, ר"ל שיקבלם בשמחה ויכבש רגשותיו ויישב דעתו כשמברך ברוך דיין האמת, עד שייראה כמו בזמן שהוא מברך הטוב והמטיב, וכמו שאומ-רים הכמים ברוב עיניהם כל מה דעביד מש-מיא לטב, וזהו דבר מושכל אצל הנבונים אף על פי שלא הזהירה עליו תורה, לפי שהרבה דברים נחשבינן לרע בתחילתם וסופם מביאים טובה גדולה, והרבה דברים נחשבים בראשיתם טוב ויהיה בסופם רע מאוד ולכן אין ראוי לנבון להצטער בבוא צרה גדולה וגזירה הרת סכנה, לפי שאינו יודע התכלית. וגם אל יתפ-תה וישמח שמחה רבה כשתגיעהו טובה לפי מחשבתו, לפי שאינו יודע התכלית, וכן אסרו עליהם השלום להרבות בשמחה ושחוק זולתי אם היתה אותה שמחה בדבר נעלה כלומר עשיית הטוב ודרישתו. אבל האזהרה מהדאבון והצער הרי הוא מפורסם מאד בדברי הנביאים עד שאין צורך לדבר עליו. וכל זה אם לא היה אותו אדם שרוי בטוב מראשיתו ועד אחר-ריתו ויחשוב החושב שהוא מאושר מאד, ואותו האושר המדומה יהיה הסבה למנוע ממנו האו-שר האמתי ויהיה הוא הסבה לטרדו מחיי העו-לם הבא, ועל כגון זה אמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולכן יכון האדם מח-

שנעשתה בבחירה, (עי' מורה נבוכים חלק ג' פרק י"ב). אין מקורן בחוקיות הטבעית אלא במרחב התמרון שמתיר הטבע למקרה ולבחירה. על פי תפיסה זו, שלא נוכל להסבירה יותר כאן, המק-ריות וגם המות גובעים בסופו של דבר מאופיו של חומר העצמים הטבעיים; ואילו הכחות הטבעיים וכן החוקיות הטבעית, לפי השקפת הרמב"ם ובני תקופתו, מגיעים אלינו מאת הבורא באמצעות מערכת השמים. הוא הדין להארה השכלית ולשפע הנבואי. מכיון שגם בספרי הנביאים נהוג ליחס לשם יתעלה, כסבה רחוקה, את כל המתרחש, כולל המתרחש מכח המקרה או הבחירה האנושית, יש מקום לטעות בהבנת דברי חז"ל, "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד". לעומת זאת, "מה דעביד משמיא", כלומר, מה שמשפיע עלינו באמצעות מערכות השמים — היינו, השפעת החוקיות הטבעית, הכחות הטבעיים, ההארה השכלית והשפע הנבואי — כל זה באמת לטובה. אבל גם כשיד המקרה באמצע, כמו בספור על רבי עקיבא המובא בגמרא בקשר למימרא המיוחסת לו, לעולם אין לנו ודאות כי הרעה אמנם רעה. אם תוכן הברכה שעלינו לברך תלוי במה שלנגד עינינו ולא בתוצאות צפויות, הרי יחסו הנפשי למה שנגד עינינו חייב להיות מושפע מהעובדה כי לא פעם דברים הנחשבים לרעה בראשיתם מביאים את הטובה, ודברים שנחשבים בראשיתם טוב יהיה סופם רע מאד. מכיון שאחרית דבר אינה ידועה לנו אין מקום לשמחה מופרות על הטובה ולא לצער מופרז על הרע. יחסו הרגשי חייב תמיד להיות יחס של יישוב הדעת. דברים אלה, שכווננו במקורם לגבי היחיד, כוחם בודאי יפה אף לגבי הצבור. מבשרנו חיונו כמה מיותרת היתה השמחה הנלהבת, שבאה בעקבות מלחמת ששת הימים. באותה מדה אין מקום לדכדוך של היום, שאינו מוסיף דבר ליכלתנו להבין את מצבנו ולשקול את המשתמע ממנו.

רק סוג אחד של שמחה מן הראוי לשמוח ללא סייג, שמחה של מצווה — השמחה שבעשיית הטוב ודרישתו. זהו הדבר היחיד בחיינו, אשר אין ספק לגבי ערכו העצמי. במקום הזה מוצא הרמב"ם

עלינו לברך על הטובה וגם על הרעה כפי שהן נראות לנו בשעת מעשה. בזאת מכירים אנו כי בחשבון סופי הכל בא לנו מאת הבורא, רעות כטובות. אבל חייבים אנו גם להכיר כי העתיד פתוח. אופי תוצאותיהן של הרעה והטובה של היום טרם נקבע. בין היתר תלוי הוא גם בנו, בהכרתנו, הערכתנו ומעשינו. לפיכך, עמדתנו הנפשית־רגשית בברכנו על הרעה חייבת להיות זהה עם עמדתנו בשעת ברכה על הטובה. פתיחות זו של העתיד היא הנותנת טעם לתפילתנו, אשר גם בה מבטאים אנו את הכרתנו בבורא כעילה סופית לכל. אנו מתפללים גם על משאלות לבנו, אבל יחסו הנפשי בתפילה — הכונה — חייב לבטא את חוסר הודאות כי "טובה" זו, אשר עליה אנו מתפללים, היא גם הטובה האמתית, אשר אליה צריכים חיינו להיות מכוונים. "ולכן יכון האדם מחשבתו ויבקש מהאל שיהיה כל מה שיקרהו בעולם הזה מטובותיו ורעו-תיו סבה להשגת האושר האמתי". כזאת, לדעת הרמב"ם, חייבת להיות הכונה העמוקה של כל תפילה אמיתית.

אשרי האיש ואשרי העם אשר התוכן המודע של תפילתו הולם את עומק כונתה.

שדה אליהו

קיום ייעודי נוול קיום גורלי

אתה בחרתנו מכל העמים. על בחירה זו אנו מברכים את הקב"ה יום יום, בקר בקר. הברכה היא אמנם על הבחירה, המתבטאת בכך שנתן לנו את תורתו. אך בנוסח התפלה של א"י מוצאים אנו שהברכה היא על אשר „בחר בעדרי צאנו והודיעם דרכי רצונו“.

אי אפשר לנו, בשעה זו, שלא להעלות ענין זה של הבחירה. עולה הוא מעצמו. מופיע לנגד עינינו בכל מלוא משמעותו הכבדה, הגורלית, האכזרית — אך גם הייעודית.

שואלים רבים: עד מתי? עד מתי ועד היכן נגזר עלינו לחיות על חרבנו? במשך דורות פותחה בנו ההכרה, שאחד הסממנים המאפיינים דוקא את הגלות הוא — חוסר השלוה, משא"כ בארץ-ישראל. על הפסוק: „ולא מצאה היונה מנוח“ מסרו בשם ריש לקיש: אלו מצאה מנוח — לא היתה חוזרת; וכך „היא ישובה בגויים לא מצאה מנוח“ — אלו מצאה מנוח לא היתה חוזרת...“ האמנם יש בנסיונו עד כה כדי לסתור גם הכרה זו?

התשובה המלאה מצויה, כמובן, מעבר לאופק שלנו. התשובה המלאה אינה כלולה, כנראה, ב„דרכי רצונו“ אשר באמצעותם רצה הקב"ה להודיענו על בחירתו בנו. יתר על כן: תשובה מלאה הביאה כבר פעם לגערה שגער ישעיהו הנביא במלך חזקיהו ואמר לו: „בהדי כבשי דרחמנא למה לך? למאי דמפקדת אבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה — ליהוי“. לאמור: מה לך אצל מסתריו של הקב"ה? במה שצוית — צריך אתה לעסוק, ומה שטוב לפניו — יהיה. תשובה מלאה — אין, איפוא, בידינו.

כבר עברו שבועות. הזמן שוטף כדרכו. החיים ממשיכים במסלולם על הקטנות שבהם ורק עובדת המות היא קבועה וקיימת. חסרון שלא יוכל להמנות. והיא שמביאה אותנו אל השאלה הגדולה, חסרת התשובה המלאה ודוקא על ידי יקירינו ובהם צעיר הבנים.

ב„דרכי רצונו“ מודיענו הקב"ה: למאי דמפקדת אבעי לך למעבד. והסביר זאת במקום אחד הרב סלובייצ'יק ע"י הבחנה שהבחין בין קיום גורלי מחד לבין קיום ייעודי — מאידך.

הקיום הגורלי הוא בבחינת—על כרחך אתה חי. על כרחך אתה נתון בשרשרת חוקיות מיכנית של יחסי כוחות, בשרשרת נטולת משמעות ונטולת כוון. הבחירה — משמעה שלילת התפיסה הגורלית. היא מטילה משמעות ומעניקה כוון. מחייבת אותנו להפוך גורל לייעוד, ליצור כאן ועכשיו עס-בחירה. רק כך נוכל לקבל בודאות שאין למעלה הימנה את דברי חז"ל על האיל בעקידת יצחק:

„כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה ונתר ויצא, נאחז בחורש זה ונתר ויצא, נאחז בסבך זה ונתר ויצא.“

אמר לו הקב"ה: אברהם, כך עתידים בניך נאחזים בעוונות ומסתבכים במל-כויות, מבבל למדי, ממדי ליוון, ומיוון לאדום. אמר לפניו: רבון העולמים, והיה כן לעולם? א"ל: וסופם להגאל בקרניו של איל זה, „וד' אלקים בשופר יתקע והלך בסערות תימן“.

(דברים שנאמרו באזכרה בקב' יבנה)

אלה אזכרה ואהמיה...

שי יעגון

קריש על הדגוי ארץ-ישראל

מלך בשר ודם שיצא למלחמה על אויביו מוציא זייכותו להרוג וליהרג. ספק אזהב את זייכותו ספק אינו אזהב את זייכותו, ספק הם חשויים בעיני ספק אינם חשויים בעיניו. ואפי' חשויים בעיניו חשויים בעיניו כמדתם, שכל היוצא למלחמה מכלאך המות כרוך בעקבותיו ומתלווה לו להרוג. פגע בו חץ או סיף או חרב או שאר מיני מעוזות ונהרג מעמידן אחר במקומו, ואין המלך מרגיש בחטו, על אבות העולם מרובים וזייכות שלהם מרובים. נהרג אחד מהם יש לו כמלך הרבה כגורו.

אבל מלכנו מלך מלכי המלכים הקדושים ברוך הוא מלך זמני בחיים אזהב שלום ורודף שלום ואזהב את ישראל עמו ובחר בנו מכל העמים לא מפני שאנו מרובים חשיק ה' בנו, כי אנו המועט מכל העמים. ומתוך אהבתו שאזהב אתנו ואנו מעטים, כל אחד ואחד מעמנו חשוי לפניו ככגון עולם, לפי שאין לו הרבה להעמיד במקומו. נפקד חס ושלום אחד מיישראל באה פחת בגוינותו של המלך ובאה תשית כח כביכול במלכותו יתברך, שהרי מלכותו חסרה כגון אחד מלגינותיו ותמעטה חס ושלום גדולתו יתברך.

לפיכך אהנו מתפללין ואומרים אחר כל מות מיישראל יתגורר ויתקדש שכינה רבא יגדל כח השם ולא יבא תשית כח לפניו יתברך ויתקדש בעלמות עברא כרצונו, ולא נפקד על עצמו אלא מהדר און קדושתו יתעלה, וימליך מלכותיה שיתגלה, ותראה מלכותו בשלמות ולא יתמעט מכותה חס ושלום. בחייכון וביומיו, ובחי' דכל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, שאם מלכותו גלויה בעולם - שלום בעולם וברכה בעולם ושירה בעולם ותשיבחות הרבה בעולם ונחמה גדולה בעולם וישראל קדושים אהובים בעולם וגדולתו גדלה והולכת ומתרבה ואינה מותמעטת בעולם.

אם כך אנו מתפללים ואומרים אחר כל אדם עמית, קל וחומר על אחינו ואחיותינו הנאהבים והנעימים בני עיון היקרים הרגונו ארץ ישראל שישפך דמו על כבוד שבו יתברך ועל עמו ועל ארצו ועל נחלתו, ולא זו בלבד אלא כל הדר בארץ ישראל הוא מלגונו של מלך מלכי המלכים הקדושים ברוך הוא, שהפקידו המלך שומר בפלטרונו שלו. נהרג אחד מהגיון שבו אין לו כביכול אחרים להעמיד במקומו.

לפיכך אחינו כל בית ישראל, כל המתאבלים באבל הזה, נכוון את לבנו לאבינו שבשמים מלך ישראל וגואלו ותתפלל עלינו ועלנו כביכול יתגדל ויתקדש שכינה רבא בעלמא די ברא כרעותא וימליך מלכותיה ועמיה פורקניה ויקרב משיחיה, וכן כל הפרשה כולה. ולזה נחזיה ונראה עין בעין עושה שלום במרומיו הוא ברחמינו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן.

יאיר אדר ז"ל

(יבנה)

„למרות כל שעבר עלי, שראיתי ושמעתי, פגעה בי מהלומת נפילתו של יאיר בחזקה עזה יותר מכל והשאירה אותי המום. יאיר היה חברי הטוב, למדנו יחד במוסד „עליה“ וכך הזדמן לי להכיר אותו מקרוב.

תמיד היה עם חיוך עליו שובב, מלא מרץ וחיים. היה תופס אותי בחיוך המקסים שלו ואומר: „בא נשחק כדור-סל, עזוב הכל“. וכמו שידע לשחק בהתלהבות ידע להדביק במרץ שלו את כולם. גם בעבודה שבמוסד, שהיתה אצל כולם הנטיה לומר: „עזבו, זה שלי? — לא, אז מה פתאום אשקיע?“ — היה מדביק את כולם וסוחף אותם אתו במרץ שהיה משקיע.

הוא היה פיקח והכל בא לו מבלי להתאמץ. תמיד קנאתי בו על כך. תמיד במעין חיוך היה אומר לי: „גאוה! כבוד הקבוץ! צריך לשמור על השם!“ ואמנם, מי לא הכיר אותו? הצעירים ממש העריצו אותו והבחורות ליוו אותו תמיד במבטים.

אני חושב שלעיתים היה מתסכל אותו הענין שבמוסד היה נחשב לראש ענף ולבר-סמכא בכל, ואילו כאן ביבנה היה למעשה אחד מכולם, שקט ואינו מתבלט מכולם. אצלנו לא היה נהוג להקפיד על טלית קטן, אך הוא היה מקפיד. פעם שאלתיו למה הוא עושה כן, והוא ענה לי: „אבי בקש ממני ואיני יכול לאכזבו“. הוא אהב אתכם. תמיד כשהיה מקבל חבילה היה אומר לי: „אשר, בא, האמא הנהדרת שלי שוב שלחה לנו משהו לאכול“. עדין אינני מסוגל לקלוט ולהבין, כי חברי יאיר שוב לא יחייך אלי, שוב לא יגיד לי את מה שהוא חושב בעזות צברית. אין מלים בפני לנחמכם, ואלהים יעזור ותמצאו נחומים בבנים האחרים שיגדלו ויתנו קוים לדמותו הנפלאה של אחיהם, ויהי זכרו ברוך! — —

(מתוך מכתב אל הורי יאיר)

אשר (יבנה)

תניא רבי שמעון בר יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנו אלא על ידי יסורין. אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה מנין שנא' „אשרי הגבר אשר תיטרנו יה ומתורתך תלמדנו“ (ת. צ"ד). ארץ ישראל דכתיב „כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיו מיסר". וכתוב בתריה „כי ה' אלקינו מביאך אל ארץ טובה“ (דב' ח'). העולם הבא דכתיב „כי נר מצוה ותורה אור — ודרך חיים תוכחות מוסר“ (משלי ר'). ברכות ה'.

נתנאל אהרון ז"ל

(בארות יצחק)

תני בא מבארות יצחק לתיכון שלנו — ילד קטן, רוה, ביישן... שקט. כעלי כותרת של ורד הנפתחים במים חמים, נתגלו מעלותיו וכשרונותיו במהירות... ובשקט. ללא דחיפה, ללא יומרות, ללא שאיפות, תפס במהרה מקום מיוחד בחברת הילדים... מקום מרכזי, מקום המנהיג הטבעי.

נפשו נפש האמן, נפש האוהבת את היפה. ידיו ידי אמן, היוצרות את היפה. עץ, מתכת, נייר, צבעים, פרחים — כולם חומר בידי יוצר עדין. קשוט קיר משאריות מתכת, רהוט להדרו, קשוט סוכת הקבוצה, סדור פרחים לשבת — כולם מלאכת מחשבת המעידים על כשרון יצירה מעולה, על ניצול מלא של מתנת אלוה.

מעשי ידיו עוד לנגד עינינו — וקולו מהדהד באוזני זכרוננו... כאשר דבר, הקשיבו... הקשיבו מפני שדבריו נאמרו בטעם, בהגיון, בכנות... או מפני שנאמרו בהומור רב, הומור יבש, עוקצני, מעודן. בוויכוח קולו נשמע מעל לקולות אחרים, אף כי (אולי מפני ש) דבר בשקט.

זכה לקול ערב... הוא ידע לשיר, אהב לשיר, לא התביש לשיר. מה רבה הנאת החברה עת כבד האורות בחדר והיה פותח פיו בשיר נוגה, בשיר אהבה. יש והאמן מציב בראש סולם ערכיו את רגשותיו הוא, את הבטוי העצמי, המימוש העצמי. לא כן תני... הוא היה איש חברה מובהק. הוא אהב לעזור לאחרים.

לימודי תיכון לא תמיד היו קלים לו, אך זה לא מנע ממנו מלעזור לחברים להתגבר על בעיות שלהם. ואם נאשם על ידי מורה שלא בצדק, העדיף לשתוק... חבריו לא בייש. דאגה בלבד, דאג שלא להוציאה החוצה, לא להכעיר אוירה, לא להכביד על אחרים. הוא השרה אוירה נעימה. הוא תמיד הצליח להבליט את הטוב והנעים. אפילו ברגעי צל הצליח להפיץ קרני שמש.

תני היה בחור שחשב, שבחן, שחקר. הוא לא הלך בתלם השגרה. היו לו התלבטויות קשות בעניני השקפה. מצד אחד, לא עשה שקר בנפשו, היה אחד בפה ואחד בלב, לא ניסה לעשות רושם „כאילו“ מאידך, היה פתוח, רצה לדעת ולהבין, היה מוכן לשמוע ולהשתכנע. אחרת איך נסביר את החלטתו לחזור לישיבה לתקופה שניה? ואולי יש הסבר אחר, ואף הוא לשבח, לתני ספור אהבה ישן עם... ירושלים. הרבה נושאים צייר ובראש נושאו — ירושלים. את קיר סוכתנו הפך לפנורמה של עיר הקודש. העיר קסמה לו. מה היא משכה? את עין האמן? או את נפש היהודי?

גופו לא היה חזק, היה דק, עדין, שבריר, — ומזה סבל לא מעט בחייו אבל הרוח שבו שלט בחומר, ודחף את הגוף להשגים. הוא התעמל בהתמדה, היה פעיל בספורט, ייצג את בית הספר בתחרויות, וזכה להישגים נכבדים. באימוני צבא לא תמיד עמד הגוף בעומס — אבל הרוח לא נכנעה, והיה למימ טנק, ושרת כסגן מ"פ בפועל.

גוף עדין ושבריר. אך בבא יום צרה לישראל, השליך את גופו הדק מול טנקי אויב. הגוף הדק נשבר — אך רוחו ניצחה את הפלדה.

קדיש טירת-יצחק

חיים בר און ז"ל

(לביא)

שנתיים מאמו שבוע לפני בר המצוה. המסירות לכל דבר ובפרט למשפחתו היתה תכונה אופיינית לו. גם בשל"ת המוקדם כשכולם נהנו מהשבתות בצותא, לא שכה חיים את אבא ונסע מדי שבוע לבקרו או הזמינו לבקור.

כשחשב על עתידו דאג גם לעתיד אבא: תכניתו היתה להשאיר במשק, אם המשק יאפשר את השארותו של אבא איתו.

כשהגענו לשל"ת המוקדם היה הוא שריכו סביבו את „המקואים“ שעדיין היו כגוף בפני עצמו, ועמד על כך שיתקבלו לגרעין, ואמנם, בהכרזת הגרעין עמדו „המקואים“ כחלק מאתנו. בזאת, למעשה, הראה חיים את כושר המנהיגות הסמוי שלו.

הוא רצה להרגיש במשק כבביתו והראה זאת במסירתו בעבודה, כאשר שעות העבודה לא שיחקו אצלו תפקיד חשוב. בעונה הבוערת קשה היה למצוא אותו בחדרו. ביום ובלילה עבד בשטח על הטרקטור, הרש את השטח והכשירו לזריעה. ירדנו לפעמים לבקרו ומצאנו אותו כ"כ שקוע בעבודה שלא הרגיש בנוכחותנו. את שעות הפנאי ניצל חיים לעבודה בגינה ובמשק החי הקטן, שליד ביתו במחנה נח"ל. הוא העביר צמחים שמצא בפילות שונות במשק וסדרם בערוגות. לקח כמה תרנגולות מהלול ופיטם אותן. את הארנבות הכניס בתקופת החורף לחדרו שחלילה לא יקפאו מקור, וכשעמדה הארנבת להמליט, תלה חיים את השלט „סגור לרגל המלטה, נא לנהוג בהתאם“. למרות האיסור הביא חיים את פאנטום הכלב וניסה לרסנו. כל דבר עשה בחוש הומור ותמיד ידע להגיד את המילה הנכונה במקום הנכון.

וזאת אחת הסיבות שנבחר כמרכז הגרעין. במשואה עבד בענף מכובד — „הנוי“. הוא שלב את אהבתו לצמח בחוש ההומור, כשהעמיד את הממטרות ליד פתחי הבתים כאש צולבת, או שעבד מתחת לחלון והעיר את תושבי הבתים לקול טרקטור המכסתת. בהשקיה היה לוקח אתו ספרים, וניצל את השעות להרחבת האופקים. כן, לחיים היתה השכלה כללית נרחבת. הוא ידע תמיד את כל החדשות האחרונות והביע את דעתו עליהן.

בכפר דרום נכנס חיים לעבוד במפעל הנעלים עם „סבא“ — המנהל שהפך להיות חברו הטוב ביותר. הוא היה מוכן לתת לסבא הכל. הוא עבד מעל ומעבר לשעות העבודה והחיה את המפעל בבדיחות הדעת ובדו־שיח שניהל באידיש עם סבא.

כשהמשק בקש שחיים יגיע לשל"ת המאוחר לפני שאר הבנים, ישר אחרי כפר דרום, לא ידע לחיים מה לעשות. מצד אחד אהב את המשק ורצה לעבוד בו — אך מצד שני לא רצה להפסיד את הפעילות הצבאית והעדיף ללכת לכון הצבאי. ואחרי כן לחזור למשק לתמיד...

קשה להביע ולספר לכולם על האיש והאדם שהכרנו בו.

לא המילים הם שיגידו את שחש הלב.

ההא נשמתו צרורה בצרור החיים.

לביא / גרעין „מוריה“

דוד גלזר ז"ל

(טירת צבי)

דוד נולד וגדל אתנו. לחלק מאתנו היה כבן. לאחרים — כאח, כחבר. במסלול הקבוע של בני הקבוץ התקדם עם כולם, אך בלט בשיעור קומתו מעל חבריו. בתוך חברת הילדים הגדולה, נקבע ללא ערעור כמנהיג החבורה. קולו העמוק והבוטח, יושר מידותיו וכשרונותיו נתנו לו את הסמכות הטבעית להנהיג את בני גילו.

דוד, בן למרים ואריה אשר קשרו גורלם לארץ הזאת מרצונם ובהתאם להשקפת עולמם, בנו בית איתו בתוך קבוצתנו. דוד מנעוריו נשם בביתו את תורת הקיבוץ ואת השאיפה לשלמות בחיי תורה ועבודה. ואחרי תקופה של 4 שנים ארוכות בצה"ל, בהן הצטיין כלוחם במלחמת ששת הימים וכמפקד לוחם במלחמת ההתשה, שב אלינו ובחר בדרך חיים זו.

דוד הצטרף לקבוצה לא רק בגלל שכאן נולד, אלא החליט יחד עם רבקה אשתו, בת המקום, אחרי לבטים כבדים, לחיות בטירת

צבי ולקבל על עצמו תפקיד אחראי בענף. והתכוון להרתם לפתרון בעיות חברתיות שנוצרו.

מאז היה לאדם מבוגר בילה דוד חלק גדול מחייו בצה"ל, במלחמות ובמילואים. האם אהב חיי מלחמה אלו? לא! לא ולא! דוד אהב את חיי המשק, אהב את רבקה, את יודפת בתו, את בית ההורים, אהב קריאה בשעות הפנאי, משחק כדור-עף מדי שבוע, טיולים בארץ, אהב שמחה ושלוחה בחייו. לאחרונה תכנן לגשת ללימודים אחרי שעות העבודה באוניברסיטה, בצמח.

אך כשנקרא במוצאי יום הכיפורים ליחידתו, היה דוד כאותם בחורים שאינם בורחים לעולם. ויצא בגאווה למקום הגיוס. כמפקד פלוגה התקדם לקראת עמדות אויב יורקות אש. ויצא בראש אנשיו אל הבלימה.

דוד ידע על מה ולמה הוא נלחם. ידע כי מגן הוא על אשה ובת, על הורים ובית.

ידע תמיד כי צורך האומה הופך אותו מאיש משק לאיש נשק, ומחייב אותו לרוץ אל תוך הסכנה ולמסור נפשו בלי לשאול שאלות.

„כל הדר בארץ ישראל הוא מלגיונו של מלך מלכי המלכים, והקדוש-ברוך-הוא שהפקידו המלך, שומר בפלטריין שלו. נהרג אחד מהלגיון שלו אין לו כביכול אחריים להעמיד במקומו. לפיכך אחינו כל בית ישראל, כל המתאבלים באבל הזה, נכוון את לבנו לאבינו שבשמים ונוכח ונראה עין בעין, עושה השלום במרומיו, הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן“.

יזרעאלה טירת-צבי

נויכה גלעד ז"ל

(עין הנציב)

התאספנו כאן בעין הנציב בשביל שני דברים שהם בלתי-אפשריים, כל אחד מהם על פי דרכו: להתנחם ולזכור: מיכה, בן שלנו — גם כן.

להתנחם: זה בזה, זה את זה — איך אפשר? לזכור: נסיון להחזיר גלגל אחורה, גלגל שאינו חוזר. אולי זה דבר כמו כל דבר אנושי: אבסורדי ונטול הגיון. אך זוכרים ולא שוכחים.

כי בשכלנו הקר אנחנו יודעים איך צדקו דברי קוהלת: „כי בהבל בא, ובחושך ילך, ובחושך שמו יכוסה“. ויחד עם זה אנחנו בתור בני אדם — ואולי דוקא בתור יהודים — מתקוממים נגד זה.

והרי עובדה: שנים רבות מיכה אינו חי את חיינו בינינו — ויותר מאי פעם — לאסוננו ולהוותנו — הוא אתנו היום.

הוא — וכל הקרבנות של הימים האלה — איש במקומו ואיש בלב אוהביו. חשבוננו של העולם אין אנו יודעים. למדנו כי כל מי שמצדיק את הדין מגלגל את האשמה מבית דין של מעלה אל בית דין של מטה. וזה קשה לנו.

לכן — בעל כרחנו — מקוים בנו: „המשכיל בעת ההיא ידום, כי עת רעה היא“. מיכה — אני רואה ושומע אותו — בבהירות בלתי-ריאלית. אנחנו — עם ההורים ועם האחים — איננו רוצים ואף איננו יכולים לשכוח. קצת הייתי המחנך שלו בבית הספר, והמקרה רצה שפגשתי בו — יחסית — הרבה פעמים בדרך, או בירושלים.

הוא לא היה קל: לא הקל על עצמו, ובתחלת דרכו: אף לא על אחרים. הוא נחן באנטלגנציה רבה, וברצינות רבה, שדוקא אחר כך רוככה על ידי שובבות מסוימת ועל ידי חכמה.

הוא נסה את הכל, לא קבל שום דבר כמות שהוא, כל עוד לא בחן אותו בגופו: קבוציות, דתיות, ואף אחר כך, כאשר הלך בדרך שונה ממנו, לא הלך אף פעם במשעול שסללו ודרכו אחרים, וכל זה בבגרותו: עכשו לא מתוך עקשנות — כמו שהדבר היה נראה אולי בהיותו ילד — אלא מתוך כנות.

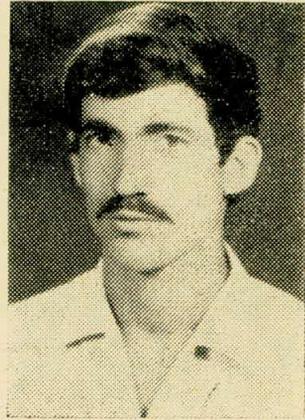
וזאת היתה אולי התכונה הבולטת ביותר שלו: כנות שבבגרות. כנות מוחלטת זאת נסכה בו בטחון, אך גם מנעה ממנו יהרהר. שמעתי קצת סיפורים מפיו על עבודתו, ולבסוף גם מפיו אביו על עבודתו ככותב „הארץ“: שם כותב כזה הוא נתון ללחצים רבים — והוא רכש הוקרת חבריו ומעבידיו כאחד על עמידתו בהם. אני לא התפלאתי על כך, ובוודאי עוד פחות הוריו ואחיו. וכך הוא יישאר חי בזכרוננו: רציני — אינטליגנטי — בעל חוש לפרופורציות, ומעל הכל: ישר. לפני בעל הנשמות ולפנינו: יהא זכרו ברוך.

עין הנציב

חנוך דור ז"ל

(שרה אליהו)

התכנסנו הערב להעלות מספר מלים לזכרו של חנוך שנפל בקרב. עדיין המומים אנו, מתקשים לתפוש ולהבין את גודל האסון שפקד אותנו בנוראית ובאכזרית שבמלחמות ישראל בארצו. ביום כפור האחרון פלשו צבאות מצריים וסוריה לתחום ישראל כשכוונתן ברורה — להשמיד את מדינת ישראל. כוונה שניתן לה בטוי בתהילים פ"ג, שם נאמר „על עמך יערימו סוד, ויתיעצו על צפוניך, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד“.

מול האויב האדיר עמדו חיילי ישראל כשהם ניצבים מעטים מול רבים וחרפו נפשם על הגנת הארץ. בין אלה שלא זכו לחזור, היה חברנו חנוך שנפל על הגנת העם והארץ.

..חנוך, הצטיין במספר תכונות טרומיות, שבאו לידי בטוי בכל שלב במשך חייו הקצרים שנגדעו. חנוך ניחן באומץ לב, כושר התמדה ורצון חזק. רצון שלעתיים מלווה היה אף בעקשנות. עקשנות לסיים דברים שהתחיל ועקשנות להשיג דבר שהיה חפץ בו. חנוך היה אדם פשוט הליכות, בלתי אמצעי בגישתו, עד שלעתיים היה מפתיע אותך בשאלותיו הכנות והישירות.

חנוך זכור לנו כאדם ישר-דרך ובעל אומץ לב אורחי. זכורני, עוד מימי ביה"ס, שחנוך היה מסכים להודות במעשה פרחות שבצענו, בעוד שאחרים סרבו לעשות כן.

בנערותו היה תמיד בין אלו שהעזו לעשות הכל ולא היה נרתע מכל מכשול. בטוילים היה רץ ומקדים את החברה כשאחד מתרמילי הצידוד תמיד מונח לו על גבו. עם סיום הלמודים נגש חנוך עם הרבה רצון ומרץ לבחינות ובעקשנות האופינית לו סיים אותן אחר-כך. את שרותו הצבאי עשה בנח"ל, מן הטירונות המשיך במסלול הרגיל לקורס מכ"ם ומשם כעבור זמן, לקורס קצינים. לקראת סוף שרותו נפצע ממוקש וסוג בריאותו סווג כנמוך. חנוך לא הסכים לקבל את דין הרופאים ובעקשנות רבה עשה הכל כדי להשאר ביחידה קרבית.

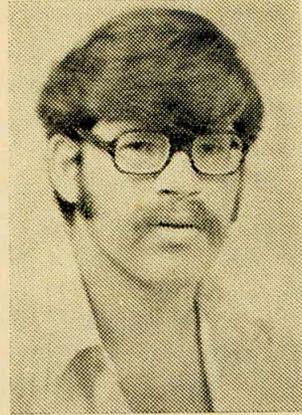
לאחר שרותו הצבאי החליט חנוך ללמוד במכון וינגייט. השקיע בלימודיו הרבה מאמצים ורצון וזכה לסיימם. לפני קרוב לשנתיים. התחתן והחל לבנות את ביתו. חנוך היה בעל נאמן ומסור ויחד עם אילת אשתו עברו לגור ולעבוד בקרית גת. הוא לקח על עצמו עבודה חנוכית ספורטיבית בהיקף רחב והיה ממש נערץ על תלמידיו. הוא דאג לענייניו ביתו עד לפרטים הקטנים ביותר וקיווה תוך מאמץ רב לעמוד ביושר באתגר הכלכלי של הקמת בית בישראל, כשהוא נעזר כמעט אך ורק בכוחותיו שלו. כאשר פרצה המלחמה היתה לו כמובן רק כתובת אחת אותה הכיר, — סירת השריון בה שרת. זו היתה היחידה שכה הרבה נלחם לפני כן כדי להמשיך ולשרת בה. כמובן לא ראה בזאת התנדבות אלא מלוי חובה בלבד.

במכתבו שלפני האחרון, לאשתו, מציין חנוך: „...וכן, המצב באמת היה גרוע. כמובן שמאד שמחו המג"ד והקצינים האחרים לפגוש בי במחנה, אני צורפתי לפלוגה של ג'יפים... ביומיים-שלושה הראשונים נלחמנו קשה למדי ומספר מפקדים מן הגדוד נהרגו וכן לא מעט נפצעו. כאן היתה לי הרגשה אימה שאם חס וחלילה לי זה היה קורה — מה אני משאיר בבית וכו'... אך מצד שני, בלי שום רצון להיות „פייטר“ אלא מתוך מצפון וחובה מוסרית, לא הייתי מסוגל במלחמה להשאר מאחור ועשיתי מה שרב הישראלים שלנו עושים: את חובתי. ומבחינה זאת אני שלם עם עצמי“.

חנוך נפל בשעות אה"צ של יום שמחת תורה. 26 שנים לפני כן בשמחת תורה נולד... יהי זכרו חברנו. שרה אליהו ברוך.

יהודה הלפרין ז"ל

(טירת צבי)

יהודה, המכונה אפה, חבר גרעין „יחדיו“, בא אל טירת צבי לפני שלוש שנים, אחרי גמר הטירונות.

כבן למשפחה, אשר בניה מגשימים את דרך התנועה, בהיותם חברים בהתישבות העובדת, מצא גם הוא את מקומו בקבוצתנו. ביסודו היה יהודה בחור נחבא אל הכלים. הוא לא התבלט, וסגולותיו לא היו כאלה שמיד נתגלו לעיני כל. הוא הצטרף לענף הדייג כחבר גרעין „יחדיו“, שרבים מחבריו עזרו לנו בתקופות שונות בעונות ה" בווערות, אך השאר נשרו ויהודה נשאר, ולאט לאט היטבנו להכיר אותו.

מסירותו לענף באה לבטוי במיוחד בעונת הנסיעות המפרכות לציד דגיגי הבורים.

יהודה ידע שלחברים בעלי משפחות, הנסיעות אחר הצהריים ובליילה מחייבות פרידה מהאשה והילדים, והוא קבל על עצמו מעמסה של עבודה מתישה מעל ומעבר למה שנדרש ממנו — על מנת להקל עלינו.

לא היה כאן יחס של חייל שממלא את ההתחייבות הצבאית בעבודה בספר, אלא קבלת עול של שותפות מלאה בענף ובקבוצה, בשלב ששאר חבריו היו שקועים בלבטים על עתידם. יהודה היה אחד מאתנו. לא היה צורך להגדיר זאת במלים. הוא ידע זאת, וגם אנחנו. בין חבריו היה יהודה אהוב. מידת חסיד היתה לו „שלי שלך ושלך שלך“. במה שהיה יכול לעזור לחבריו — הוא עזר.

כשנשאו חברים שלו, והוריו היו בחו"ל, הוא הציע להם את ביתו לבלוי חופשה. אך לא שכה לשמור על רכוש הוריו, ובבוא העת בקש חופשה קצרה, להכין את הבית ולהנעים לאבא ואמא את שובם. יהודה היה נתון ברוח שלהו. לא זכור לי מקרה אחד שראיתי אותו נרגז. למרות שהיה הצעיר בצות הדייגים, הוא השרה רוחו הטוב על כל החבורה. שולחנו בחדר-האוכל, היה מוקף כל ערב ילדים קטנים, והופתעתי ללמוד שנוסף ליזידות עצמחה בינינו בשעות העבודה, ילדי נקשרו אליו באופן עצמאי.

כך נרקמים היחסים בקבוצה, וכך יהודה ראה את עצמו הולך ומשתנר ברקמת חיינו. בהומור השקט האופייני לו, רמז יהודה לידידיו על תכניותיו לעתיד. הוא היה שלם עם עצמו ועם הדרך בה בחר, ורצה להשתרש בקבוצה ולהקים משפחה. וביום הכיפורים — יהודה חכה שצה"ל יקרא לו. במשך כל יום ראשון צפה ליד הטלפון, בערב — פגה סבלנותו, אי אפשר להמשיך לשבת כשאחרים הולכים.

יהודה הצטרף מרצון לשורות הארוכות של בני עמנו שהשליכו את נפשם מול האויב, שבא עלינו לכלותנו. בקרב על כבוש מזרעת בית ג'ן נפגע הטנק שלו ויהודה נהרג. „שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד“.

יהודה בן ארי

עלי הרטום ז"ל

(יבנה)

יש הפורצים לתוך החיים בסערה ויש החומקים לתוכם בצנעא. יש העולים על נחשולי החיים, נגרפים עמם או נאבקים עמם, ויש המתבוננים בהם מן הצד, לומדים להכירם ומחפשים לעצמם את נתיבם האישי תוך כדי עקיפתם.

צנוע, כמעט־נחבא־אל־הכלים, שלו ומכונס־פנימה — כך ראינו את עלי ז"ל בחיי יום־יום. אלה שזכו להכירו מקרוב, אלה שהיתה להם ההודמנות לעקוב אחרי התפתחותו שלב־אחרי־שלב, למדו לדעת שלא היה בשלותו משום השלמה עם המציאות ועם החיים כמות שהם, ולא בהתכנסותו פנימה — משום בריחה מהם.

השלוחה שהיתה נסוכה על פניו של עלי בעשייתו היום־יומית, במגעו עם אנשים, בהופעתו בצבור; החיוך שהיה מלווה אותו בכל עת שנודמנו אתו, העדר כמעט כל רוגז ומתח — כל אלה היו ביטוי למתינות הטבועה באפיו, לחוש ההומור העדין שנחן בו,

ללבביות שהיתה שמורה עמו תמיד כלפי בני האדם.

בתוכו פנימה היה איש הלבטים, איש הבקרת המתמדת והתהייה. הלבטים נגעו ליחסו לקבוצ, לדת, למדיניות, למוסר ולצדק החברתי. וכך היה עלי בעת ובעונה אחת גם סמל האחריות בכל תחומי חייו — בעבודה, בחברה, במשפחה ובצבא וגם דוגמה לבלתי משלים, „לנון־קונפורמיסט“, לא מפני שהיתה בו מרדנות טבעית או מרירות אישית כלשהי, אלא מפני שהיו לו אמות מדה שונות מן המקובל לגבי החיים, המוסר האנושי והיהודי, ולגבי הקבוצ. וכך גם ההתכנסות פנימה לא היתה בריחה מן החיים, כי אם צלילה לתוך נבכייהם, על מנת להגיע למהותי שבהם, לחתור לגילוי אמתם הפנימית תוך מאמץ עצמי, אטי וממושך, המחסן בפני מסקנה חפוזה ושטחית, בחינת „מגופו של עולם אל אורו ערגתי“ — כדברי המשורר ביאליק על עצמו.

ואכן נפש של משורר היתה לו לעלי, ואף שירים כתב, אשר בודאי עוד יראו אור, ויתנו לנו את האפשרות להכיר יותר את כוונת הערגה שלו לאורו של עולם. ושונים היו הכוונות כפי ששונים — ובמבט שטחי מנוגדים — נראים כוונות ונטייתו בחיים.

מצד אחד — הומניסט — ומוטב שנאמר זאת בעברית פשוטה — אנושי בכל נימי נפשו, אנושי בחיי יום־יום, ביחסו לאדם הקרוב והרחוק לכאורה, ביחסו למשפחתו ולכל חבר בקבוצה, פועל או עובר אורח, ברצונו להבין, בנכונותו להתייחס בכבוד אל האדם באשר הוא אדם. אבל הומניסט היה גם בהתעניינותו העיונית, במדעי האדם והחברה, בספרות.

מצד שני — חובב טבע, ואולי גם בזה בא לידי ביטוי האנושי שבו. אולם לא רק חובב היה, אשר אהב להתבונן ארוכות במסע נמלים, בבלבוב עצים ופרחים, אלא גם מעונין היה להגיע עד לחקר תעלומותיו של הטבע. וכשם שההתעמקות בתופעות החיים והמוסר האנושי הם חלק ממנו, כך הוא גם נתפס למחקר בתחום המקצועי, בעיקר מאז השתלם בכימיה תזונתית והתקשר כה רבות למקצוע זה ולענף שהיה אחראי לו במשך — מכון התערוכה.

תכונת היסוד שבו — שיקול הדעת, החקירה והבדיקה לפני הוצאת המסקנות, הזהירות, שבהבעת דעה לפני שהקשיב לדעות אחרים, לפני שבדק את הנתונים ועל אולם אותם — זו לוותה אותו בכל חייו.

זכורה לי הכרעה חשובה בחייו של עלי עוד בגיל 16 כשעוד נער היה. בראשונה עמדתי אז על תכונתו זו ועל מדת בגרותו. נמסרה לידי ההכרעה לגבי עצמו והוא הכריע רק לאחר שקול דעת

ממושך ומעמיק וידע גם כשלש שנים לאחר מכן לנתח בבהירות את מהלכו זה ותוצאותיו ולהוציא יז'קנות מבוססות ומונמקות.

כך גם נהג כשעמד הוא ועמדה הקבוצה להחליט על השתלמותו המקצועית. חקר, בדיק ואזן את הצודדים לכאן ולכאן, האזין לדעת אחרים, ידע להעריך את עצמו, את כחותיו, את נטיותיו, ידע גם לשמור על עקרונותיו והכריע הכרעה שקולה, ללא לחץ על אחרים, ללא הפונון.

בימים אלה קראתי שנית את רשימתו ב, "מבית" על גדי אחיו ז"ל, האח, שהיה קרוב לו בגיל ושונה בהתפתחותו. עלי ז"ל השכיל להוציא מתחת ידו רשימה הערכה, שכל משפט שבה הוא מוזגה מופלאה של רגש-אח עם הערכה שקולה ואובייקטיבית.

ובאחרונה, בשנת חייו האחרונה, זכיתי לעבוד במחיצתו בקבלות החלטות לגבי עתידם של אחרים, במסגרת ועדת ההכונה. אף כאן ידע עלי למצא את שביל הזהב בין התכונה הטובעה בקרבו של הבנת הזולת, כיבוד רצונו ותכניותיו ובין הצורך לשקול את הדברים שקול מאוזן והוגן לפי קני המדה ההולמים את החברה הקבוצית.

אינני היחיד, בין אלה שהכירוהו מקרוב, אשר ראו בו מופת לצעיר ישר-דרך, הולך תמים ופועל צדק, שהבטיח רבות למשפחתנו הקבוצית ולמשפחתו שלו. רק בראשית דרכו היה, ושאירות צנועות ומוצנעות להתקדמות במקצועו, לגבוש השקפת העולם שלו, לקידום החברה שבתוכה חי — היו לו לעלי, וכל אלה נגזרו.

נפילתו בשדה הקרב אף בה היה מן האופייני לו. פעמים רבות סייע עלי בתוקף תפקידו הצבאי לכבוש יעדים בהסתערות על אויב, אולם מעשהו האחרון בחייו, אשר בו קפח את חייו, היה בכבוש יעד אנושי, שאין למעלה ממנו — היחלצות להצלת חיי חבר פצוע. כאן לא היה זקוק עלי לשקולים ממושכים, כאן לא הסס אף רגע. נכונות זו — לחוש לעזרתו של אדם בצרה היתה חלק ממנגנון התגובה של אישיותו האצילה, ובה נחתמו חייו הקצרים והעשירים.

זכרו יהיה שמור אתנו כל עוד נחיה עלי אדמות וטוב שנעביר רשומי דמות מאירה זו לדורות הבאים אחרינו.

מרדכי חיות

(דברים שנאמרו ביום השלושים בקב' יכנה)

קריש של עשרה בטבת

יתגדל של פחד
יתגדל של חוסר אונים
יתגדל של האשמת אלקים
יתגדל של שאלת השאלות
שאינן לה אף רמז לתשובה.
והנורא ביותר —
יתגדל של השלמה
יתגדל שהוא נצחי,
אמתי יותר מן החיים עצמם

עלי הרטום הי"ד

יתגדל ויתקדש.
פרץ פתאומי של מלים
מפיהם של עשרות אנשים
מורעיד את שמשות בית-הכנסת,
בכל בתי-הכנסת אותה רעה ללא מעצור.
העולם רועד. כל אחד עם יתגדל שלו:
יתגדל של מחאה
יתגדל של פחד
יתגדל של מחאה

נואיר יכוני ז"ל

(יבנה)

מאיר אינגו... יותר לא נראה אותו מסתובב ביבנה עם מכנסי „נפנף“, ועם אותו חיוך ממזרי — המגלה שן קדמית שבורה. יותר לא נראה אותו יושב במרכז החברה כפי שהיה תמיד, מלא עליצות ושמחת חיים.

לדבר על מאיר באזכרה, אין אבסורד גדול מזה. מאיר שנא אזכרות, הוא אהב את החיים, פשוטו כמשמעו. ואנשים שרצו קצת להנות מהחיים היו באים לשמוע אותו וחפשו את קרבתו. לשמוע אותו מחקה למשל... הוא היה מסוגל לחקות כל אדם, להדביק לו כנוי חוץ משמו הפרטי, מבלי לפגוע בו. לשמוע אותו כשהוא מבצע מערכון, או נהנה ממערכון שמבצע מישהו אחר.

לראות אותו נהנה משיר טוב. לשמוע אחר כך את הבקורת

שלו.

היתה לו בקורת — גם בקורת עצמית, שכן מאיר העריץ את השלמות ללא פשרות. מה שמתחת לטוב ביותר — לא היה טוב בעיניו.

היתה לו תביעה עצמית לשלמות.

זה התבטא בעבודה, כשהוא מקדיש שעות עבודה לביצוען של עבודות חשמל שונות, כשהזמן הנדרש אינו נחשב בעיניו אלא התוצאות.

מערכת החשמל בחדרו, הספרייה המקצועית ועבודות החשמל השונות ברחבי המשק הן עדות לשאיפת שלימות זו. היא גם התבטאה בדרישה גבוהה לאסטיקה. לבוש, הופעה חיצונית, וגם בתחביבו — צלום. זה היה תחליף, כנראה, לכשרון הציור, בו הצטיין בגיל צעיר. בתיכון למשל, הירבה בציור חברי משק וקריקטורות שונות.

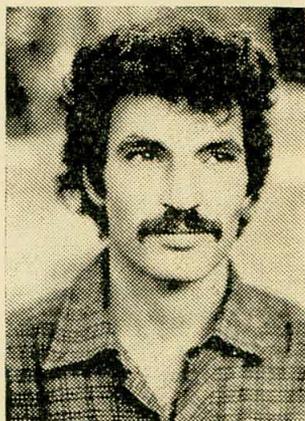
בצילומים הרבים שלו ניכר התיכונן המושלם לפני הביצוע, לא ספונטאנית, לא תפיסה של רגע אלא תכנון השואף לשלמות.

תכנון — גם את חייו רצה לתכנן. הנסיעה לחו"ל לא היתה מקרה, מאז שאני זוכר את עצמנו דיבר עליה כנתון, רק שהביצוע היה תלוי בנסיבות.

גישתו לחיים היתה למצות את היפה שבהם, להנות. הטרנזיסטור הפתוח היה מלווה אותו באופן קבוע, כדי שיוסיף שמחת חיים.

מאיר, שלמורת רוהו לא נלקח למלחמת ששת הימים — נלקח מאתנו עתה לתמיד. אבל תמיד ישאר אתנו. את מאיר נזכור חי. בכל מערכון של ה„גששים“ הנשמע ברדיו, בכל היתול של שייקה אופיר, בכל צילום טוב, בכל דבר שהוא יפה ואסטטי, בכל צחוק בריא של החברה, בכל הנאה ובכל שלמות — בכל אלה קיים מין מאיר שכזה. יהיה זכרו ברוך.

אריה (דברים שנאמרו באזכרה בקב' יבנה)

צבי יעקובס ז"ל

(בארות יצחק)

אחי, צבי ז"ל

„בונדי אינגו“ — היו אלה שתי מלים אשר העבירו צמרמורת עזה בכל מי שהכיר וידע אותו. שתי מלים אשר אמרו שיותר לא נראה אותו בחור גבוה, חזק, גאה ויפה. שתי מלים אשר הפריכו את תקוותינו הרבות שאתה רק שובי.

שתי מלים היו שגורות בפיך יותר מכל דבר אחר, והן — „סמוך עלי“. סמכנו עליך ובטחנו בך, ידענו שדבר שאתה לוקח לידיים ייעשה ויתבצע על הצד הטוב ביותר. ידענו שמלה שלך זו מלה, ואם הבטחת לנו דבר מה הרי שהוא יתקיים, אפילו תתקל בקשיים הגדולים ביותר. היית מאותם אנשים המציבים לעצמם מטרות ומגשימים אותן, גם אם האמצעים דלים ומעטים.

החלטת להיות קצין בסיירת וכזה גם היית. היה לך קל משום שאתהבן אותך והעריצו אותך, והדבר בא לידי ביטוי במיוחד בצבא. ידעו שעל בונדי אפשר לסמוך, ידעו שבונדי דואג לחייליו כאב

לבנו, וידעו שבונדי הוא לא רק מפקד אלא גם חבר.

נפצעת פעמיים וניצלת בנס — פעם אחת במלחמת ששת הימים ופעם אחת במלחמת ההתשה, אך לא הזשתייכת לאומרים „די“. מיד עם החלמתך חזרת ליחידה להלחם, לפקד ולמלא תפקידים. וכל זאת לשם מטרה אחת ויחידה, אותה הצהרת בפנינו לא אחת, בציניות הרבה האופינית לך כל כך: „שיהיה לכם טוב ושלא תסבלו“. גם באחד ממכתביך האחרונים לנורית כתבת: „אנו נלחמים כדי שילדינו לא ידעו מלחמה מהי“. רציית בכל לבך שלמשפחתך, לחבריך וידידיך הרבים יהיה טוב, שחייהם יתנהלו על מי מנוחות בצורה שקטה ושלוה, ולשם כך הקדשת את כל כולך.

כשנפלה אצלך ההחלטה לעזוב את המשק, ידעת שאתה נפרד מחברים וידידים רבים, ידעת שאתה נפרד מענף שאותו רכות תוך מסירות ונאמנות אין קץ, אך לנו הסברת בשלום ובבטחון העצמי שלך שאתה פשוט מעונין להגשים מטרות שאותן לא נראה לך שתוכל להגשים בקבוצה.

היית גאה לבוא למשק, להראות ולהוכיח עד כמה טוב לך, עד כמה אתה יכול ומסוגל להסתדר באופן עצמאי ועד כמה נכון המשפט ש„על בונדי אפשר לסמוך“.

היית טיפוס מיוחד: שנאת מסגרות, שנאת ממסד, ניסית תמיד לשכנע שיגשג דברים רבים שאבד עליהם הכלל, שמרות ומשטר הם דברים שיפים על גבי הניר, אך לגביך הם אינם תופסים, ואולי זה מה שפיתח אצלך בשלב מאוחר יותר את רגשי האחריות, המנהיגות והמסירות.

ועשיו אתה אינך. זה לא נתפש. סמכנו עליך, כמו שאמרת. יכולנו לשער שגם בקרב, כמו בכל משימה, תבצע בכל מחיר, אבל לא היינו מוכנים למחיר הזה. עם הסתלקות דמותך הבוטחת נלקח מאתנו משהו מבטחוננו.

אחייך אמיתי

בארות יצחק

נושה (כווריס) כ"ץ ז"ל

(לביא)

החסד היחיד שנשאר בידינו לעשות עם אלה שכבר עברו לעולמם הוא לדבר בכבודם בהזכרת כל השבח המגיע להם. במקרים שלפנינו, כשאומרים שעושים עמם חסד, הכוונה רק לכך שאין בידם לגמול לנו בעתיד; כי אלה וכל שכמותם, מסרו את נפשם, וותרו על חייהם כשרק הספיקו להכנס להם, כדי שעם ישראל ימשיך לחיות על אדמתו. ולכן חובה עלינו להרבות בכבודם ככל האפשר (פסחים ג.). הא דרב יוסף בריה דריב"ל... הרוגי לוד רש"י שם ד"ה, "הרוגי מלכות"; וד"ה הרוגי לוד — וכן כל המוסר את נפשו שעם ישראל יחיה. רש"י על הפרשה שקראנו היום (בראשית ז' א') מלמד אותנו את הכלל, "שאומרים מקצת שבתו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו" ואמנם חייב אני להזכיר את כל שבתו של מוריס ז"ל במעמד זה אבל עקב חסרונותי אסתפק בראשי הפרקים בלבד.

קשה לנו היום להאמין שמוריס נכנס לביתנו, ללביא, לראשונה לפני 3 שנים בלבד. תמיד, משנכנס אלינו עד צאתו, היה שקט — לא שלא דיבר בכלל אלא שאינני זוכר שהגביה את קולו. אפיינו אותו במיוחד שתי תכונות. הראשונה — כשעמד לפני החלטה — במיוחד החלטות חשובות, שעשויות היו להשפיע על מהלך חייו — שמע עצות מכל אחד ובסוף החליט לבד. הודיע על החלטתו ועמד בה בעקשנות. לא הכרתי אותו אז, אבל אני מניח שבדרך הזו הוא הגיע אלינו בכלל. הרקע שלו היה רחוק מאתנו — לא דתי ואנטי ציוני, לפחות במישור ההגשמה העצמית. החליט להצטרף להכשרה לשנה והגיע מאנגליה אלינו. בסוף אותה השנה היה עליו שוב להחליט להמשיך בארץ או לחזור לחו"ל, סופית או זמנית. גם החלטה סופית בענין זה דחה עד ששב לשם והתיעץ שוב עם הוריו; ואז קיים בעצמו, "לך לך מארצך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך".

מיד לאחר מכן היה עליו להחליט אם להשלים את לימודיו או לשרת קודם בצ.ה.ל. מבין השיקולים שהביאו קודם כל לצבא היתה הרגשתו שעליו קודם כל לתת משהו למדינת ישראל לפני שיקבל ממנה; ושנית שעליו לפרוע את החובה הציבורית לשרת בצבא לפני שיטפל בחובתו האישית להשתלם. התכונה השנייה היתה התחשבות בוולת. הדוגמא הטובה ביותר היא האחרונה: לפי מה שידוע לי מוריס לא אהב לכתוב מכתבים. גם לנו הוא לא כתב בכלל אלא בתקופות שהרבה זמן לא היה במשק. אבל מהרגע שהתחילה המלחמה לא עבר יום שלא נסה להתקשר בדרך זו או אחרת — בטלפון, במכתב או מסירה אישית. אינני חושב שמוריס הרגיש במיוחד מה עומד לקרות לו, אבל במכתבו הראשון אלינו, עם תחילת המלחמה, הפקיד אצלנו מכתב להוריו בחו"ל לשלוח להם אם לא יחזור. אפילו כשהשב על אפשרות של מותו דאג ראשית כל לסבל של הוריו.

אולי הסיכום לרושם שהשאיר מוריס ז"ל, היא שאלתה של ילדה בת עשר, כשמעשה שמוריס נפל; שאלה לתומה שאלה שחכמינו הגדולים שאלו מעולם: אבא, למה ה' לוקח דווקא את הטובים ביותר?

שמחה שלק — לביא

אלעזר נחלון ז"ל

(שרה אליהו)

בשדה-אליהו אלעזר נולד ביום י"ג תמוז תשי"א; הוא נהרג ביום הששי עש"ק של חול המועד סוכות, ט"ז תשרי, תשל"ד, בחזית התעלה נפגע מטוסו מטילי האויב והתרסק. הובא לקבורה זמנית בבית הקברות הצבאי בבארי ביום הושענא רבה.

בין תאריכים אלה נשזרו היים עשירים ויפים, מלאי תוכן אנושי ויהודי של בן טיפוסי לקיבוץ הדתי, נאמן לדת ישראל ולתורתו, נאמן להגנת מדינתנו ונאמן לערכים הנעלים של עמנו. אלעזר היה צעיר בנינו. יחסו אלינו היה מלא אהבה עמוקה, ולמרות אופיו העצור והשקט, פרצה אהבתו אלינו, לעתים, אל פני השטח. יחד עם זה התייחס אלינו בכבוד מרובה, לא רק כאל הוריו, כי אם גם כאל ותיקי ההתישבות החלוצית הדתית בעמק בית שאן וראשוני חברי קבוצתנו, אשר אליה היה קשור בכל נפשו העמוקה ובכל לבו החם. לאחיו הגדולים היתה לו קירבה נפשית חמה, מלאת חיבה,

וכמעט לא זכור לנו ריב בינו לבינם; בהיותו תמיד גדל קומה לא הלם לקרוא לו „הקטן“, ואחיו קראו לו כרגיל „הצעיר“. זאת קיבל בהומור ובחיוך מלבב, שהיה נסוך על פניו כמעט תמיד. לאחייניו היתה לו הבנה חביבה ואהבה עזה, ובהיותו הצעיר בין המבוגרים, היו קרובים אליו במיוחד, והרגישו, כנראה, כי אצלו יזכו להשתתפות טבעית מליאה בעניניהם. ואמנם היתה לו הבנה רבה לעניניהם של ילדים בכלל. בקיץ האחרון ארגן לילדי הקבוצה ששהו בקיטנה, ביקור ארוך בבסיס, למרות הקשיים הבטחוניים (ושל בטיחות) של סיור ילדים בבסיס תעופה. הוא בעצמו הדריך אותם, הכניסם למטוסו והסביר להם באדיבות, בהתאם לכושר תפיסתם, את הפעולות המתחכמות והמסובכות של הכלי.

הבנתו השכלית וכשריו הטכניים היו גבוהים, וכאשר נתפס לנושא מסויים, עבד עליו ברצינות ובמלוא הכושר. כמו לרוב בני הקיבוץ היתה בשבילו ידיעת ארצו והכרתה צורך נפשי. כדי להתהלך בארץ ולשוט בה היתה טובה כל הזדמנות: ברגל, ברכב, ומאוחר יותר גם באויר. הוא ניחן גם בתבונת כפיים. בגלל תכונותיו לא היתה עבודה בענף הפלחה, בו עבד, שלא הצליח לבצעה על הצד הטוב. היה רגיל לומר תמיד: „אין בעיות“, וזו לא היתה אימרה שבשיגרה, כי אם אימרה שביטאה אצלו מצב עובדתי.

בשטח הרוחני היו דוקא „בעיות“, אם כי פתר אותן, כדרכו, בשקט. משיחות חביריו, ומשיחות חביריו לטיס נודע לנו שהתנהלו אתו (ועם חביריו לכיתה) שיחות וויכוחים לא מועטים בעניני דת ואמונה. נושאי דת ואמונה, קיומו של עם ישראל בארץ ישראל ודמותה הרוחנית של מדינת ישראל העסיקו אותו רבות, והוא גיבש לו דעות בדברים אלה. חביריו הלא דתיים סיפרו על תשובותיו לשאלותיהם, ומתוכן שמענו לא מעט הדים לשיחות שהתנהלו בביתנו. בעיקר היו אלה הדים ללימוד המשפחתי של פרשת השבוע; הוא התמיד להשתתף בלימוד זה בענין רב, באותן השבתות, אשר בהן זכינו והוא הגיע הביתה.

אלעזר היה שקט ושתקן, צנוע ועניו ורחוק מרחק נפשי משחצנות. גם בהיותו כבר טיס מיעט בגלל זה ללבוש את מדיו, וכמעט שאין לנו תמונות בהן הוא לבוש במדים. עובדת היותו טיס דתי, בן

הקיבוץ הדתי, היתה צריכה להיות, לדעתו, דבר פשוט ומובן מאיליו, ובשום אופן לא רצה להתבלט בכך. בזמנו, זמן די רב לפני סיימו את הקורס, נודע לנו, כי טכס ענידת הכנפיים ביום חיל האויר נקבע להשעה באב(בטעות, כמובן). בקושי הצלחנו לשכנעו, כי עליו להעיר על כך לממונים על הטכס, בטענו, כי אין הוא רוצה, וצריך, להבליט את עצמו. מששוכנע, כי עליו לעשות זאת, העיר לממונים, כדרכו בשקט ובאדיבות. הוא זכה לתודתם על כך, ויום הטכס אמנם שונה לתאריך אחר.

על „בעיות“ דתיות במשך זמן היותו בחיל האויר כמעט לא שמענו ממנו. אולם בעיות כאלה היו, כפי שנודע לנו גם משיחות חבריו, וגם מאלעזר עצמו עקב הזדמנות מיוחדת, בעיות שנובעות ממיעות בנים דתיים בטיס ובחיל האויר. גאון ישראל, הרב הראשי לישראל, הרב שלמה גורן שליט"א התארח בקבוצתנו באחת השבתות. זכינו להתכבד בביקורו בביתנו. כבוד הרב הראשי שאל למעשיו של כל אחד, וכאשר נענה על ידי אלעזר, שהוא טיס, הרהר כבוד הרב רגע ואמר: „בהיותי רב ראשי בצה"ל נלחמתי על כך, שבני הקיבוץ הדתי יתנדבו לטיס. וברוך השם, שדרישתי דאז, התמלאה כעת. אבל אין זה קל להיות טיס דתי“. אלעזר ענה בקיצור ובהחלטיות: „אמנם, כן הדבר“. כאשר שאלנו אותו אחרי כן לדברים שסתם ולא פירש, השיב: „שהיינו שלשה בנים בני כיתה אחת, בני הקיבוץ הדתי וקרובים אחד לרעהו עזר לנו לא מעט להשאר דתיים; וזה עזר לא רק לנו, כי אם גם ליתר הבנים הדתיים שהיו אתנו“.

נראה, שפעולות חיל האויר במלחמת ששת הימים ועוד יותר פעולותיו של החיל במלחמת ההתשה כוונו אותו לטיס. במלחמת ההתשה ראינו את פעולותיו של חיל האויר בצד המזרחי של הירדן, ממש ממולנו, כמעט יום יום; ואולי בגלל כך גמלה בלבו ההחלטה להתנדב לטיס. אבל לפי צו התנועה הלך קודם לחיל הנח"ל, סיים קורס מכי"ם, ועוד הספיק למלא תפקיד של מ"כ. בחול המועד סוכות תשל"א עבר לחיל האויר; כאן מצא את האתגר, שבו היה צריך, וגם היה יכול, להשתמש בכשרונותיו השכליים והטכניים וביכולתו הנפשית השקטה והבוטחת. כעבור זמן היה צריך לעבור לסוג מטוס מסויים; אז גילה, שדוקא סוג זה נותן לו אפשרות רבה יותר למימוש יכולתו וכישוריו, והוא התמסר לתפקידו במסירות שלימה ונאמנה. כעבור זמן קצר יחסית, למרות היותו טייס צעיר, הוצע לו לעבור לסוג מטוס מתוחכם ומשוכלל, שממלא משימות בטחוניות חשובות, ושמהווה אתגר לכל טייס טוב. זה דרש ממנו התנדבות לזמן נוסף; למרות שלא חשב להיות טייס מקצועי בסיום שירותו, התנדב לזמן הנוסף. הוא האמין והיה בטוח, כי כישוריו האישיים ישמשו בתפקידו החדש למילוי המשימה הנעלה של שמירה על בטחון מדינתנו ועמנו, וזאת במלוא הביטוי של יכולתו. הוא נענה לאתגר זה שהוצב לפניו מתוך מחשבה רבה ושיקולים כבדים ועמוקים.

רק ספק אחד כירסם בלבו: מה עתידו של טייס, כאשר ישתחרר משירותו בבוא העת. האם יוכל לשוב ולהתערות בקבוצתנו ובעבודה בענף משקי, אחרי שירות צבאי ארוך. לא נמצאה תשובה נכונה לספיקותיו ופתרון לדאגותיו, בקשר לכך. וזה גרם לו, לנו ולחברים צער רב. שמה נלמד מזה לקח להבא, כי בנפשנו הוא, שיהיו לנו טייסים דתיים, וטייסים חברים בקבוצותינו. זה הודגם לנו בהריפות ובכאב, כשביקר בביתנו אחד ממפקדיו של אלעזר. הוא שאל לטיבם של הספרים בביתנו; הראינו לו גמרא, עם רש"י ותוספות משני צדי העמוד. הוא העיר בהמימות ובכנות: אני לא כל כך מתמצא באותיות אלה. הוא נענה על ידינו: „אבל אלעזר התמצא טוב מאוד; זה אולי המצית הינוכנו: שבנינו יקיימו וידעו את תורת ישראל, וביחד עם זה יהיו מסוגלים להיות טייסים מעולים, ראשוני המגינים של המדינה ושל העם, וחברים בקבוצותינו“.

בערב יום הכיפורים היה במקרה בבית, כי בערב לפני כן השתתף בחתונה של חברו (אשר נפל שבועיים אחרי נפילתו של אלעזר). בבוקר, לפני צאתו לעבודה השכים לקום, לפי בקשתי, ועזר לי להקים את הסוכה, מחשש שלא נספיק להקימה, כמקובל, במוצאי יום הכיפורים, כי נהיה עסוקים מדי;

וכך הקמנוה ביחד, בפעם האחרונה. אחרי הצהרים בא חברו ממשק שכן, לשאלו, האם רוצה לחזור אתו לבסיס, "כי אומרים, שחם קצת בצבא"; לא מצאנוהו, כי חזר רק במאוחר מן העבודה. בשובו כעס, שלא הפשנוהו ביתר יסודיות: הוא חשש מאוד שיצטרך לחזור לבסיס בעצם יום הכיפורים. לפני הליכתנו התפילת כל נדרי איחלנו כולנו לכל אחד מאתנו גמר חתימה טובה; אלעזר ביקש מאתנו סליחה, "על שהתעצבן" עלינו. נעתרנו לו בנפש חפיצה, ואיך אפשר היה לא להיעתר לחיוכו המלבב והחם מלאות שמחת חיים, שבא מנפש טובה. בבוקרו של יום הכיפורים, לפני התפילה, אמנם נקרא לחזור לתפקידו; דאגתו היתה שהמכונות של הקבוצה, בה נסע, תהיה במקום כזה, שגוף יהיה להחזירה, ובמוצאי יום הכיפורים טלפן לודא, האם אמנם הוחזרה המכונות בסדר.

בערב סוכות בצהרים דבר עמנו בטלפון, שאלתו הראשונה היתה, האם שמענו בבית על שלומם של החברים המגוייסיים. במשך השיחה הוברר לו, שמרוב משימות קשות ועבודה מרובה, "פרח לו מן הראש", שערב חג הוא היום. כנראה, לאחר מכן פנה לחבריו (באמצעות שליח, כי לא הספיקו להפגש), וחבריו פנה לקבוצת יבנה, לקבל סכך וקישוטים לסוכתם, ואמנם נענתה בקשתם תיכף ומיד וחבר יבנה הביא את כל מבוקשם. ביום ששי בבוקר, חול המועד, קיבל מאתנו באמצעות שליח מכתב וחבילונת, שגרמו לו שמחה רבה, אבל אמר לשליח שלא יספיק לפתחם כרגע, כי הוא ממחר מאוד למשימתו הבטחונית. ממשימה זו הוא לא חזר.

לפני עשרים ושתיים שנה חננו הקב"ה בשתיל יפה, רך וטוב; בחינוך הקיבוצי הדתי ובביתנו, הוא טופח וגודל והיה לעץ נהדר ונחמד, אהוב על כל חברי קבוצתנו, אהוד על כל חבריו, ושובה לבותיהם של כל רואיו. התקיים בו: "ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם"; והנה נכרת העץ, בטרם ישא פירות טובים ונאים כמוהו. הלוואי, שקרבננו, ושאר קרבנות בית שדה אליהו, בית הקיבוץ הדתי וקרבנות בית ישראל, יגוננו עלינו, על מדינתנו ועל עמנו, ויאמר הקב"ה למשחית: הרף!

ה ה ו ר י ם , שוֹלְמִית וְאֶהְרֹן

ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה וישא נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה את זכרונם מלבו וייפנה מכל דבר למלחמה וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה — — — וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל יזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנא, "כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמות ה' אדני נחלם ורעה לא תמצא בך והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך (ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע" — ש"א, פרק כה, 28).

רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ז' — הל' טו

אבינועם ענויחי ז"ל

(כפר עציון)

...אבו אהב את החיים כפשוטם כמשמעם ושנא את המלל בעיניים רציניים. הוא היה נחבא אל הכלים אך אהב את השיחה הקלה בחוג ידידיו ואוהביו. הוא ביטא את עצמו בהערות שבבדיחות הדעת. מעטים ידעו כי הוא לא היה קל דעת אלא בעל רגשות עמוקים. את אלה ביטא בסגנון מזהיר שמעטים הכירוהו, במכתבים לאהוביו ובשיחה של אחר הצות, כאשר השתחרר מקליפתו החיצונית. אך יותר משהתבטא ברגעים רציניים במלים הוא עשה זאת בשתיקה. אבי המבדח אחרים, התיחד עם עצמו ומצפוננו בשתיקה... (מדברי אביו)

★

..מצאתי שהיה משהו פרדוקסלי באופי שלו. מצד אחד —

בחור עליו, אוהב חיים, קליל מאד, גם נראה על פני השטח מחוספס מאד, גם מצוי הרבה פעמים בחבורה קלילה. ומצד שני, היסודיות

שלו, גם בתחומים הטכניים וגם בתחומים החברתיים, לפעמים הפתיעה והדהימה.

מצאתי באבו איזה צד מיסטי — לא רציונאלי ביהס לכפר עציון. כאן, באיזה שהוא מקום, איבד אבינועם במידה רבה את האיוון ואת הראייה המפוכחת. הקשר האמוציונלי ממש לסלעים, לאדמה, דבר שלא הירבה לדבר עליו, היה דבר שבכלל אי אפשר היה להפריד אותו ממנו. הוא בא לכאן, בראש וראשונה, מפני שזה היה כפר עציון, לא מפני שזה היה קבוץ, אם כי המחשבה שלו על המושגים הראשונים של קבוץ ועל חברה משותפת ועל איכפתיות מאנשים היתה מעמיקה ויסודית מאד. אך בראש וראשונה בא מפני שזה היה כפר עציון.

לידי בטוי באה תחושה זו ברצונו להיקבר בכפר עציון. בשבילי היה זה דבר מדהים, שהמחשבה

שלו בצאתו למלחמה היתה שאם יפול — הוא רוצה להיקבר כאן.

...אני אוהב לראות את הדברים בצורה מפוכחת ולא רק את הצדדים המבריקים והבהירים, כי

אדם — הוא אדם. אבינועם היה אדם די מחוספס, ישר וכנה עד הסוף. היה אוהב לומר את הדברים עד הסוף, גם אם ידע שפה הוא חולק על הרבה חברים או אומר דעת מעוט מובהקת, וחולק בזוהם על דברים הנראים כאמיתות. בתחומי תקנונים היה מגסה לבדוק אם באמת הסעיף, כמו שהוא נאמר בתקנון, יקבע את דרך החיים ולא דרך החיים כמות שהיא, — פשוטה יותר, בלי המילים המסובכות. תמיד אהב להזכיר כי החיים אינן תקנון אחד גדול, אלא אנשים ביחד.

לא הרבה לחצתי ידיים עם אבו. שנינו ככה טיפוסים עקשנים... אבל אני זוכר את לחיצת היד

האחרונה כשיצאנו מתפילת ערב יום הכפורים, כשבאתי להגיד לו מזל-טוב על הולדת הבן. אני זוכרה כאילו לחיצת פרידה. גם לי יד עבה, אך היא נבלעה לגמרי בתוך ידו של אבו ומבט כזה של חום בעיניים שמשכיח הכל וחיוך טוב על השפתיים, היה ממש תענוג. היתה זו לחיצה ארוכה מן הרגיל, שאצלי על כל פנים הפשירה לבבות, וזהו זכרון נפלא...

...כולם כאן מסביב האירו נקודות המצביעות על פנייתו של אבו יותר ויותר אל הטוב. הצביעו על

מעין מהלך כזה, וגם אני כשראיתי אותו מתפלל בראש-השנה וביום הכפורים כל כך טוב — עד שקינאתי בו על כך...

...אחד אמר: „היתה ביניכם נשמה גדולה ואתם אפילו לא הרגשתם“. כשאמר את זה — זה לא

היה נראה לי, כי ככה זה: אחד מן החברים, אחד שמספר לי בדיחות, שיגידו לי שהוא נשמה גדולה — זה לא כל כך מתלבש. אך עכשיו, כשאני שומע מסביב איך הלך ובנה את עצמו, נראה לי שהוא השלים איזה מעגל מסויים. ולא שאלו אותנו הרבה — כי אני לא הייתי משחרר אותו כל כך מהר... ולקחו אותו...
יעקב (חברים מעלים זכרונות בכפר עציון)

יהודה פקולה ז"ל

(שרה אליהו)

יום אחד באה אלינו מדריכת האולפן ואמרה: „יש לנו באולפן ילד בן 17 המתגעגע הביתה. קחו אותו אליכם“. היה זה יהודה פקולה. מאז גדל בקירבנו, ויחד עם לימוד השפה התפתח מילד, עולה חדש שאיש לא הכיר, לבחור שרכש ידע ונסיון וחביב על כולם.

יהודה נולד ב־15.7.51 במלבורן. הוא קיבל חינוך דתי בבית הוריו ואצל הרב גרונר בישיבה התיכונית במלבורן. לעתים קרובות הוא הזכיר לנו את לימודי היהדות שספג בישיבה, ועבורו הגשמת העלייה היתה התוצאה הישירה של אותה האווירה אשר בה היה חי. הדאגה של הוריו לראות את בנם בסביבה יהודית בלבד, הביאה את יהודה ארצה בגיל צעיר. הוא לא איכזב אותם וכאשר ביקרו אצלנו בפסח תשל"ב הביעו לפנינו את סיפוקם המלא: יהודה הולך ונקלט במסגרת מבוססת ויציבה, והחשוב מכל, — במסגרת יהודית.

את תקופת האולפן סיים בהצלחה. השפה לא היתה זרה עבורו מאחר שהכיר את לשון הקודש. את מקומו הוא מיד רכש בחברת התלמידים בגלל אופיו העליו והפתוח.

עם סיום האולפן, יהודה עשה מספר נסיונות למצוא את מקומו בעיר ולעבור את חבלי הקליטה כמו כל עולה חדש. אולם שירות צבאי במסגרת הנח"ל קסם לו יותר, ושוב ראינו את יהודה חוזר אלינו עם גרעין „יחדיו“. הוא סיפר שהחיים הצבאיים היו לו קשים בהתחלה: להשכים ולהתלבש תוך דקות ספורות, ולחיות תחת משמעת קפדנית. זה עלה לו במאמץ רב להסתגל לחיים החדשים, אבל בסופו של דבר התגבר על המכשול.

את החלק החקלאי של שירותו עשה במשוואה ובמעלה גלבו. שם התמחה בעבודות בטרקטורים ובעיבודים חקלאיים. הוא היה עובד שעות ארוכות בחלקות הדרומיות של העמק, ולעתים מוזמנות היה פוקד בערבים את ביתנו לפני שובו למעלה-גלבו.

לשיא הסיפוק הגיע יהודה כאשר חזר לחופשה מהאימון המתקדם וסיפר שהוא נוהג בטנק, אחד הדגמים החדשים של צה"ל. הוא הירבה להצטלם ולשלוח תמונות הביתה. זאת היתה התקופה הקשה ביותר אבל היפה מכולן, בזמן שירותו הצבאי.

את השל"ת יהודה ביקש לעשות בשדה-אליהו. בקבוצה הוא השתתף בכל מערכון של מסיבה או של חתונה. הצלחה גדולה היתה לו בהצגה בה הופיע לפתיחת ועידת בני-עקיבא. בחוג הדרמטי מכינים הופעה לחנוכה 'חדר-האוכל וליהודה היה בה תפקיד לא לפי רוחו. הוא אמר לי שאינו אוהב להופיע כאדם זקן שמת בסוף ההצגה, אלא מעדיף דמות של בחור צעיר המצחיק את הקהל.

נכון, זה היה אופיו וככה היכרנו אותו במשך ארבע שנים. חויה מיוחדת היתה בעבורנו ארוחת ארבע בשבתות. יהודה דיבר, וכולם הקשיבו וצחקו. הוא ידע עליידי כמה מלים ליצור אווירה נעימה בבית. דמותו נשארת חרותה לפני עינינו ובלבינו.

היו לו תכניות אישיות לגבי העתיד. יהודה תיכנן להקים את ביתו ואת משפחתו איתנו. אולם היה עליו עוד לסיים תקופה אחרונה של שירות צבא במסגרת מבצעית. הוא ביקש להצטרף לאחת הלהקות הצבאיות, אבל לא נתקבל לתקופה כה קצרה.

יהודה נשלח לקו התעלה ושירת במעוז „המזח“.

יהודה לחם כגיבור אבל לא זכה לחזור משם. ביום כיפור נפל.

הדוות לו ולכל אלו שנפל איתו, נוכל להיות ולהמשיך להתפלל לשלום, שכולנו מצפים לו. זאת

הנחמה היחידה להוריו ולנו. יהי זכרו ברוך.

סמוי ט. שרה אליהו

בנימין (פינצ'ה) פרלמן ז"ל

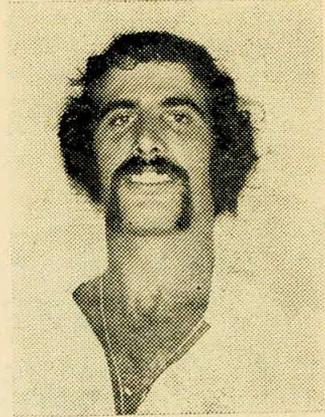
(יבנה)

לפני מספר שנים ניסיתי לדחות אשה, אשר מאד רצתה להכניס את בנה לבית הספר. עמדנו שנינו על יד המעבדה, והיא לחצה עלי לקבל את בנה. לפתע עבר פינצ'ה רכוב על טרקטור. חצי גופו ערום, השיער ארוך, והשפם המקסיקאי שלו. פינצ'ה צחק בקול רם את הצחוק המצלצל שלו, וצעק „שלום" פראי (תמיד הקדים „שלום" לכל אדם).

„האם זה בן משק?" שאלה. „כן" ענית. ויותר לא בקשה ממני לקבל את בנה.

כן, מי שלא הכיר את פינצ'ה, מי שרק ראה לעיניי, התרשם, שלפניו „עוד אחד מאלה". אולם לנו — שהכרנוהו — שראינו ללבו, היה פינצ'ה אחר.

וככל שהרבית להכירו, וככל שהרבית דברים עמו, וככל שהיו לך עניינים משותפים אתו — אם בעבודה ואם אחריה —

ראית והכרת את תוכו.

וראית, שמתחת מסווה חיצוני דק נמצא בחור עם עדינות מיוחדת ורגישות בלתי רגילה לאהבת הארץ, לאהבת הטבע, למוסיקה, לאהבת האדם, ויחס יוצא מן הכלל למשפחה.

כשאני מהרהר, ומנסה להגדיר את התכונות הבולטות של פינצ'ה, אני חושב, שאלה היו היושר האישי וחוש הצדק המפותח שבו. תכונות אלה, יחד עם נכונות לעזור לכל דורש, עשוהו כל כך פופולרי ואהוב בכל סביבה בה שהה. במשק, בצבא, בארצות הברית, תמיד יזעת — אפשר לפנות לפינצ'ה.

וכשכיתת בית ספר יצאה לטיול, ופינצ'ה היה שם, ידעת — אפשר לסמוך.

פינקניק יום עצמאות — אפשר לסמוך

הקפות שניות — סמוך על פינצ'ה

תכנית „הקהל" — יהיה בסדר.

✱

הוא חזר אלינו מארצות הברית עם כל כך הרבה מרץ ורצון טוב.

הוא לא היה קיבוצניק של „עד שעה 4.00". הוא לא היה קיבוצניק של „מגיע לך". איני יודע, אם „קבל לפי צרכיך", אבל בוודאי ובוודאי תרם „לפי יכולתו".

„איזה יושר כרע עם הגב שהומך בטרשי הקרבות ואיזו שירת נעורים נשתתקה בשתוק לב הנדבות".

יהושע אניקסטר / יבנה

יונתן רוזנמן ז"ל

(ראש צורים)

התמונות עוברות בינינו מיד ליד. תמונה תמונה וספורה —
תמונה תמונה ותכונה אחרת הגלומה בה.
אך המצלמה מצלמת את אשר היא רואה בלבד. יכולתה היא
ברובד החיצוני ותו לא.
...ויוני היה כזה, שעטה עצמו במעטה בלתי חדיר, ורבדים
פנימיים לא נחשפו לרובנו.

★

...ואני תוהה: מיהו יוני... זה בעל המבט המזלזל? זה
הרציני...? או שמא הציני...? או כלם יחד...? או אף לא אחד...? שלוב
של סתירות, והמון ערפל — עקשות, שהיתה בלתי מובנת בשעתה,
משולבת בטוב לב קיצוני.

— אדישות מופגנת כלפי דברים מקודשים ומקובלים
כאכסיומות אצל אדם ממוצע, משולבת עם אדיקות קיצונית לגבי

דברים אחרים.

קשה, קשה להגדירו, ושומה עלינו להיות זהירים, שמא נאמר מלה בלתי מדויקת, מלה שתפריז,
מלה נבובה, — שלא רק תחטאנה את האמת אלא לא תתאמנה את אפיו, ששנא היצוניות, צביעות,
בנליות, שגרה ושאר מדות בינוניות.

כי יוני היה מאד לא בינוני. חורג. אדם שאהב למתוח את החבל עד קצה גבול היכולת, אדם
שנראה כרודף אחר סכנות, אחרי ה"כמעט". אלא, שהקץ לא היה עוד, "כמעט". הוא היה ממש יותר מכל ממש.
לא מיציתי את דמותו אף כהוא זה. אך אולי הטעמתי מעט מאשר הוא לא היה, וזה הרבה
יותר קל — כי קשה, קשה מאד לאמר מה כן היה.

★

...דמעות חונקות של אי השלמה וכאב, אך אני חונקת אותן. בכלמת אני לגלות משהו שיחשד
כחולשה, כשמדובר בדמות חזקה כמוך.
על כן — נידום וד' יקום דמך...

ראש צורים

משל לאב ובן שהיו מהלכים בדרך ונתיגע הבן. ואמר לאב: אבא, היכן היא המדינה?
א"ל: בני, סימן זה יהא בידך, אם ראית בית קברות לפניך — הרי המדינה קרובה לך. כך אמר
להם הקב"ה לישראל: אם ראיתם את הצרות שתקפו אתכם, באותה שעה אתם נגאלים.

מדרש

אבישי שוולב ז"ל

(יבנה)

מתיחדים אנו עתה עם זכרם של הנופלים והצעיר שבהם

אבישי.

אבישי — תלמיד שלי. כמעט ילד. עדיין ילד. כל הימים שזכיתי להכירו — שקט היה. בישן. לא בלט ולא הבליט עצמו. דומה היה תמיד כמי שמחפש בזהירות את דרכו בחיים. בהסוסימה. רק למעטים נתגלה עולמו. לחבריו הקרובים בבית-הילדים. שם הרגיש עצמו בטוח, וחפשי. בהתעמלות. בספורט בתעלולים ובמעשי קונדס שונים בחדר.

אף כתב הומורסקות בהומור רב, הומור טוב, לא עוקצני. אך כל זאת בתוך פנתו שלו, הצנועה. הצנועה מעיני עולם הגדולים, מעיני העולם הגדול.

פתאום צמח. גדל. גבה. כמו לנגד עינינו הפך בחור — אך הרי עודנו נער. התגייס לצבא, לבש מדים. חייל. בבת-אחת התברר. עולמו הפנימי, הצנוע — התמלא. ואילו אנו, עדיין מסתכלים ומתבוננים בו כילד. רק מכתבים שכתב, ממרחק, מהם שנקראו רק לאחר מותו — מראים עד כמה גדל, גדילה של ממש, ולא רק בגוף. עולם מלא. כולנו — איננו כבר כפי שהיינו. לא ההורים, לא האחים והאחיות, לא בית הילדים, לא בית-הספר, לא הקבוצה ולא העם כולו. בכלנו נסתמנה צלקת עמוקה.

כולנו כמו גדלנו בבת-אחת. כמו אבישי.

יוסקה אחיטוב

(מתוך דברים שנאמרו באזכרה בקב' יבנה)

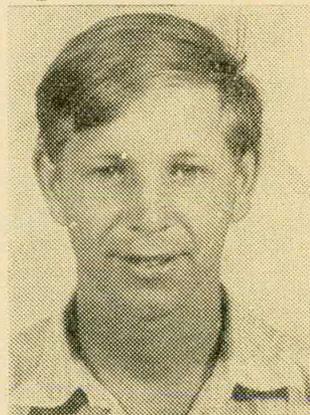
שמועון שפרינגר ז"ל

(טירת צבי)

בן 21 היה שמועון, רק בראשית דרכו. טרם סיים את שרותו הסדיר בצ.ה.ל. ילד שובב, חביב ועליו, ששובבותו נצנצה מעיניו, מתחת לבלוריתו הבהירה. תמיד היה במרכז העניינים בחברת הילדים שלו. אך מאחורי שובבותו בצבצה הרצינות, שאפיינה אותו כקצין בצ.ה.ל. קולו השקט הרגיע את חבריו ברגע של להט. בכל נפשו היה קשור במשפחתו, הוריו, אחיו והסבתא. שמועון ראה בשרותו בצ.ה.ל. מבחן לאישיותו, ופיזית ונפשית הוא התכונן לכך. לעתים פגשנו אותו כאשר רץ על הכביש, כדי לפתח את כושרו הגופני. הוא שרת בחיל השריון כקצין. בגאווה הראה למשפחתו ביום ההורים את הטנקים „שלו“, והסביר להם את הפעולות של כל הכלים והאביזורים. עבודתו במשק היתה בענף השלחין, בה הצטיין בדיוק עבודתו ובהספק הגבוה. תכניות היו לו לעתיד — אך טרם ניתן לו לצעוד את ראשית צעדיו בקבוצה, שכה אהב.

כבר לראש השנה לא יכול היה לבוא הביתה. הוא שמר על הקו בתעלה. במוצאי החג, בשיחה טלפונית, הוא ספר, כי במוצב התפללו תפילה יפה כל החיילים ביחד, שמעו תקיעת השופר וחגגו את ראש השנה כדת וכדין, גם מקום לתשליך היה להם. חשוף בצריח, בפוקדו על הטנק שלו, הוא נפל.

י. ב. ד. טירת צבי

נכתב לנושפה שכולה

מאז תחילת המלחמה, מאותם רגעים איומים בהם התאפשר לנו לראשונה להרהר בתוצאותיה הנוראות, הרגשנו קרובים אליכם יותר מאשר אי־פעם.

חשנו חובה, בלתי ניתנת לתיאור, כלפיכם וכלפי בנכם — חברנו שנפל. הרגשנו שהייבים אנו לבוא ולנחמכם, ולא יכולנו.

והייתם אתם אלו שנחמתם אותנו. מאותם רגעים ושעות בהם ישבנו אתכם, מאותן פגישות לא־ספור שפגשנו בכם במשק, בחדר האוכל וסתם בדרכים — שאבנו את הכח ואת הגאווה לחזור ליחידותינו ולהמשיך בחיים ובמלחמה, כאילו דבר לא קרה.

אני מרגיש חובה לומר לכם מספר דברים. איני מתיימר לנחמכם, באשר לבי־עצמי עדיין מסרב להאמין... אבל אני רואה וחש בדברים שמקלים עלי ואני מאמין שהם יקלו, ולו במעט, גם עליכם.

מקובל בזמנים השמחים, בחתונות בנים ובנות במשק, להעלות על־נס, — כאחד הדברים החשובים והיפים ביותר — כיצד ממשיכים הבנים בדרכי הוריהם.

נגזר עלינו, לדאבוננו הרב, להוכיח המשכיות נפלאה זאת בדרך האיומה ביותר. אתם, שלפני כמה עשרות שנים עלייתם לארץ, תוך אמונה יוצאת דופן לישב את הארץ ולבנותה, הגשמתם ומגשימים עקרון זה בעקשנות מדהימה מזה שלושים ושש שנים, הגשמה שדרשה לא פעם את המחיר היקר־מכל, את חיי חבריכם.

אתם גידלתם בבית נפלא זה, שבניתם בלב השממה, את דור בניכם — אותנו. הינכתם אותנו מראשית דרכינו להכרת הערך הנפלא הנקרא „חיים“, לאהבת העם ולבניית הארץ.

באותן שנים ראשונות בהן דילגנו וקיפצנו לארכו ולרחבו של המשק, באותן שעות בהן למדנו עבודה מהי, ובכל הרגעים בהם הינכתם אותנו לתורה ומצוות, כשמצוות יישוב הארץ תופסת בה מקום מרכזי, וכששלחתם אותנו לבסוף לצבא — בכל אותם זמנים ספגנו לתוכנו את האידיאל העצום הזה שקראנו לו „ארץ“.

אולי לא תמיד הבננו את גדלותו של האידיאל, אולי היו פעמים שלא ראינו בעבודה לשמה דבר גדול, אך זה היה רק משום שאותו אידיאל נפלא היה לגבינו — בזכותכם — לא אידיאל — אלא מציאות, מובנת מאליה כביכול.

ואם הלכנו לצבא לא־ידוקא תוך הבנה מלאה למה אנו הולכים, (דבר שהבננו ממש רק כעת), היה זה שוב מאותה סיבה.

כשגידלתם אותנו, כשנפלו חבריכם בבניין המשק ובהגנה עליו, קיוויתם והאמנתם שאנו לא נצטרך לעבור נסיון זה לעולם. אבל קיוויתם והאמנתם גם שאם חס־ושלום נצטרך להגן על המולדת הזאת שבניתם — נעשה זאת, ובגבורה.

ופרצה המלחמה הזאת.

אפילו לא הספקנו לשקול את צעדינו וכבר נמצאנו מול האויב המנסה להשמידנו, לוחמים בו כפי שציפיתם מאיתנו שנילחם, כפי שנלחמתם אתם. המשכנו בדרך שהתויתם לנו במשך שנות חינוכנו במשק, ולרבים מאיתנו היתה זאת דרכם האחרונה.

הרבה יותר מאשר שותפות־גורל, בינינו לבינכם יש כאן. המשכיות ברורה ועקבית של הבנים בדרכי הוריהם ניבטת לנו מתוך אותו גורל איום שנכפה עלינו.

עדים אנו כיום בעולם למציאות בה נוטשים רבים מהבנים את דרך אבותם. תהא המשכיות נפלאה זאת של בנכם הי"ד, הוכחה נוספת לאמיתות דרכיכם. אתם רשאים להתגאות בה.

חינכתם ולימדתם אותנו מילדותנו עוד דבר: לומר על אדם שמת, „ברוך דיין אמת“, אעפ"י שמטרה הלב לקבל זאת.

ידענו והבננו שבעתותינו הקשות ביותר, בעמדנו על קברי קרובינו וחברינו, באותם רגעים,

ימים וחדשים של ספיקות נוראים בדבר קיומו של הטוב ושליטתו של הצדק בעולם — באותם זמנים נאמר תמיד את ה"קדיש"; נגדל ונקדש את שם האלוקים, נפארו ונרוממו...

ועכשיו, כשחשבנו על אלו שעד לפני זמן קצר היו חלק בלתי-נפרד מאיתנו, על בנכם ששוב לא ישוב, התגבגבנו ללבנו הספק במשנה חזוק: הנוכל להמשיך להאמין באותה אידיאה אם כזה מחירה? הנוכל גם עכשיו לקום ולומר "ברוך דיון אמת"? האם נצליח להגיד את ה"קדיש" יום-יום? והייתם גם הפעם אתם אלה שהראיתם לנו כיצד ננהג. בגבורה הנפלאה בה נהגתם ידעתם לכוון אותנו, לתת לנו את הכח לעמוד גם במבחן הזה.

נזכור את בנכם שנפל, בזה שנתן לנו מחדש את החיים והמולדת. יהיה הפצע שפצע הוא בליבנו, האבר הגדוע שהותיר בגופנו, זכרון לאותו נסיון כביר שממנו יצאנו אנו — חבריו, תזקים הרבה יותר, ומבינים הרבה יותר במהות קיומנו, נדע שחבים אנו לו את הכל.

יהא זכרו ברוך.

אחד הבנים

טירת צבי

פדיון שבויים

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והעזמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות. והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" ועל "לא תעמוד על דם רעך" ועל "לא ירדנו בפרך לעיניך" — ובטל מצות "פתח תפתח את ירך לו", ומצות "וחי אחיך עמך", ואהבת לרעך כמוך", ו"הצל לקוחים למות" והרבה דברים כאלה. ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

(רמב"ם, הלכות מתנות עניים, פרק ח', הלכה י')

יואב חזר נון השבי

(שיחה בגן הילדים של שדה אליהו)

ילדי הגן השתתפו יחד אתנו בשמחת שובו של יואב, ולאחר מכן, שוחחו על כך עם מרים בגן.	כלם	— כלם חכו על יד השער והיו דגלים על השער. כלם שרו.
ארב — אמא באה להעיר אותנו נורא מוקדם בבוקר ואמרה: "אתם יודעים מה? יואב חזר". נורא שמחתי ומהר התל-בשנו והלכנו לכבר.	ניר	— רפאל רכב וגם אבא שלי רכב.
אלישבע — כן, אמא חשבה שיואב כבר הגיע, אז מה היא עשתה? היא הלבנישה לנו מכנסיים ומעילים על הפיזמות ובסוף הוא עוד לא היה.	כלם	— כולם נתנו לו יד ואמרו לו שלום. כלם חבקו אותו.
גדעון — מחוץ לשער חכו לו הסוסים. גם הסוסים שמחו.	אמנון	— פתאום חכו וזה היה אוטו אחר. כולם עמדו דום ואמרו פתאום, יואב בא, יואב בא, ראו את השיירה. קודם טרקטור עם אילן ואחר כך האוטו עם יואב וההורים שלו.

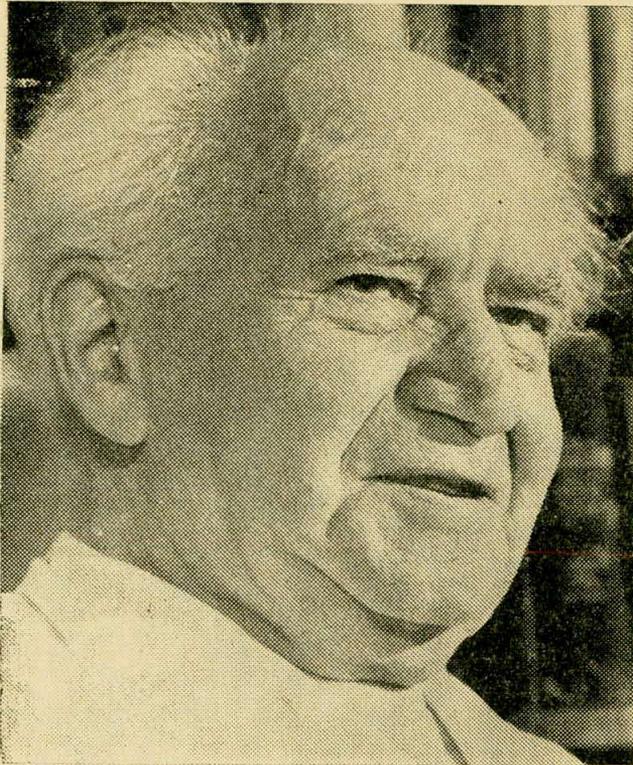
- כלם — זה היה מכונית של הצבא.
לא, מונית טכסי.
- שלומית — תלו סרטים והבאנו אותם לגן.
כשמת — הביאו פרחים כי רצו שיהיה יפה ליואב.
אבא של עמית עלה על הגג של המחסן
ותקע דגל המדינה לעמוד השמל.
- אמנון — שמו דגל המדינה כי הוא בא מדרגל
אחר.
- כשמת — כי הוא בא מארץ אחרת.
גדעון — זה הדגל של המדינה, של החיילים
והוא חייל, אז שמו דגל המדינה.
- אלישבע — משה דיין קיבל אותו נורא יפה וגם
אנחנו. כי אנחנו שמחים, כל המשק
שמח !
- מרב — כן, כל מי שפוגש איש אחר על המדרכה
מחייך לשני ובולם יודעים למה כל אחד
מחייך לשני, כי יואב חזר. כולם שמחים.
- כשמת — הוא כבר לא ילך לצבא.
- שלומית — מה את חושבת שאנחנו אוהבים מלח-
מות ?
- אמנון — אנחנו נורא שמחים כי חשבנו שיקח
הרבה זמן עד שנראה אותו.
- שלומית — היום אסור לבכות כי יואב בא.
נגה — היו פרחים.
- מרב — איך שמחו ורקדו על יד המטוס.
גדעון — גם הסוסים רקדו, הם הסתובבו כל הזמן.
- אמנון — כולם רצו לראות אותו.
נירה — אז שמעון רץ לפתוח את השער.
- אלישבע — מה חשבת ? שהם יחכו אחרי השער ?
אמנון — הוא חבק את אבא ואמא שלו ונתן להם
נשיקות ולקח את רון ורליה על הידים.
- אלישבע — היה נורא יפה בבוקר איך שמחו אותו.
נירה — ושתו לחיים לחיים !!
אמנון — ולשלום !!

★

ברוך מתיר אסורים

יואב בחיק המשפחה

דוד בן גוריון זכרונו לברכה

גם את פנינו. על ידו בצעה ההשגחה מה שהייתה שעה תבעה מן העם. אם אנו באים לחלוק כבוד לבן-גוריון אנו מבטאים בזה שאנו ערים ומודעים למשמעותם ההיסטורית של המעשים המדיניים שהוא יזם ועשה ושל התהליכים הלאומיים שהוא היה להם המניע-המתחיל.

אין זה מספיק. נדרש מאתנו יותר מזה. האדם — ועאחכ"כ האדם היהודי — מצווה להשקיף אל מעבר לעוגה הצרה בה מתנהלים חיי היום-יום שלו. להתבונן סביבו ולמודד מה שמתגלה לו על-פי קנדה-מידה ערכי, מוסרי ודתי, ולחוש היטיב, כדבר מהותי ומחייב, שהוא חלק של העם היהודי ההיסטורי. בגין זה עלינו להתמודד עם הפיננמין בן-גוריון, ולראותו באספקלריה מאי-רה. אזי יתגלה הוא לנו על כל רב גווניותו. לא רק את גדולתו נראה, כי אם גם את מגב-לותיו. לא רק מהישגייו נתרשם, כי אם גם מכשלונותיו. הרי כמו בכל תופעה אנושית, תהי

שורות אלה על דוד בן-גוריון אינן באות כדי לצרף קולנו לקולות הרבים במקהלה הלאומית, המתנה את גדולתו ואת שבחו. מודעים אנו שגם אנו שייכים לעם היודע מה הוא חב לבן-גוריון ואין אנו שוכחים את השתייכותנו זו אף לרגע. אף על פי כן ברצוננו להעמיד את דברינו אלה על שלושה: (א) חובת הכבוד של הקה"ד כלפי האיש ומפעלו. (ב) על הרצון — ואולי מותר לומר: על הצורך — להתמודד ולו במדת-מה עם התופעה ההיסטורית ששמה בן-גוריון. (ג) לראות את האיש מנקודת מבטו של יהודי דתי בכלל ושל הצבור הקיבוצי-דתי בפרט.

תחושת היחס הפנימי המיוחד אל בן-גוריון מעבר לכל חילוקי-דעות מעוררת בנו את הצורך להודיע על כך בפומבי. זאת כעין הכרזת השתייכות אל העם היהודי, שהוא היה מנהיגו בשעות גורליות ומכריעות, שעצבו פני הדור ובתוכו

של העם היהודי — ועדיין צריך שר ההיסטוריה לומר את דברו אודותיה...

תכונות אלה שמנינו מסבירות את הצלחותיו, מגבלותיו וכשלונותיו. ע"י תכונות אלה הוא הפך להיות מקים מדינת ישראל ובעל השפעה רבה על כל הדור, על ידידים ויריבים כאחד. גם לאיש ריב ומדון נעשה. "ידע שללא משבר מבוקר אי-אפשר לחולל שנוי" (לסקוב). הוא לא נרתע מלפגוע קשות באנשים טובים, אם הגיע לידי מסקנה שהם עומדים בדרכו אל המקום בו נופלות ההכרעות (ויצמן), או אם הם אינם מסוגלים לבצע מה שנתבע מהם, לדעתו, בתוקף תפקידם (שרת). הדוגמה הבולטת — והטראגית — לכך היה לוי אשכול, עליו הטילה ההשגחה את התפקיד ההכרחי וכפוי-הטובה כאחד, לגמול את העם ממנהיגותו של בן-גוריון. (הצבעתי על הטראגיות שבגורלו של אשכול בדבריי, באזכרה לאשכול בבכנסת).

אין לבטל ואין להשכיח עובדות אלה. אולם מותר ואף יאה שמתוך הפרספקטיבה ההיסטורית יתבלטו ההישגים ויתגמדו הצדדים השליליים.

אצל בן-גוריון נתמזגו חזון ומציאותיות. כך כוונה האינטואיציה הבלתי רגילה שלו למשמעותם ההיסטורית של מאורעות אל תוך אפיקים מעשיים, והזיקה הבלתי אמצעית להיסטוריה ולעולם הערכים לא השתבשה אצלו. מכאן מובנת ערנותו לבעיות הלאומיות התובעות פתרון ול-סכנות, שיש לקדמן בטרם תתגברנה. מעטים ידעו להציג בעיות וסכנות כמוהו, — בבהירות ובצורה שקולה ובאינטנסיביות, שנתנו תוקף לתביעותיו ולאזהרותיו. הישגיו המזהירים מעידים על כך. לא פעם היה צורך במעורר ומדרבן סעור כמוהו, כדי להתגבר על אדיקות ושביעות-רצון עצמית, — אויביו המושבעים של כל שנוי ויציאה מן השיגרה. "הוא העדיף שנוי היוצר מצב חדש, על פני פשרה כתחליף לחכמת של-מה" (לסקוב). אולם בעניינים שונים ואף חשובים מאד לא עמדו הפתרונות שהוא תבע בפני הבקור-רת. אזכיר שלוש דוגמאות. בן-גוריון ראה בחרדה גדולה את הפיצול הפנימי וריב האחים, המלווים את העם היהודי בכל התקופות והביאו לא פעם

זו כבירה כפי שתהיה, דרו זה על יד זה החיוב והשלילה. כך יאה לראות את האיש שנכנס אל ההיסטוריה של העם היהודי — ולבו היתה הזכות לחיות במחיצתו.

לגבינו קיימת עוד דרישה מיוחדת. נדרשים אנו לנסות — לפחות — להבין את מה שחולל האיש מנקודת מבטו של היהודי הדתי, שומר המצוות. יש לראות בכך חובה, שאין להבליעה במכלול דברים אחרים. גם את זאת נשתדל לעשות מתוך אספקט היסטורי — ומאליו הוא יעמוד לנגד עינינו כבעל קונצפציה אחרת משלנו של היהדות, כמי שאילץ אותנו להאבק על מה שנראה לנו כמחויב מהותו של העם היהודי. הוא היה המנהיג-היריב, בעל השקפה שאנו דוחים אותה, שהשפיע עמוקות על היחס למסורת ול-היסטוריה היהודית שהתפשט בימינו בעם, בני-גוד לרוחנו. משמעותם של הדברים האלה אינה נופלת, בחשבון לטווח ארוך, מזו של התמורות המדיניות הקשורות בשמו.

אישיותו הגדולה, החזקה והמשתלטת עומדת בבהירות לנגד עינינו; מעשיו הנה הם כתובים בספר תולדות העם היהודי. בצדק נקרא הוא האדריכל של מדינת ישראל ומקימה, גם אם רבים פעלו על ידו, שבלעדיהם לא היתה המדינה למציאות. הוא המסיים את שלישיית התחייה: הרצל, ויצמן, בן-גוריון. הרצל היה החוזה, ויצמן מפלס הדרך, ולבן-גוריון ניתן לסיים את תקופת הבראשית ולהביא לידי מימוש מה שקודמיו הגו והכינו — אם כי בצורה אחרת למדי, מכפי שתיארו לעצמם קודמיו.

התעמקות בדרכו הסגולית של בן-גוריון תלמד אותנו, עד כמה חשובה הקונצפציה (ההשקפה הכוללת) של מה שרצוי שיהיה, על-מנת שיצא מן הכוח אל הפועל. מה שצודה את נפש המת-בונן בבן-גוריון הם הרצון הנחוש להביא לידי מימוש מה שראה בחזון, העקשנות שאינה נוטה מן הדרך שהכיר כמובילה אל המטרה, והתקיי-פות הגורפת המסירה הצדה כל דבר ואף בני-אדם, הנראים כמכשול בדרך למטרה. הקונצפ-ציה של בן-גוריון התגשמה. היא הפכה לגורלו

אסונות המורים על העם. תשובתו היתה פולי-
טית: שנוי שיטת הבחירות, חיזוק הזרוע המב-
צעת בין רשויות המדינה, וחינוך אחד. הוא
התעלם מן העיקר, דהיינו — מן הערכים ה-
משותפים, הדרושים לביסוס האחדות הפנימית,
תרבות משותפת, שבלעדיהם אין להדביר את
הניגודים הפנימיים. נראה לנו שיחסו לדת ול-
מסורת הדתית-הלכתית היה כאו בעוכריו.

כשלון שני אופייני, שנבע מאי-התאמת הפת-
רון למהות הבעיה שראה בעליל, היה טיפולו
במיעוט הערבי במדינה. הוא ראה אותה, בצדק,
כבעיה חמורה וכמקור פוטנציאלי לסכנות גדו-
לות. תשובתו היתה: למנוע כל התארגנות עצ-
מאית של המיעוטים ולשלוט בהם במכשיר הגס
והפוגע של הממשל הצבאי. תשובתו עמדה בני-
גוד גמור לא רק למהותה של החברה הדימוק-
ראטית, ששאף בכנות להקים בארץ, כי אם גם
לעצם המטרה אליה התכוון והיא: אינטיגרציה
אזרחית מירבית של המיעוטים במדינה. רק זה
שבא אחריה לוי אשכול, הסיר את המכשול הזה
מדרך המדינה:

אזכיר עוד את מלחמתו של בן-גוריון נגד
ההסתדרות הציונית. היא נבעה, כך נראה לי,
מדרישתו לעליה גדולה, שלא באה על סיפוקה
על ידי הציונים ושבה ראה צורך עליון לשם
הבטחת קיום המדינה. הלקאתו את הציונים בגלל
המעטת ערך העליה בתוכה, שהגיעה עד לביטול
גמור של חשיבות התנועה הציונית, לא השיגה
מטרתה ורק ריפתה את ידי אלה, שהיו מוכנים
להתמסר לפעילות ציונית. פעולתו זו אשמה
במדה לא קטנה בהפיכת הציונות ל — "ציונות".

יחסו לדת ולמסורת היהודית הסגולית היה
אמביוואלנטי. מצד אחד הבין וידע כי לשם
הצלחת מפעל התחייה נחוץ קשר הדוק בין העם
היהודי, המחודש נעורים בארצו ובין עברו התר-
בותי. אולם, מן הצד השני, בערה בקרבו התנג-
דות עזה לדת ולנושאים. הוא מצא לעצמו דרך
כיצד להתגבר על הדילמה: שלילת התורה
שבע"פ כגורם ריליוואנטי לישותו הרוחנית של
העם והתבססות בלעדית על התנ"ך כעל מגלם
את המסורת היהודית האותנטית. ואמנם היתה

התורה שבע"פ כספר חתום לפניו, בעוד שהשי-
גיו בהתעמקות בתנ"ך היו מרשימים (על אף
פירושו ה"מקוריים"). חלקו רב בהפצת הערצת
התנ"ך בעם בשנים האחרונות ולא באחרונה
הודות לפעלו התפשט לימודו בצבור.

על רקע זה של קירוב ודחיית המסורת היהודית
דית ושל יחסו הסלקטיבי של בן-גוריון להיס-
טוריה היהודית הקשור בכך, יש להבין את יחסו
לצבור הדתי. ולא על רקע זה בלבד. בטפולו
המעשי בבעיות הדת במדינה נפגשו באופן בולט
שלושה אלמנטים באישיותו של בן-גוריון: בעל
העמדה האמביוואלנטית לדת, הציוני והפולי-
טיקאי. קשריו עם הרב מימון הם חשובים לה-
בנתו. הם היו ללא ספק כנים ועמוקים, כש-
הציונות זווגה את שני האישים. יחסו עם
הפּוהמ"ז ואח"כ עם המפד"ל היו בנויים על
שותפות ויריבות כאחת. מצד אחד ניסה בן-גוריון
להביא לידי איחוד בין מפא"י והפּוהמ"ז וניהל
על כך לא פעם שיחות ואף מו"מ. מצד שני חזרו
ונשנו ההתנגשויות בינו ובין ראשי הפּוהמ"ז
במשך כל שנות העבודה המשותפת. לעתים קבלו
ההתנגשויות אלה גוון חמור למדי. — את הני-
גודים בין אגודת ישראל והציונות הדתית הוא
ניצל לצרכיו הפוליטיים. הוא ידע לדחות הצדה
את הניגוד החריף בין תפיסתו את העם היהודי
ואת היהדות לבין תפיסתה של ה"אגודה" ולטפח
את האגודה על חשבון הציונות הדתית. הפולי-
טיקאי שבו הסית אותו לבוא בסתירה עם דרכו
הקבועה ועם הכרתו, שהשותפות בין צבור הפּוה-
לים והציונות הדתית עולה בקנה אחד עם צרכי
הדור. חוסר העקביות בתחום זה ניתן לפרש על
סמך הסתייגותו הרגשית משומרי מצוות ומכל
חובה שמקורה בדת. לעתים היתה הסתייגות זו
נמרצת ואף זועמת והתפרצה החוצה, כגון במשבר
החינוך בשנים תש"ו/א, או בדיונים על ביצועם
של הסכמים קואליציוניים. בודאי לא היה זה
מקרה שהחוקים הדתיים החשובים ביותר — חוק
שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגרושין) וחוק
חינוך ממלכתי, הקובע את שתי המגמות בחינוך,
הועברו בכנסת בקיץ תש"ג כשמששה שרת כיהן
כמ"מ ראש הממשלה.

ההתנגשות החריפה ביותר בינו ובין הציונות

הדתית אירעה בענין "מיהו יהודי". דומני שזאת היתה הפעם היחידה בה ניסה בן-גוריון ברצינות להשתחרר ממי שהיו שותפיו במשך עשרות בשנים. מנוי הרב טולידנו לשר הדתות והעברת המשאל המפורסם בשאלת "מיהו יהודי" בין חכמי הדור מצביעים ברורות על מגמתו. משחש שצעדיו ככוון החדש אינם מצליחים, חזר בו מנסיונו זה. יתכן שקול תחושתו ההיסטורית אמר לו ששגה.

בדביקותו של בן-גוריון בעמו היה משהו מאד איש-פרטי. תפיסתו את היהדות, על אף השפעת הדעות הרווחות בעולמנו שהיתה ניכרת בה, היתה פסיפס שחזמתו של יוצרו היה טבוע בו. הזכרנו הערצתו את התנ"ך וחיבתו לספר הספרים. הוא ראה בשפה העברית בטוי מהותי של העם וסבר שידיעת השפה עשויה להיות חוליה חשובה בחיבור בין המדינה והגולה. מימרתו המפורסמת, "שישראל צריכה להיות" אור לגויים", בטאה רעיון של שליחות רוחנית ומור סרית. לעומת זה היה נעדר כל הבנה לתפקיד המרכזי שההלכה ממלאת ביהדות. ממילא היתה ראייתו את הדת היהודית מקוטעת ואף משובשת. אפשר היה להבחין בתפיסתו רעיונות דתיים-נוצריים. נחרתה בזכרוני שיחה אתו בשאלת הדור-קיום בין דתיים ולא-דתיים בישראל. על הערתי שבשביל היהודי הדתי קיימת שאלת האחריות ההדדית כלפי כל יהודי, כך שקשה לו להיות אדיש לגבי התנהגותו של הלא-דתי, באה תגובתו מותך אסוציאציה עם המושג הנוצרי על חובת הצלת הנפש של הזולת המוטלת על הנוצרי, במקום הכלל היהודי "כל ישראל ערבים זה לזה".

אך טבעי היה שלתפיסתו של בן-גוריון את היחסים בין דתיים ולא-דתיים ולמעשיו, שנעשו לשם קביעת הדפוסים ליחסים אלה, היתה השפעה מכרעת על דעת הקהל. לדעתי — השפעה לא טובה בחשבון סופי, כפי שהיתה יכולה להיות, וזאת על אף הפרטים החיוביים השונים במסכת הזאת, שיש לזקוף לזכותו, כגון הנהגת הכשרות בצבא. הסיבה לכך נעוצה בשניית בנפשו של בן-גוריון בדברים שיש להם נגיעה לדת וב-

מלאכותיות שבמשנתו על היהדות, שהזכרנו לעיל. איזה גורם חזק לקירוב לבבות ולהרבות הבנה בין לא-דתיים ודתיים יכולה היתה להיות אישיות בעלת שיעור קומה ומעמד ציבורי כבן-גוריון, אילו היה נותן ידו להסברת התפקיד ההיסטורי, היחיד במינו, שממלאת השותפות בין צבור הפועלים והצבור הדתי-לאומי והיה עושה נפשות לתפיסה חיובית זו! במקום זה הוצגו השותפים הדתיים, בהסכמתו האילמת ואף הגלויה של בן-גוריון, כסחטנים וכדוגלים בכפיה דתית, שרק ההכרח הקואליציוני מאלץ את מפא"י להכנע להם ולדרישותיהם. (אגב: ההכרח הזה אף פעם לא היה אבסולוטי, תמיד יכלה מפא"י למצוא קואליציה אלטרנטיבית, אם אך היתה מוכנה לשלם את המחיר.) עינינו ראות שגם אישיות חזקה ועצמאית כבן-גוריון אין בכוחו להשתחרר מן האידיאות שחינוכו וסביבתו הט-ביעו בו; הם שולטים בו אף בניגוד לתבונתו.

אחד הקווים האופייניים של בן-גוריון היתה התענינותו בתופעות החברתיות והציבוריות שבי-כל המחנות ורצונו לבוא אתן כמגע ולהכירן. לכן מן הנמנע היה שהקה"ד כגוף חברתי-ציבורי בעל מוניטין ובעל השפעה לא ימשוך אליו את עינו הסוקרת של בן-גוריון. הוא העריך את הקה"ד, את חבריו ואת מפעלו ובטא זאת לא פעם. ושוב יש לשים לב לכך, שהוא ביכר על פני הקה"ד את פא"י ומפעלם ההתייש-בותי, לעתים אף באופן מופגן (יתכן שעצמאותם כלפי האגודה, עליה ידעו לשמור בזמנו, היתה בעיניו בעל משקל רב). ערנותו ורגישותו לב-קורת מצד הקה"ד הביאו לידי דין ודברים בינו ובין מזכירות הקה"ד במשבר הממשלתי, שפרץ בעקבות פרשת לבון. (ראה חליפת המכתבים "עמודים 178", עמ' 5 ועמ' 7; כדאי לעיין בה גם כיום!) בוכוח זה בולטים הקווים האופייניים של בן-גוריון כאיש צבור וכפולמסן. תשובת מזכירות הקה"ד נראית לי עוד היום כתעודת כבוד לקה"ד, בטוי לעמדה גאה ואמיצה, שקולה ומבוססת על ערכי-יסוד מוסריים. מה שעורר בזמנו את מזכירות הקה"ד להביע דעתה בפומבי — ומה שעורר את חמתו של בן-גוריון — נאמר

במשפטים הבאים (עמודים" 177, עמ' 2):

"על מה הזעזועו הציבורי? לא הבדלי דעות יש בינינו ובין גופים ציבוריים אחרים במדינה הזאת. על זאת ידענו תמיד. אך הפעם נוכחנו לדעת, כי התפטרות ראש הממשלה לא היתה אקט פוליטי רגיל, אלא כאן ניצל ראש הממשלה את מעמדו למען מטרות שאין להן כל שייכות לממשלה. הוא ניצל את מעמדו הממלכתי כדי להשיג מטרותיו במסגרת מפלגתו.

כאן לא עמדו במבחן בעיות או ענינים, אלא היתה פגיעה בדימוקראטיה שמשמעותה כניעה לאיש החזק, ואם יסכים הציבור, כי לא הדימוקראטיה אלא האישיות החזקה תקבע, אין לדבר סוף, ואין לומר מתי נמשיך להיזדרזר במדרון הפוליטי."

הקה"ד קבל אז החלטה נגד הצטרפות המפד"ל לקואליציה מצומצמת כפי שהציע בן-גוריון. "אסור לה למפד"ל להסכים לקואליציה, נאמר בהחלטה, אף אב שיקולים במישור הפוליטי יבטיחו לנו דרישות מוצדקות, שעד כה לא באו על סיפוקן. כי בהליכה לממשלה נפסח ללא כל התחשבות על פני התעוררות הציבור, הקוראת

להתעלות ולשמירה על ערכים מקודשים". כדאי להזכיר שהחלטת הקה"ד היתה אחד הגורמים שכוונו את הכרעתה השלילית של המפד"ל. נראה לי שיש אקטואליות לדברים אלה ויש לתת את הדעת עליהם.

תשובתו של הקה"ד למכתבו של בן-גוריון מסתיימת במלים אלה: "הקבוץ הדתי אמר מה שאמר... תוך כאב עמוק על כך, שמשגה זה נעשה ע"י דמות לאומית נערצת, בעלת זכויות כה גדולות בעבר, שגם בהווה ובעתיד אין אנו רוצים שייפגם מעמדו בעיני העם כולו".

הדברים האלה שרירים וקיימים גם כיום.

יחס בקורתי כלפי האיש הדגול בן-גוריון, הוא עצמו בטוי להערכתנו העמוקה כלפיו. כי לא הבקורת הכנה והענינית פוגעת באישיות, כי אם הסגידה העוורת בפניה ואמירת ההן לכל אחד ממעשיו, בין אם יש לדונו לחיוב בין לשלילה. מבחינה זאת ההערכה הבקורתית בה נקטנו, היא גם כיום בטוי להרכנת ראשנו בפני גדול האומה.

שדה אליהו

נוה פנינו האנוכיתיים?

דחק, אינו דומה כלל לפרצופו הרגיל. הפרצוף מתגלה בימי שלום, בימים של נורמליות ושקט — אלה הם הפנים האמיתיים. הפנים של גבורה, של הקרבה, של לחימה על עקרונות וזכויות, הם הפנים של ימי מלחמה. אסור לנו להבא לנחם את עצמנו, כשנראה את הנוער חוזר אל הדיסקורטקים ואל חייו חסרי התכלית ואבדן הדרך ב"אל דאגה, ברגעי מבחן יתגלו פניו האמיתיים". איננו רוצה שגייעו רגעי מבחן. רוצה אני לראות את הפנים האמיתיים שלנו, את הפנים של שלום והשקט, את פני החיים הנורמליים ואז רוצה אני לראות גבורה נפשית, לחימה על עקרונות ומסירות נפש על ענינים הקדושים לנו. אז עלינו לחשוף את פניו האמיתיים באמת של עמנו. והלואי ונצליח. **יואב**

(דף קשר של בוגרי תשל"ג — ביה"ס

המשותף ביבנה)

הנה שוב, כמו לפני שש שנים, כותבים עלינו בעיתונים, שהנה ירדה המסיכה מעל פנינו ונחשפו פניו האמיתיים של עם ישראל. התגלה תוכנו האמיתי של עמנו ומהותו העתיקה, שלא השתנתה מאז ימי קדם. ועוד כותבים על הנוער שאין תוכו כברו ומוזהירים אותנו, שלהבא אל נסתכל בקנקן — אלא במה שיש בו!

אינני רוצה להמעט מערכנו, באמת אין מילים לתאר את גדולתם של חיילינו בחזית ואת בגרות הרוח שגילו האזרחים בעורף.

יש לנו במה להתגאות, התנהגנו ולחמנו למופת, אך האם אלה הם פנינו האמיתיים? כל עם מגלה בגרות וגבורה בזמנים שכאלה. ידועים הסיפורים על האנגלים בימי מלח"ה, כשכל העם היה צבא והחילים הבריטים, שהיו מעטים מול הגרמנים ימ"ש, לחמו בחרוף נפש תוך הקרבה עצמית נעלה. כמובן אין זה מפחית מגדולת חילינו במלחמה זו, אבל מעיד שפרצופו של עם בעת מלחמה ובשעת

נכתב הביתה

ב"ה, יום ו' — 9.11.73

כשתקוות שבלב ממלאות תפקיד מכריע בהערכת המצב, אבל שיקול מפוכח והסתמכות על ידיעות המודיעין (שכעת מתיחסים אליהן ברצינות רבה) מחייבות להמשיך בהכנות ובכונות.

הדבר החשוב ביותר וכנראה הודאי ביותר הוא הזמן שיחלף עד השחרור. אנחנו נמצאים במסגרת מעורבת של סדיר, קבע ומלואים, הערבוב מתחיל מרמת המג"דים ומסתיים בצוותי הטנקים, ואנחנו עוברים להתארגנות לזמן ארוך. מתחילים לנצל את הזמן לאימונים ומארגנים את החיים לשהיה ממו-שכת. אני מניח שכמונו גם כל הצבא וכל המדינה וגם המשק. אמנם ולת"ם התחיל לפעול ומתחילים לשמוע על שחרור אנשים לצרכים משקיים ואני מניח שכמה מן המגוייסיים ישוּבו הביתה לפני האחרים, אבל ברור שצריך לארגן את המשק להעדפות ארוכה של חברים רבים.

דעו לכם שהערכתי המלאה נתונה לכל אלו שנשארו ונושאים בעול המשק והחברה בימים הקשים שלכם. אני נושא על כתפי, מתחת לעלי התאנה, את האח-ריות לחייהם ושלומם של אנשים, רובם בעלי משפ-חות, וכן את האחריות לבצוע המשימות המוטלות על אנשים אלה, שהן הנתח שלנו במלחמה הזאת וחלקנו בשמירת בטחון המדינה הזאת, אבל בידי יש כלים לקיים את האחריות הזאת.

כשאני חושב על מצבכם הוא נראה לי כקשה הרבה יותר, להמשיך לקיים משק ברמה נתונה ו-לקיים חיים תקינים בחברה של „אלמנות קש“, של מתח ואי ודאות על שלום הבעלים-ההורים עם בשורות אמת נוראות ושמועות שוא פורחות, וכשכל הכלים העומדים לרשות הם רצון טוב ומשמעת עז-מית — לדעתי משימתכם כבדה הרבה יותר מזו שלי.

התחלתי את המכתב ולא ידעתי למי בדיוק אני כותב אותו. אבל הרגשתי צורך להביע את הערכתי לאלו השומרים לי על הבית, — לא מפני התמוטטות אלא מפני ערעור פנימי. דעו לכם שאני סומך עליכם במאה אחוז בזה. תמשיכו להיות חזקים.

נחום

...ובכן, אנחנו נמצאים במלחמה ממש. זאת אותה המלחמה שתמיד אמרו לנו ואמרנו לאחרים שה-מדינה לא בנויה לה. תמיד ידענו שהמלחמה ה-עתידה תהיה קצרה ומוחצת יותר מהקודמות ויהיה מרחב התראה ויהיו ידיעות ונלך ונכה ונחזור ה-ביתה, ואחר כך נצא לטייל עם החברה להגנת הטבע, או סתם מהמשק במשאית, ונראה את הנופים החדשים והמקומות, שלבטח קשורים איפה שהוא בהסטוריה שלנו, והנה, רעם ביום בהיר! לא מודיעין ולא התראה, ולא כל כך מהר מעבירים את המלחמה לשטח האויב, וכל העסק לא נגמר בימים, ואין טיולים, וכבר אנחנו יושבים בתוך החול חמשה שבועות, וחברים נופלים ואחרים נפצעים, ואפילו מתחילים לחזור מבתי חולים אל החזית, ויש חזית ועורף, כשמהעורף שולחים חבי-לות ומהחזית — מכתבים, ולא רואים את הבית, ובחזית מתחילים להתבדה במרירות על המצוחצ-חיס מהעורף הבאים „לבקר את לוחמינו“ וככל שהזמן חולף יש פחות אמנים מתנדבים ופחות כתבי עתונות ורדיו, והחיילים יושבים באפס מעשה ומתחילים „לאכול אחד את השני“. כבר מתעוררות כל הבעיות של לפני מלואים, אשה חולה ואין מי שיטפל בילדים והחנות סגורה ויש שטרות לשלם ופרחים בחממה, וכו' וכו'.

וכל שעה מודיע הרדיו על „מה אמר קיסינג'ר“ „ומה ענה לו סאדאת“ ויש סתירה קבועה בין מה שאמרו בשדורי ישראל ומה שאמרו בשדורי התצפיות שלנו. מצד אחד סופרים את השבועות לשלום ומצד שני סופרים את השעות למלחמה.

אני יושב בחמ"ל שלי, לפני פרושות המפות על הקיר ועליהן סמוני היערכות האויב וכוחותינו והחיצים מראים איך נבלום את הארמיה השנייה ואיך נפוצץ את השלישית, ואיך ואיך.. וכשאני מסביר את התכנית למפקדי המשנה מתיחסים לענין ברצינות מסוייגת, הן רק לפני רבע שעה שמענו את סאדאת מדבר על שלום, אז מה פתאום לתקוף? האמת היא שאותן שאלות מעסיקות גם אותי

וּדּוּקָא ...

אולי, דוקא ולמרות... ובגלל
הימים הטרופים הללו,
היה בחורף הביתי וביריעה כי יש דברים
חזקים ועמידים מכל מלחמה (— סדרי בראשית) :
הסתיו החולף והחורף הבא —
מעין נחמה ועידוד.

היה בחורף הזה משהו מבטיח
אולי דוקא בגלל היותו כה שכיח,
היה בה, בטיפת הגשם
משהו מזחזק כמו טפיחה על השכם.
טפיחה מעורדרת, מזכירה לכולנו
שיש עוד דברים מלבד „שרות הקרב“.
— ישנם גם שדות של ירוק וחום המצפים
לגשמי היורה,
ישנם גם קולות חזקים מקולות תותחים,
— קולות של רוחות ורעמים.

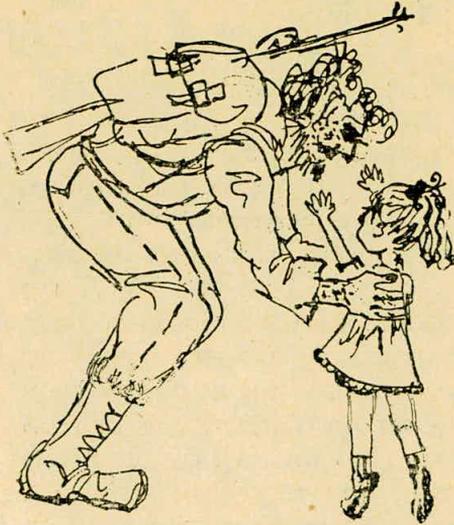
הלא יש משהו שקט כל כך
ברעש האוירונים בשמים כאשר הוא מעורב
בקולו של הרעם המתגלגל.
אף על פי כן ולמרות הכל —
... הנחליאלי הופיע !
אף על פי כן, למרות הכל —
...נשארו גווניו הכחלחלים ללא כל שינוי.
אף על פי כן ולמרות הכל —
...נעשה לנו קר, הצטננו... נזלת,
ואף על פי כן ולמרות הכל —
... היה ריח הארמה הרטובה — ריחני בדיוק
כמו בשנה שעברה !

וּדּוּקָא

בימים אדומים שכאלה —
היו צבעיו האפורניים של החורף כל כך אפורים,

וּדּוּקָא

בימים מתוחים שכאלה
ישנו באור התנור ובגשם הרופק
מין חמימות מרגיעה שכזאת !

הרעם המבטיח — מחר יהיו ממטרים
(נצטרך להוריד מה„בוידם“ את המעילים !!!)
והחורף הזה הזכיר גם את החורף הבא
שבו, נקוה, יהיה גם הגיזרה „קרה“.

גילי — עין צורים

לילה בדרום

לילה בדרום. שבילי חלב שבשמים ודרך עפר
נושאים אליך אל הבית את כל חלומותי מהמדבר —
ואז אנחנו שוב בשניים בעיר יפה לילית,
ומחזיקים את הידיים כמו תמיד, כמו תמיד.
לילה בדרום ליד הטנק האפלולי,
רוח מתעוררת בין השיחים, עוד מעט
אחזור, אהובתי שלי !
תיכף ירעמו התותחים — הרכב נח תחת הרשת,
ואת לתוך אזני לוחשת
את כל האהבות שבעולם.
ואז ידי אותך חובקת מבעד למרחקים
כמה שקט, כמה שקט — ומחכים ומחכים.

מיכאל חפץ

(יבנה — אי שם)

פרקי יומן

י"ג תשרי תשל"ד.

זה שלשה ימים שאתה במלחמה. לנו נראה הדבר ארוך לאין שעור. „הרדיו אמר“ הערב כי המלחמה תהיה ארוכה. אנו יודעים כי היא קשה וחוששים מפני ארכה.

אני כותבת בשמירת לילה. פעוט בכה לרגע. מיד נרדם. הם ישנים היטב. זה להם הלילה הרביעי במקלט ונראה כי מדי לילה הם מתרגלים יותר...

אני שקטה. אשב. אכתוב. רבות יש לי לכתוב. כה הרבה עד כי אינני יודעת במה להתחיל. בנעורי כתבתי חויות בסדר כרונולוגי. היום לא אוכל. אינני הסטוריון וכבר אינני ילדה. זה כבר עזבה אותי הרגשת חופש הנעורים. בעל וילדים משמעותם — עול, אחריות, מחשבה, ערנות בלתי פוסקת. כל יום נושא עמו מטען בגרות חדש.

התגלית הראשונה של המלחמה הזו, אשר ללא ספק קשה הינה גם לעורף יותר מה„ראשונה“ — כונתי ל„מלחמת ששת הימים“ — היא הנשים.

אינני יודעת מיהו החז"ל, שנסח וחבר את ברכת „שלא עשני אשה“ אך הוא צדק ללא ספק. היות אשה נותן בימים אלה אפשרויות ללא גבול של עזרה, הקרבה, התנדבות. אך מאידך גיסא, נפתח הפתח לגלוי התכונות הנגדיות להן: צרות עין, צרות אופק, קנאות, קטנוניות ואנוכיות. אנו נפגשים באלה ובאלה. מאחר ובחיי היום-יום אין אנו נאלצים להשען זה על זה, אין אנו זקוקים לעזרה הדדית כה רבה, ואין נשקפת סכנה קרובה או רחוקה לילדינו, חבויות ונסתרות תכונות אלה כבלב ים רגוע ושוקט. אך לעת כזאת, כאשר מתחוללת סערה...!!!

הבקורת ההדדית הנה כחרב מהלכת. אין חקר לעמקה ואין קצה לתהומיותה. כל תנועה, כל מלה, כל משפט — נשפט. לפתע ניתן ללמוד על טפשותה של פלונית, קמצנותה של אלמונית, אנוכיות של השלישית ובטלנותה של הרביעית. זו הסטרית! זו עצבנית! זו רעה! זו? אל תשאל! והדברים נאמרים עוד בטרם תעלם קצה שאלתה של הנדונה בשבט הבקורת.

יצר הקיום המפעם דוחף לדאגה אמהית של כולן לילדי כולן. „הוא כל כך נחמד, הבן שלך!“ חיוך מתוק. „איך מרגישים ילדייך?“ „איך את מחזיקה מעמד?“

הגורל המשותף של הבעלים יוצר מעין אגודת „אלמנות-קש“. בטוי נורא. אסור בשמוש בימים טרופים אלה. אך הבה נתן לרגשות להתפרש על גבי הניר כרצונם. יהי הכמוס לגלוי ובכך אולי יקל.

„מה שמעת ממנו?“ „שמעתי כי הם במרכז!“ יש לך ד"ש, יוסי חזר אמש“. „מה? הוא ראה אותו?“ „לא! סתם מוסר“, „את יודעת בעלה של-צילה צלצל. הכל בסדר. אין מה לדאוג“. חיוך של רוחה אינו מניס את הדאגה מן העין ואת החשש הצובט את הלב.

הפחד, יש שהוא לבושה של אחת מאתנו ואינו סר ממנה. העין

הפקוחה לרוחה. הגבות במבט של תמהון. מה יהיה? מה יהיה הסוף? הבטחון המעושה כלפי חוץ. השקט הזועק ומסגיר אותך. „יהיה טוב“. הפה נאלץ לחייך אך החורון חושף את האמת המרה של לילות נדודים, ונחושי-לב ומחושי ראש וכל שאר משרתיו ומלאכיו המשחיתים של הפחד.

ויש גם גלויים יפהפיים, המאצילים לשגרת היום יום האפורה המעיקה זוהר של שעות יחידאיות. נערה צעירה אשר עדיין איננה אם. מסירות, מסירות ושוב מסירות. עבודת יום, ושנת ליל וקימה שוב עם בוקר לעבודת יום. ועדיין החיוך והאור בעיניים. המאבק האופטימי של האהבה בעיפות. האהבה מנצחת. האהבה לפעוטים, לסובבים. והתמורה? אין תמורה. ואני מתבוננת ושואלת מאין שאבו נערות-ילדות אלה תעצומות נפש ועוז כזה? איש לא אמר. איש לא צוה והן באות ונושאות בעול בחיוך, שאכן רק נעורים יכולים לשמש לו מקור כמעין מתגבר.

...

המחשבות לך ואלריך. ידיעה יש בי כי תשוב בריא ושלם ומחייך. אך ידיעה שניה יש בי כי לא כולם יחזרו. כבר היום יש ביניהם שהם בין המתים. המוונים. רוצה אני שהמלחמה הזו תגמר. אך חרדה אני מפני היום בו תגמר ויהא עלינו לראות את שדה הקרב בעירומו.

מחר בערב סוכות. כמה מעט חשים אנו מקרבתו של החג. האומנם? חג? אנשינו הטובים אינם. שכנינו אינם. אחינו אינם. אבותינו חרדים. ילדינו שואלים... היכן אתה? היושב אתה באוטובוס המוביל המוונים, אבות צעירים אהובים כמוך, אל דרך אשר סופה מי ישורנו? אנא ולואי, אלי, ולא תחזינה עיניך מלחמה. לא נלפשו עמוד מול שדה-דמים. אמץ של מלחמה. לא לתת את הנפש. לכך אמונים אנו דורות רבים. עם חלב אמנו אנו יונקים את התודעה של „למות על“ אך לא להרוג ל...“ מה ההבדל בעצם? אולי היינו מצליחים יותר בתורה של „לחיות על“...

חרדה אני פן תיפגע. לא. לא פגיעת הגוף. אינני חרדה מפניה. שלש דרכים הן לפנינו, שנינו יודעים אותן. אתה ואני. אך פגיעת הרוח דרכים רבות לה. דרך הרוח מי ידע. אני תפילה כי תחזור כפי שיצאת, כי שחוקך יהיה תמים ונקי כשהיה, כי ידך לא תרעד לזכרון הדברים אשר בצעה, כי צעקתך לא תפלח את שנתי בלילות כסכין.

„כי בנו בחרת מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו“ ואולי משום „ואותנו קדשת מכל עם ולשון“ אכן נתת לנו באהבה ימים—חגים—זמנים... היהיו לששון?

המל"ד יצחק א.

ההיסטוריה חוזרת?

מצאתי בתולדות יון את הסיפור הבא, אותו אביא עם השמטות וללא שמות יוניים מכבירים (המעוניין ימצא אותו בשלמותו אצל „ברי — דברי ימי יון“, חלק ב' עמ' 468 — 470). המקור של ההיסטוריון הוא ספרו של קסנופון על החלק האחרון של המלחמה הפלופונסית. משנת 431 נטושה מלחמה-לסירוגין בין הגוש הדמוקרטי של יון, עם אתונה בראש, נגד הגוף האריסטוקרטי-שמרני עם ספרטה בראש. אנו נמצאים בשנת 406 — השנה ה-25 למלחמה. מהלך המלחמה נוטה לרעת אתונה, לא מעט בגלל ה„מעורבות“ של „מעצמת העל“ של הימים האלה — פרס. אך אתונה מתאוששת ושוב קוצרת הצלחות, הודות למסירות תושביה והנהגתה. והנה אנו קוראים:

„במשך החורף ארגנה ספרטה צי גדול — 140 אניות, ותחילה לא עמד איש לפנייהם. המצב היה קריטי ואתונה לא זלולה בסכנה. זהב וכסף הותכו על מנת להקים צי חדש ומקץ חודש ימים שלחה אתונה צי בן 150 ספינות. ניטש קרב גדול, דרומה ללסבוס, והאתונאים נחלו נצחון. 70 אניות ספרטניות טובעו או נלקחו בשבי. רוח צפון של בעתה מנעה בעד המנצחים מלהציל את אנשי אניותיהם שנפגעו ומלהפליג על מנת להשמיד את שארית הצי של האויב. ההצלחה נרכשה לא בלא קרבן מסוים: 20 אניות אבדו על צוותיהן. רווחה האמונה שניתן להציל רבים מן האנשים ששטו מסביב במים על גבי שברי כלים, אילו נקטו הקצינים צעדים מתאימים.

המפקדים גונו, פוליטיקאים באתונה נטפלו לענין. המפקדים פוטרו לפי שעה מכהונתם ונתבעו לתת דין וחשבון על התנהגותם. המפקדים גוללו את ההאשמה על רבי החובלים ואלה טענו להגנתם שהמפקדים לא הוציאו פקודות-הצלה עד שנמנעה ההצלה מחמת הרוח החזקה. אין ביכלתנו לדון בשאלה כי מן ההכרח שההחלטה תהא תלויה כולה בפרטי המצב ולגבי פרטי המצב אין לקבוע מסמרות. אין זה ברור, למשל, אם הסערה היתה עזה די-צרכה בשביל למנוע כל נסיון הצלה.

ברם, ההנחה היא שהעם האתונאי צדק באמונתו שאי-שם היתה הזנחה נפשעת וזעמו הטבעי הביא אותו בעצמו לידי מעשה פשע. השאלה נדונה על ידי אסיפת עם ולא על ידי בתי דין הרגילים. קוימו שתי ישיבות ושמונת המפקדים נידונו למיתה והוצאו להורג. הרי העונש היה חמור יתר על המידה. למחאות לא היתה כל השפעה על ההמון הנרגז, הצמא לנקמה. כל החוקות — דמוקרטיה, אוליגרכיה, מונארכיה, — יש בהן סכנות ומעשי עוול שלהן אפיזודה זו מדגימה את סוג העול החמור ביותר שאסיפת עם, אשר גל פתאומי של רגש עז משתלט עליה באין בה כל מעצור של אחריות, עושה לפעמים — ומתחרטת עליו. עד כאן הציטוט.

למעשה הנמהר היו תוצאות חמורות — חסרון מפקדים מנוסים הביא בין היתר, לאחר זמן קצר, למפלאתה של אתונה במלחמה.

אין זה הסיפור היחיד המעיד על חולשתה של הדמוקרטיה הקיצונית באתונה, שלא ידעה לרסן עצמה בשעת צרה וגרמה להחלשה מתמדת של עם נועז וחפשי, שלחם בחירוף נפש. (אנגליה הדמוקרטית ידעה לעומת זאת להתעלות בשתי מלחמות העולם מבלי להחליש עצמה, בשם הדמוקרטיה).“

ההיסטוריה אינה חוזרת (על אף השיר המפורסם), אך מותר ללמוד ממנה.

יצחק בל

(ידיעון בארות יצחק)

שליחים כותבים

(מתוך מכתב אל המזכירות העולמית)

ב„הצפה“ וב„מעריב“ על מעשי קדוש ה' של חיילים במלחמה (החל מתיאורי הקמת סוכות על זחלמים וכלה בסיפור נורא ההוד של „מוצב המזח“, שנפל בשבי) והשתמשו בהם כתאורים חיים ואקטואליים לשיקופיות. ברגע שקבלנו את „במחנה“ הראשון צלמנו מיד את כל עמודיו בשיקופיות וכך נוסף לנו חומר ויזואלי מעודכן. התחלקנו למספר צוותות והתחלנו פוקדים את בתי הספר התיכוניים בשי-קאגו.

לראשונה הופענו בבתי ספר גויים מובהקים, כשבהם אחוז מסויים של יהודים. בקשנו רשות להופעה בזמן הפסקת הצהריים, להסבר ולהצגת השיקופיות. הפעולה היתה מעניינת מאד לגבינו, ובודאי גם בעלת תועלת יהודית-ציונית מסויימת, אבל נשאה אופי חד פעמי. היו אלה שבועיים של הפסקת למודים חלקית של סטודנטים שלנו — וכמה זמן הם יכולים להתמיד בזה?

בעצם ענין החדירה לביה"ס התיכוניים בא לנו ע"י „גשר“, שם פעלנו מיד בששת הסניפים שלנו, והתברר שזכינו לתהודה רצינית.

ימים אחדים לאחר מכן נערך כנס של כמה מאות מורים בשיקאגו מכל בתי הספר של „ועד החינוך“ (שאינו כולל את האורטודוכסים). ואז קמו כמה מורים ומנהלי ב"ס והתחילו מספרים בשבח פעולת „גשר“ בנידון.

למחרת התחלנו מקבלים צלצולי טלפון מקהילות קונסרבטיביות ורפורמיות לבוא אליהם לכנסי-הסב"רה. בדרך כלל נמנענו מפעולה בתוך „טמפלים“ רפורמיים, מתוך הנחה שהפער — הציוני והדתי — ביננו ובינם הוא עצום ובלתי ניתן לגישור.

אבל מה לעשות כשמטלפן אלי מנהל ביה"ס של ה„טמפל“ הרפורמי הגדול ביותר בשיקאגו ומציג את עצמו בתור... בוגר ישיבת בנ"ע לשעבר! והוא מוכן לקבל אותנו כמות שאנחנו — עם כיפות סרוגות ועם השקפתנו הציונית-אורטודוכסית! או כשפונה אלינו מנהל „סלומון שכטר“ הקונסרבטיבי ובפיו בקשה דומה — בואו, הסבירו, השפיעו! עברו שבוע-שבועיים, וגל ההתלהבות הראשון

...נתרשלו ידי מעת פרוץ המלחמה לענין כתיבת מכתבים. בשעה שמתמוטטים סדרי עולם דומה ש-ענין הבל הוא לסוק בקטנות של מה בכך, — ולא היא! ועל כן אנסה להתיישב ולעשות קצת סדר במחשבה ובסדרי הזמנים.

פתיחת המלחמה מצאה אותנו במצב דומה להר-בה יהודים בעולם: תפילת יום הכיפורים, הפסקת התפילה לאמירת פרקי תהילים, — האזנה מוגברת לתחנות הרדיו וכד'.

התגובה המעשית הראשונה היתה איסוף תרומות למגן דוד אדום בקופסאות הצדקה המסורתיות. כשאתה מחפש נקודת אחיזה להתחיל במשהו, ומיד, לא נמצאה תשובה יפה מזו, כשהמטרה — איסוף 8000 דולאר לשם רכישת אמבולנס. עבדנו ביסודיות ותוך ניצול מקסימלי של כח אדם. לאחר שבועיים התברר שאנחנו מתקרבים ל-25 אלף דולאר. מאידך — נמסר לנו, מטעם הקונסוליה שאין למדינת ישראל ענין באיסוף כספים למד"א אלא לקרן מגבית החירום.

כשעברנו מאיסוף כספים למגד"א אל „מגבית החירום“ — קפץ עלינו רוגזם של העסקנים המקצועיים של „המגבית“, בטענה שעד שאנו גובים מיהודי — 10 דולאר ע"י חברי בנ"ע, אנו מונעים ממנו לתת — 100 דולאר לאיש „מקצועי“ של המגבית. התוצאה — חדלנו מאיסוף כספים בכלל.

התחלנו לבדוק שוב — מה אנו עושים? קראתי באזני החברים את מכתביך בדבר „החזית השנייה“ — חזית הנוער, הן כלפינו פנימה, והן החוצה.

ישבתי עם צוות מדריכים והכנו ראשי פרקים לשיחות בכל השבטים — על נושא המלחמה. נקודת הסיום והשיא היתה, כמובן, בתביעה חוזרת ועקש-נית לעלות לארץ ולהתישב בה. מצער מאד שאנו זקוקים להזדמנויות מרות כאלה כדי לדפוק שוב ושוב על ליבותיהם של יהודים ולהזכיר להם את חובותיהם כלפי ארץ ישראל, וקודם כל — עליה! אצל אחד מבוגרי ההכשרה נמצאו כאלף שיקופיות על ארץ ישראל מתקופת שהותו בה, ביניהן רבות על הגולן וסיני. צרפתי לזה קטעי סיפורים, שלקטתי

שכך. התחלתי שוב מתקשה למצוא צוות, שיהיה מוכן בצהרי היום להכנס לבי"ס להסברה — כיוון שחברינו נאלצו לחזור למסלול הלימודים השיגרתי. גם הנכונות הנפשית של המורים והתלמידים (בבתי הספר הלא-יהודים והיהודים הלא-אורתודוקסים) פחתה. נדמה לי כי שוב הוחמצה השעה. ההרגשה הרווחת פה יותר ויותר (אצלי ואצל כל שליח אחר, כולל בכנס השליחים השנתי בניו יורק) שאמנם היתה במלחמה זו יותר מעורבות יהודית בענין (עכ"פ בהשוואה למלחמת ששת הימים): שיותר כספים נתרמו למדינת ישראל, שההזדהות הנפשית גדלה, אבל — וכאן מגיע „אבל" מלא מרירות — אין סימנים של גידול בעליה! כאילו לא די לנו בשמועות הרעות שאנו שומעים מן הארץ, ועלינו להוסיף לכך את שמועותינו שלנו — יהודים בגולה לא הסיקו את המסקנות הדרושות מצרכי השעה, אלו הן תחושות של השבועות האחרונים — והלואי ונתבדה.

נכון אמנם שהיתה התעוררות לאומית חזקה, והיתה חרדה מרובה והיו גילויים עמוקים יותר בפעילות יהודית לאורך ולרוחב — בתרומות כסף, בכינוסי הזדהות ובלחצים פוליטיים (כגון על בתי הקונגרס לאשר את הקצבתו לישראל) ועם כל זה — התגובה האמיתית והחשובה הקולעת ביותר למצב שנוצר בארץ ישראל, והיא — עליה בתנופה רחבה וגדולה, — אין סימנים לה שאכן באה! לצערי, אלו רשמים של ישראלים מכל רחבי ארה"ב, דתיים ולא דתיים.

נכון שביה"ס היהודי הדתי הגדול בשיקאגו כנס

אספת הזדהות של כל תלמידיו עם פרוץ המלחמה, אבל מסתבר עכשיו, כחודש לאחר פרוץ המלחמה, שמספר התלמידים מכתה י"ב שנרשמו לתכניות שונות בארץ (מכון גולד, במ"ת ותכנית י"ג) הוא הקטן ביותר שהיה בשנים האחרונות! אינני פסימי, אלא פשוט משתדל להיות ריאליסטי. אבל מי יודע — אולי יבוא הגל המבורך מאוחר יותר! רצוף בזה תמצא מכתב שכתבנו בשיקאגו לכל ההורים ולכל חברי הפוה"מ, יחד עם הפניה לבי"הס התיכוניים היהודיים, והיא — לארגן לימוד בחברותות לקראת סיום של כל התנ"ך ושל כל הש"ס (משניות) תוך שנה עד לקבורתם הקבועה של חללי צה"ל הי"ד. הרעיון נתקבל בברכה. אנו מציעים לחברי „בני-עקיבא" לעשות חברותות עם נערים שאינם חברי בני"ע, כדי לקרב אותם בדרך זו, של השפעה אישית מתוך הלימוד המשותף, לתוך שורות התנועה והציונות הדתית.

בסופו של דבר מסתבר לך שאין תחליף ממשי לחינוך ולעבודת נמלים שיטתית בשדה זה.

...ספרתי לך על החוג לתנ"ך המתקיים בביתי זה השנה השנייה. תראה — זה די קשה. השעור בעבר-רית, והוא ארוך והסטודנטים באים אחרי יום לימודים ארוך ומיגע. בשנה שעברה היו, בדרך כלל 10—12. השנה עלו אחדים ממשתתפיו ארצה, אך התברר לי שמספר המשתתפים השנה הוכפל! ה- מפליא הוא שהחלו להופיע אנשים צעירים, שמעולם לא ראיתים קודם לכן בבני"ע. האוירה סביב החוג היא דתית-ציונית-קיבוצית מובהקת...

אמנון שפירא

(שיקגו / טירת צבי)

גשמי ברכה ומשאלות הלב

★ הוירה הגיע והרהים אותנו במטרות עזים. ביום ראשון בצהריים, שטף הגשם בעצמה ותוך רבע שעה קבלנו 13 מ"מ מים. נקוו שלוליות, השבילים הוצפו, וילדינו מדרשרים במים בקולות צוהלים ונעליים רטובות. סך הכל ירדו השבוע 18 מ"מ. הראות עתה בהירה, האבק נשטף, הירוק — עמוק יותר, והחום — אמיתי. הרי הגלעד נראים עתה יותר קרובים מתמיד. מי יודע — אולי מתדפק השלום על כתלינו ונוכל לטפס אל פסגת הגלעד והבשן ולהשקיף על טירת-צבי מן העבר השני של הירדן...?

(בטירה)

בנוסדות הקיבוץ הדתי

ראת הכנסת השמינית, תוך הבעת תקוה ליכולתה של המפלגה לתרום תרומתה לחיזוקה של מדינת ישראל במאבקי המדיניים, הבטחוניים והרוחניים לפנייהם עומדים העם והמדינה.

פגישת מזכירי פנים

מזכירי הפנים נפגשו ביום ט"ו בכסלו. הועלתה הצעה להנציח את זכרם של חללי הקה"ד במלחמת יו"כ בספר אחד, במקום חוברות הזכרון שהופיעו בעבר מטעם הקבוצות לכל חלל לחוד. נשמעו דעות בעד ונגד. התנאי לביצוע הוא הסכמת כל הקבוצות. ההצעה תיבחן ע"י המזכירים בקבוצותיהם.

נמסר דו"ח על המצב במעלה גלבע. קיומו דיונים בקבוצות כדי לבדוק מהי העזרה המהירה שכל קבוצה תוכל להושיט למעלה גלבע.

התקיים דיון רחב על השמוש בתגומולי משרד הבטחון לנפגעי המלחמה. הח' משה רונן, מרכז הועדה המיוחדת מטעם ברית הקבוצים, השיב על שאלות בנושא. הצעות, בגדר של המלצות, הועברו אל הקבוצות.

במזכירות המורחבת (כ"א בכסלו תשל"ד)

לדיון הממצה ורב המשתתפים של חברי המזכירות המורחבת, אשר נפתח בהרצאתו של ח"כ שמחה פריד-מן, קדמה אזכרה לזכרם של 17 חברי ובני הקבוץ הדתי שנפלו בקרבות במלחמת יום הכפור. האזכרה החלה בלמוד במשנה סוטה ואמירת תפלת אזכרה לנעדריים, כאשר הנוכחים כיבדו זכרם בקימה.

בדיון המזכירות באו לידי בטוי הגישות הרווחות בין חברי הקבוץ הדתי לנושאי בטחון ומדיניות, לדרכי ההתחזקות באמונה הדתית בתהליך גאולת ישראל במציאות החיים המדיניים והחברתיים.

הובעו תחושות חברים כלפי מנהיגות המדינה ומחדליה — אף אם טרם נחקרו ונחשפו בכל היקפם — והדרישה התקיפה להשבת האמינות המלאה כלפי ההנהגה המדינית בעתות שלום ומלחמה, — דרישה אליה חייבים להתייחס בדחיפות ראשי המדינה ואזרחיה.

החברים אשר התייחסו למערכת הבחירות הקרובה הביעו דעתם החיובית למען חיזוקה של המפד"ל לק-

ל ק ט

אכן...!

"לדעתי אין אפשרות אוביקטיבית לתת למחשבה כזאת לבוש קצר בלי פישוט יתר..."
(בדיון האחרון של המזכירות המורחבת)

פעולת הלב תקינה...!

"...ביום השישי ירדנו לאפריקה, עברנו על אחד מן הגשרים והיה מאד מרגש. הלב נצבט למראה כלי רכב שרופים של צה"ל, אך כשעברנו התרחב הלב למראה ההצלחה והעוצמה של צבאנו. חבל רק שהעוצמה שיש פה עכשיו לא היתה כאן ביום כיפור הגורלי..."
עין הנציב

אופטימיזם זהיר

"אנו מבקשים תגובותיך בנושא „לקחים מן המלחמה“ בתחום החברתי והמוסרי, אף הדתי. אנו רואים את הענין כדחוף. הדברים צריכים להגיע לצבור לפני השלום (הרגשה במקור), אם אפשר בחוזר ומכל מקום לא יאוחר מיום י"ב בכסלו." (מערכת „פתחים")

שבוש פרוידיאני

"לא פעם הרעות הן הן המדרבנות אותנו לתשובה, לחשבון הנפש, לשינוי ערכים..."
(עמודים)
(צ"ל, כמובן, לחשבון הנפש!).

בשולי הגליון

בהגיע גליון זה לידי קוראינו מתכוננים המוני אזרחי ישראל ללכת אל הקלפי. לא זכורות כחירות רוויות מתח וגורליות כמותן, כאשר קיים חוסר הוודאות לגבי התוצאות. טוב עשה בית המחוקקים שהרחיב את מעגל הבחורים ע"י צעירים-לוחמים. בלתי נסבל היה הרעיון שאלה, אשר נחשבו ראויים להיות מגינים על גבולות מדינתנו, לא תינתן להם הזכות לתת את משקלם בעצוב הדמוקרטי של המדינה. סררי ההצבעה לא יוכלו לתת לנו הפעם מפתח ברור ללמוד בעד מי ובעד מה יצביעו בנינו. תקותנו שאמנם ינצלו את זכותם החדשה — אשר הינה גם חובת כבוד — בצורה חיובית ולא יתחמקו מן האחריות.

בעת ליקוי מאורות אך טבעי הוא שהאדם החושב — והיהודי המאמין לא כל שכן — תוהה על גורלו ועל התיחסותו הרוחנית אל מאורעות הימים, שפגעו בו כיחיד וכצבור. המעמד הרציני של התכנסות הרבים בגמר ה"שלושים" מתאים לכך מאין כמוהו. במעמד כזה נאמרו דברי אליעזר גולדמן ויוסקה אחיטוב.

ברחילו מתפרסמים כאן לראשונה שמות בנינו וחברינו הי"ד, אשר נפלו במלחמת יום הדין. סיבות שונות מנעו מאתנו להקצות להם את מקומם הראוי בגליון והיינו נאלצים להגביל. דברי האזכרה הופיעו בחלקם בעלוני הפנים, בחלקם נאמרו בכנסי התיחדות במלאות השלושים או נכתבו בשביל גליון זה.

יש והועזעו הראשון עדיין ניכר בהם והיו לקינה, יש וההתבוננות וההעמקה באו במקומו וכבר מצטירת דמות דיוקנם של בנים. אלה מתעכבים בעיקר על תיאור הימים האחרונים ועל הנסיבות בהן נפל הבן ואלה משרטטים פרקי ילדות וגדילה, לבטים והכרעות. ההספרים נחתמו במכתב ניהומים אל משפחה שכולה, שנכתב ע"י אחד הבנים שלנו. המכתב הנו תעורת כבוד לדור המייסדים כמו לדור הממשיכים..

סמוך לנעילת הגליון התקיימה ישיבת המזכירות המורחבת, אשר הקדישה את דיוניה ללקחים מימי המלחמה הזאת. במאמץ גדול עוד הספקנו להביא כאן את הרצאת הפתיחה של ש מ ח ה פ ר י ד מ ן, אך כבר לא יכולנו לפרסם את דברי המשתתפים בדיון. נקוה להשלים עוד את החסר.

במקרה שהמסומן בכתובת לא מוכר או מסרב לקבל — נא להחזיר לשולח. — דמי החזרה מובטחים. הוצאת מזכירות הקיבוץ הרתי, תל-אביב, ת.ד. 40015. נדפס בדפוס "העשור" בע"מ, רח' המסגר 66 ת"א

תל-אביב—יפו
Tel Aviv-Jaffo
שולם — P. P.
172

במחנה

קבוצת כפר עציון מרחשון תשל"ד

אבינעם

במלאת שלשים לנפלו

קדוש על דרוגי ארץ-ישראל

מלך בשר ודם שייצא למלחמה על אויביו מוציא זייכותיו להרוג וליהרוג. ספק אודה את זייכותיו ספק אינו אודה את זייכותיו. ספק הם חשויים בעיניו ספק אינם חשויים בעיניו. ואפילו חשויים בעיניו חשויים בעיניו כמדתם. שכל היוצא למלחמה בולאך המות כרוך בעקבותיו ומתכווה לו להרוג. פגע בו חץ או סיף או חרב או שאר מיני משיחות ונהרג מעליו דין אחר במקומו. ואין המלך מרגיש בחסרונו. שאומות העולם מרובים ויגיסות שלהם מרובים. נהרג אחד מהם יש לו למלך הרבה כנגדו.

אבל מלכנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כולך חפץ בחיים אודה עלום ורודף עלום ואודה את ישראל עמין ובחר בנו מכל העמים. לא מפני שאנו מרובים חשק ה' בנו. כי אנו המעט מכל העמים. ומתוך אהבתו שאודה אותו ואנו מעטים. כל אחד ואחד מעמנו חשבו לפניו כגויין שלם. לפי שאין לו הרבה להעמיד במקומו. נפקד חס ועלום אחד מישראל באה פזת בכליונותיו של המלך. ובאה תשיות כח כביכול במלכותו יתברך. שהרי מלכותו חסרה לגויין אחד מלגיונותיו ונתמעטה חס ועלום גדולתו יתברך.

לפיכך אנו מתפללין ואומרים אחר כל מות מישראל יתגדל ויתקדש שמייה רבא גדל כח השם ולא יביא תשיות כח לפניו יתברך. ויתקדש בעולמות שברא כרצונו. ולא נפקד על עצמו אלא מהדר גאון קדושתו יתעלה. וימליך מלכותיה שתתגלה ותראה מלכותו בשלימות ולא יתמעט כבודה חס ועלום. בחייכון וביומיוכון ובחיי דכל בית ישראל במהרה ובחפז קרוב. שאם מלכותו גלויה בעולם - שלום בעולם וברכה בעולם ושירה בעולם ותשבחות הרבה בעולם ותחמה גדולה בעולם וישראל קדושים אהובים בעולם וגדולתו גדלה והולכת ומתבררה ואינה מתמעטת לעולם.

אם כך אנו מתפללים ואומרים אחר כל אדם שימות קל וחומר על אחינו ואחיותינו הנאהבים והנעימים בני ציון היקרים דרוגי ארץ ישראל שישפך דמם על כבוד שמו יתברך ועל עמו ועל ארצו ועל זחלתו. ולא זו בלבד אלא כל הדר בארץ-ישראל הוא מלגיונו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהפקידו המלך שוכר בפלטריין שלו. נהרג אחד מהלגיון עליו אין לו כביכול אחרים להעמיד במקומו.

לפיכך אחינו כל בית ישראל, כל המתאבלים באבל הזה, נכוון את לבנו לאבינו שבשמים מלך ישראל וגואלו ונתפלל עליו ועליו כביכול יתגדל ויתקדש שמייה רבא בעלמא די ברא כרעותא וימליך מלכותיה ויעמוז פורקניה ויקרב משיותיה. וכן כל הפרשה כולה. ונזכה ונחיה ונראה עין בעין עושה שלום במרומוי הוא ברחמיו יעשה שלום עליו ועל כל ישראל אמן.

ימינו והאחרונים

נרשם מפי חברו לפלוגה.

היחידה נקראה להתיצב במוצאי יום הכפורים, בשעות הלילה. אבינועם לא קיבל צו גיוס אך הביץ שעליו לצאת שכן חבריו ליחידה נקראו. באותו ערב, עת נודע לנו על פרוץ הקרבות, עוד הספיק להשתתף בהכנת הקבוצה והתארגנותה לימי מלחמה.

ימים מספר המתינה היחידה במרכז הארץ. לאחר מכן ירדו דרומה במרחבי סיני עסקו בפעילות מבצעית. חג סוכות היה. סוכה צנועה הוקמה על ידי החילים. שמחה אמיתית, עמוקה ניכרה בכל התנהגותו עת זכה לקיים מצוות ישיבה בסוכה בעת הקרבות.

בלילה, אור ליום ג' כ' חשרי, נמנה אבו על הכח המוכתר שצלה את תעלת סואץ ממזרח מערבה. לאחר קרב הבקעה קשה, הוסע הכח על זחלמי"כ כחוף הפגזה צפופה, וחצה בסירות גומי את התעלה. בנקודה סמוכה לדוור סואר אשר מצפון לאגם המר. בלילה השתלטו על מספר מוצבים מצריים סביב ראש הגשר. יחידתו של אבו תפסה את המוצב הצפוני בגזרה.

משך יומים שרר שקט יחסי באזור. המצרים לא גילו את הכח הזה. יחידות קטנות של חילים מצריים שהתקרבו לאזור חוסלו בקרבות קצרים. כוחות נוספים של צה"ל לא באו באותם יומים בעקבות היחידה הראשונה. יתכן אף שהכוח היה מנוחק זמן מה.

גם במערב התעלה הוקמה סוכה. שוב שמח אבו על שזכה לישיב בה. ביום ה' - שמחת תורה - החלו כוחות צה"ל בהנחת גשר על פני התעלה ובהזרמת כוחות נוספים מערבה. עתה תפסו המצרים את המחרש והחלו בהפגזות ובהסתערות על ראש הגשר והמוצבים סביבו.

בשעה 20.00 לערך, בחסות החשכה, בטרם האיר הירח התקרב כח מצרי גדול. לפתע נפתחה אש עזה על המוצב הצפוני שצורתו ח אשר פתחה מופנה מערבה וראשה לעבר התעלה. עמדתו של אבו היחה באגף הדרומי. האש נפתחה במפתיע מצפון. אבו היה מהראשונים שהבינו את המחרש. מיד עזב את עמדתו ובזינק מהיר פרץ לאגף הצפוני. חלק מדרכו נאלץ לעשות חשוף לאש על פני השטח הפתוח. הוא הגיע בשלום והשיב באש. אז נפגע מצרור כדורים בראשו ונפל.

שלשה לוחמים נפלו בקרב זה, מספר לוחמים נפצעו. הקרב הקצר נסתיים בניסוגם של המצרים.

ביום ג' כ"ז חשרי הובא לקבורה כביית הקברות הארעי בבארי.

ה' יקום דמו.

מפי המ"פ והמ"מ של אבי יצחק אצל ההורים

הם נכנסו נבוכים וכמעט מבוששים. עיפות המלחמה וצער על אבדן חברים טובים משתקפת מעיניהם. הם מציעים לענות על שאלות בקשר לזמן, המקום וצורת הפגיעה. הם מאתרים את המקום במפה ומסמנים אותו. אך נראה שזה לא העיקר שהם רוצים לומר. מדי פעם הם מזכירים כי היה בחור טוב, חבר טוב, מסור מאד, הרים את מורל היחידה, מוכן תמיד לותר על נוחיותו למען האחרים. כל זאת הם אומרים בהתאפקות וכמעט מילים אך זיק של אור נדלק בעיניהם העיפות כאשר הם מתיחסים לאשיותו.

הרי כמה פרטים מספוריים:

כאשר הובלה יחידתו לעבר התעלה, לפני הצליחה, הומטרה עליהם אש כבדה. כולם חפשו מחסה בנגמ"ש בו הצטופפו אך אבי נסע כמעט כל הדרך כשהוא יושב על מכסה המנוע. לא היה מקום לכולם והוא דאג שאחרים יכנסו לפניו. בגבור האש סחבו אותו פנימה והושיבו אותו על ברכי המ"מ. בעת צליחת התעלה נפגע הקשר. היה צורך לקחת את מכשיר הקשר. הוא לא הטיל את הדבר על אחר. השאיר את כל חפציו האישיים ואף את מעיל הרוח החם שלו ולקח את מכשיר הקשר. בימים שלחם מעבר התעלה לא היו אתו חפציו ומעילו החם.

בכל פעם שנפגע משהו מיהר אבי לתפוס את עמדתו ולמלא את מקומו. הוא עשה זאת במהירות ובאורח טבעי מבלי לעורר תשומת לב.

כסמל המחלקה היה נתון ראשו ורובו בדאגה לחיליו - חבריו. אף פעם לא היה טרוד מדי למלא את צרכיהם של חבריו ולדאוג למצב רוחם הטוב.

היה מפליא לשמוע אותו מדבר על אשתו וילדיו וביחוד על בנו הרך חוץ כדי מהלך המלחמה, בטבעיות ובשקט נפשי. בכל ארוחה חטופה ובכל רגע גילגל שיחות בבדיחות הדעת והשרה רוח של שקט ובטחון סביבו. בארוחת הערב המאולתרת עם המ"מ כחצי שעה לפני שנפל, הפיל כלי ושפך משהוא. הוא אמר כי עכשיו הוא מרגיש כמו בבית, שם הוא גורם לעיתים לתקלות מסוג זה. בדרך עקיפה זו ובהערות דרך אגב נהג לבטא את קשריו עם הבית ונעגועיו למשפחתו.

ההחקפה במוצאי שמחת תורה בה נפל, לא נפתחה לעבר המחלקה שלו כי אם לעבר מחלקה אחרת במתחם שלו. הוא וחברו היו הראשונים ממחלקתו שרצו לעבר מקור האש כדי להדוף את התוקפים.

המ"מ שהיה גם חברו הטוב, מסיים: איני יכול להחאפק מלומר לכם כי ראיתיו והסתכלתי בו היטב מיד לאחר שנפגע. אף שהיה בלי רוח חיים לא נשתנה מראהו. הבעת פניו היתה רגועה ונוסכת שלוה כמקודם. הוא היה יפה וטבעי כתמיד. הוא נשאר כמו שהיה עד הסוף. כך נפרדנו.

בקשנו את שלמה, האב השכול, להעלות
קוים ראשונים לדמותו ואלה דבריו:

אבי אהב את החיים כפשוטם כמשמעם ושנא את המלל בעניינים
רציניים. הוא היה נחבא אל הכלים אך אהב את השיחה הקלה בחוג
ידידיו ואוהביו. הוא ביטא את עצמו בהערות שבבדיחות הדעת.
מעטים ידעו כי הוא לא היה קל דעת אלא בעל רגשות עמוקים. את
את אלה ביטא בסגנון מזהיר שמעטים הכרוהו, במכתבים לאהוביו
ובשיחה של אחר חצות כאשר השתזזר מקליפתו החיצונית. אך יותר
משהתבטא ברגעים ורציניים במילים הוא עשה זאת בשתיקה. אבי
המבדח אחרים, התיחד עם עצמו ומצפוננו בשתיקה.

אהבתי את אורח היינו הטבעיים ואת סגנונו-החי והקולח.
אך יותר מכל אהבתי את שתיקתו. בשתיקתו העמוקה ביטא את
רגשותיו בשובו ממלחמת ששת הימים ובשתיקה התאבל על נפילת
חבריו הטובים. לעיתים, אחרי שגמרנו שיחה ארוכה, ידידותית
וחברית, כאשר נפלו המחיצות והקליפות והגענו לעיקר, המשכנו
את שיחתנו בשתיקה. המילים הבודדות שאמר בין שתיקה לשתיקה
היו "רגעיו היפים ביותר".

ובשתיקה אתיחד לעת עתה עם זכרו.

ש ל מ ה

כחוב אחד אומר " מי גדול " וכחוב אחד אומר
 "מגדיל" ר' יודן אומר: לפי שאין הגאולה
 באה על אומה זו בבת אחת אלא קמעה קמעה
 ומהו "מגדיל" ? לפי שהיא מתגדלת והולכת
 לפני ישראל עכשו הם שרויין בצרות גדולות
 וכשחבוא הגאולה בבת אחת אינן יכולין לסבול
 ישועה גדולה... לפיכך היא באה קמעה קמעה
 ומתגדלת והולכת לפניו. לפיכך משולה הגאולה
 לשחר. שנאמר: "אז יבקע כשחר אורך" ולמה
 נמשלה לשחר ? שאין לך אפלה גדולה יותר
 מאוהה שעה הסמוכה לשחר ואם יעלה גלגל החמה
 באוהה שעה שהבריות ישנין היו כל הבריות
 נלכדין אלא עמוד השחר עולה ומאיר לעולם
 תחילה ואחר כך גלגל החמה עולה ומאיר ואין
 הבריות נלכדין. שנאמר: "ואורח צדיקים כאורח
 נוגה."

(שו"ס י"ח ל"ו)

יד לאבינועם בן שלמה

שְׁלֹמֹה עֲבֹדַת הַמִּזְבֵּחַ
 שְׁלֹמֹה אֲבִינוּ גִזִּית
 שְׁלֹמִים וְעוֹלוֹת הַקֶּרְבָּנוֹ
 כִּלְיָל .

בַּעֲצֵיוֹן -

בְּשָׁלִים -

וּבְגוֹשָׁן

הַשְׁלֵמָה מְכַסְתָּנוּ ? אֲנֵנוּ אֵל . . .

יעקב גל.

לאחר נפילת שיירת העשרה

ד' טבת

בעלון "ידיעות היום" אשר התחיל להופיע

בקבוצה, נרשמו דברי עידוד אלה:

"ותצא אש מלפני ה', ותאכל אותם, וימותו

לפני ה'" (נדב ואביהוא).

"ויאמר משה אל אהרן: הוא אשר דבר ה'

לאמר: בקרבי אקדש... " (ויקרא י').

"היכן דבר? ונועדהי שמה לכני ישראל ונקדש

בכבודי, אל תקרא בכבודי, אלא - במכובדי".

(רש"י שם).

"ויאמר משה אל אהרן: אל חתאבל, ואל חבכה,

ואל תחדל מן העבודה - כי הזכר אשר אני

אומר לך הוא אשר דבר ה' - בקרובי אקדש".

(רשב"ם שם).

לפי צו זה - "אל חבכה ואל תחדל מן העבודה",

התחלנו להחזיר את חיינו ועבודתנו למסלול הרגיל.

שוב התחילו לשוחח ליד שולחנות האוכל, שוב

הופיעה לפרקים נהרת חיוך על הפנים ובחלל נשמע

הד של צחוק.

ערב העליה לכפר עציון

לחברי הועדה, יברככם ה' ויישר כחכם!

אשתדל לענות על שאלותיכם בקיצור ולענין.

מאז ומתמיד חפצתי לנסות מקרוב את החיים בהתישבות שיחופית, ואם ניתנת לי הברירה הרי מכל מקום עלי אדמות הייתי בוחר בכפר עציון, והתיבות ברורות. כך שנכונות עקרונית שרירה וקיימת. בקשר לזמן הדרוש למימוש: להווי ידוע לכם שאני נאנק תחת עול הלימודים בטכניון ואם לא תארע לי קפיצה הדרך אצטרך לסבול שם עוד שלוש שנים. איך זאת אומרת שאם יעלו להתישבות אשאר להסתכל מן הצד. קיימות בהחלט האפשרויות של דחיית הלימודים או הפסקתם. הגורמים שיספיעו על החלטתי יהיו: הביקוש לאנשים לעליה לעומת ההיענות - היינו, אם יהיה צורך דחוף באנשים עד לכש"ירחיב" אהיה מוכן להיות זה שדוחה את סדור ענייניו עד שיבוא הגל הראשי של המחיישבים (נקוה). ברור שבמידה והדבר יקרה, אהיה מוכל לעלות בכל מסגרת שהיא. (אם זו תהיה ישיבה, אני מקוה לזכות בתפקיד של חצרן).

לסיכום החלק הראשון של השאלות אני רוצה להוסיף כמה מלים להבהרת עמתי. אני מייחס חשיבות רבה לישוב המקום ובהקדם האפשרי ללא כל שיקולים דוגמת: המקום ישאר בתחום המדינה או לא, יהיה שם קבוץ דתי או לא וכו'. לדעתי, המטרה היא קודם כל לעלות על הנקודה, למחות את זכר עמלק ולגאול את המקום מחרפתו. חושבני שההנצחה הטובה ביותר תהיה אם את התפקיד הזה ימלאו בני כפר עציון. לצורך זה אני נכון לכל קרבן של זמן, חיים במסגרת כל שהיא וכו'. לאחר מכן לכשיבוא השלב השני שכולנו מקווים שיבא, של ישוב המקום לצמיתות, יבוא חוץ של כל השאלות האם אני נשאר או קודם מסיים את הלימודים וכו' וכו'. במידה והשלב הראשון לא יהיה נחוץ ונתבשר שמיישבים את המקום אזי יבוא חור השקולים: לעלות מיד או להצטרף אח"כ.

בקשר לשאלות האחרות:

- (א) אינני אימפריליסט אבל אינני מפקפק אף לרגע שכל שעל אדמה שהיה שייך לגוש עציון - שלנו הוא, ויש להרחיק ממנו כל מי שיושב עליו כיום שלא כחוק, ולעבדו מחדש (אם לזה החכוונתם).
- (ב) אינני מכיר את הבעיה ויש ללמוד אותה כדי לענות עליה. מבחינתי האישיה אני מעדיף חקלאות וחעשיה על חיירות וקייט.
- (ג) לדעתי לפחות בשנים הראשונות על המקום להיות קבוץ.
- (ד) חמיד טענתי שאין הנצחה טובה יותר מאשר ישובו מחדש של כפר עציון.

ה) אני מעדיף אנשים שייעזו לקריאה שלנו לכפר עציון על כל גרעין מתנועות הנוער ה"חלוציות". דרכי הפעולה חופפות לאלו של חנן.

ו) הצעות נוספות אעלה בע"פ לפני חנן.

אבינועם

דרכו בקבוצה

אחת הבעיות הראשיות אצלנו היא - כדברי אלישיב - העובדה שלרעיון המשותף קדמי ויכוחים על פרטים קטנים, על הטכניקה איך להגיע לבסיס זה. אילו, לפני שהחללנו לשבת על התקנון הראשון היינו יושבים בערב, דוגמת הערב הזה והיינו מניסים להגדיר לעצמנו - אם לא אידיאולוגיה של ממש - לפחות איזה שהם קווים מנחים שכולם מסכימים עליהם, הרי שלאחר מכן היה לנו הרבה יותר פשוט לנסח כל אותם תקנונים וחוקים של "עשה" ו"לא תעשה", שהם למעשה רק אמצעים לשמירה ולשפור של האידיאולוגיה הזאת.

אם להסתכל על ההשתלשלות ההסטורית, הרי כשישבנו בשפיר - דברנו על קבוץ כעל מסגרת, ולרובנו היחה זאת החלטה מתוך אי-אפשרות קיום התחלתי במסגרת אחרת. אך מצד שני - רובנו גם שאף להצליח במסגרת הזאת והיה ברור לכולנו שאם לא נצליח, יהא זה כשלון מסויים בשבילנו.

ובכן, גם עכשיו עוד לא מאוחר להפוך צורת חיים זו ממסגרת לתוכן. דעתי כדעת אלישיב: הדרך להגשמת הרעיון היא: לשבת ובדרך של שאלות מנחות כמו כאן הערב, לעסוק בנושאים אחרים מתחום החיים הקבוציים. ואחרי שנשמע טוב אחד את השני, נדמה לי שגם נכיר טוב יותר האחד את השני. מכיוון שעד היום, כך נראה לי, הרבה אנשים פה אינם מכירים מספיק איש את רעהו, עכ"פ באשר לתחום הדעות על צורת חיים זו או אחרת, ובסופו של דבר - לאחר שילובנו הדברים - יהיה קל הרבה יותר לפחור בעיות מעשיות.

*

קודם יש להסביר את המטרה ואח"כ לדון באמצעים השונים. קשה להרגיל אדם לויחורים בלא הסבר - למה ולשם מה באים הויחורים. אסור לנו לומר לאדם שלא התרגל לויחורים - אינך מתאים לחיי קבוץ, יש לעמול הרבה כדי להסביר ולהרגיל את החבר, כי מה"כ - הרי הקבוץ ניהן לאנשים פשוטים ולא לאיזה גזע עליון.

(דברים שאמר בשיחת חברים ביום השנה השלישי לעלייתנו לכפר עציון.)

מכתבים לסנדי

".....אולם כרצוני לומר לך שכאדם מאמין, אסור לך לחדול מלקוות. אין גבול לרחמי הבורא ואין קצה ליכולת האדם - כליל שלמות היצירה האל-קית. ידועים כיום מקרים רבים של אנשים אשר נחשבו אבודים ולמרות זאת נצלו בדרך נס. כל עוד אדם חי, יש עדין תקוה כל שהיא.

סנדי, אני מצטער על כי אינני יכול להיות לידך בשעות קשות אלה, אך אני גאה על הדרך האצילית שבה את נושאת את עצמך וממשיכה לחיות ולסייע לאחרים....."

א ב י נ ו ע ס

נכתב בעת שאביה ז"ל, של סנדי היה חולה
אנוש. אבי שרת אוהם ימים במילואים
בגזרת החעלה. תרגום מילולי מאנגלית.)

.... גם עתה בכחבי את המכתב זולגות עיני דמעות ולנגד עיני עולה דפוחו של אבו עם חיוכו הטוב ועיניו מפיקות תבונה ואור והרבה הומור, כפי שראיתיו לאחרונה במחנה לפני צאתנו למדבר סיני. שעה ששוחחנו על בריתו של לוי, אבו שכה הצטער על שלא יכול להיות בברית אמר: "אבל העיקר שהברית נשאת במשפחה הגדולה בכפר עציון ויש מי שידאג לכל."

עולה באזני הפסוק שאנו אומרים בזכרוננו בראש -
השנה: "הלך וקראת באזני ירושלים לאמר: כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכחך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".
לא ישכח אלוקים את אבינו עם שהלך עם חילי צבא ישראל למען קדוש השם במדבר בארץ לא זרועה ולא עשה כל חשבונות ולא פחד. יצא ולחם והלך והלך עד שנפל....."

(קטע ממכתבו של חנן מביית החולים, לסנדי)

חברים כועלים זכרונות

חנן : הפגישות שלי עם אבו במהלך המלחמה היו מצומצמות מאד. בראש וראשונה פה בכפר עציון במצאי יום הכפורים: היינו כמה צנחנים שהיינו אמורים לנסוע יחד - דוד ע., אבו, עזריאל, אני - ומכולנו אפשר לומר שהנרגש ביותר ומי שהדבר רתח אצלו היה אבו. הוא רצה שמיד במוצאי שבת נקח רכב ונסע לסירקין מחוץ הנחה שמיד באותו ערב נצטרך לרדת לסיני. אני ציננתי קצת את ההחלטה שלו וטענתי שמן הסתם יבואו לגייס אותנו עם רכב ואם לא נהיה כאן הרי שנגרום לכלגן כפול ומכופל. הוא השתכנע אח"כ מן הדברים, אבל הכל היה כבר מאורגן אצלו "פיקס" בכית מיד במוצאי יום הכפורים, כולל הטלית והחפילין, כפי שסנדי סיפרה לי. מה שבאמת מאפיין את אבו בכלל, וזה בלס גם כאן, שהוא חושב רחוק ובצד אבו הקליל והעליל לעיחים, שהיכרנו - היתה לו מחשבה מרחיקת ראות שהביאה תמיד בחשבון את "מה יהיה אם...". כפי שסנדי סיפרה לי, הוא אפילו מראש היראה מה יהיה אם אפול בקרב, וביקש שאם זה יקרה - שייקבר בכפר עציון, דבר שעל דעתי בכלל לא היה עולה לדבר ולספר.

בשעה 2:00 בלילה, כשבא הרכב לקחת אותנו, הסתבר שהצו של אבו לא הגיע, אך הוא כמובן לא היסס ועלה יחד איתנו על הרכב. פגשתי אותו פעם נוספת בסירקין, במחנה המעבר בדרך לסיני. היו לנו שם כמה ימים מתוחים מאד וכל מי שיודע, הרי שבחחילת המלחמה היה ערפל כזה ביחס לכל מה שקורה והטעיה כלפי כל המדינה כאילו המלחמה עומדת להסתיים הוך יום-יומיים. היתה אפילו אכזבת-מה וחשש שהמלחמה תסתיים ואנחנו לא נטרול בה חלק. אבו ביטא זאת שעה שנפגשנו, ויחד עם זאת שוב התגלה לי כצופה למרחוק וטען שיש לו חשש כי מלעיסים אותנו בהרבה "לוקשים" בכלי התקשורת ושהוא מרגיש שנוד ועוד נאכל הרבה חול בסיני. ואז זה היה כבר יום לפני או יום הברית של הבן - לוי. כל מי שהיה אז בקרבחו של אבו יודע כמה שמח על שנולד לו סוף-סוף בן.

הוא התאפק וכבש את הצער שלו על שלא יכול להיות כברית ואמר: "מה שחשוב שיש לנו קבוץ ויש מי שדואג לכל ענין הברית לפרטיו ודקדוקיו, אם כי אני מניח שלא יהיה שם כ"כ שמח בלעדיו. הוא שפח על כתפי ואמר: "וגם דברי התורה שלך יהיו חסרים", והמוהל יופל'ה אינני יודע איך יעבוד בלעדי, אבל אני מתאר לעצמי שהכל ילך למישרין". הרמנו אז כוסיח שנזדמנה ע"י אחד מהחברים שלו. דוד ואני בקרנו אז אצלו, ומאז לא פגשתיו. אני רק יודע מתוך ספורים של חברים שהלהיטות שלו, הרגשת השליחות שלו ביציאה נתגלחה גם מאוחר יותר, בעת צליחת התעלה, בהתארגנות המוקדמת שלו, וכך גם בעת ההגנה על המתחם שבו היו במערב התעלה.

שייע: הזכירו פה בנושא של מסירות את ענין הפסקת הלימוד, שבאמת היה אקט אישי ומדרגה גבוהה של ויתור. ישנם עוד דברים רבים בהם בלטה המסירות לעצם המפעל לפני קידום ענינים אישיים. אני מוכרח להודות, אם לסור לרגע מאוירת ה"אחרי מות קדושים אמור - בהר". אני תמיד אוהב לראות את הדברים בצורה מפוכחת ולא רק את הצדדים המבריקים והבהירים, כי אדם - הוא אדם. אבינועם היה אדם די מחוספס, ישר וכנה עד הסוף, היה אוהב לומר את הדברים עד הסוף, גם אם ידע שפה הוא חולק על הרבה חברים או אומר דעת מעוט מובהקת, וחולק בחום על דברים הנראים כאמיתות. בחחומי תקנונים היה מנסה לבדוק דברים עד הסוף כדי לראות אם באמת הסעיף, כמו שהוא נאמר בתקנון, הוא יקבע את דרך החיים ולא דרך החיים כמות שהיא, פשוטה יותר, בלי המילים המסובכות. תמיד אהב להזכיר כי החיים אינם תקנון אחד גדול, אלא אנשים ביחד.

אני באמת נמצא בדילמה קשה. הזכיר פה דוד פ. מקודם את שאלת בניית המפעל. אני בחקופה הראשונה הייתי מאד ספקן לגבי אפשרות של יצירת צוות מסודר להקמת המפעל מחדש עם עזיבתו של דני. ואני מוכרח לומר שהופתעתי מעל ומעבר בכל הנושא של מסירות ודבקות בארגון המפעל מתחילתו ועד סופו. בנושאים של שעות עבודה או של דרישה מצידו בחחום הפרט, הוא כלל לא הגביל את עצמו, וזה בכלל לא נלקח אצלו במערכת השיקולים כדי לקדם ענינים. ובאמת המפעל עלה על הפסים. לא רק בזכותו, אבל הוא עמל הרבה מאד כדי לקדם, בכל הנושאים: בחחום האנושי ובחחום המקצועי. נראה לי שעצם הדרישה הזאת ליסודיות, של חקר כל דבר עד לסופו אשר החבלטה אצל אבינועם בהרבה חחומים היקשתה על העבודה המסודרת השוטפת במפעל בתחילתו, מכיון שתמיד, יחד עם מה שעשה בכיוון המכונה, היה צריך לדעת: מדוע אוחז מהנדס בגרמניה שתיכנן את המכונה, תכנן אותה כך שהחלק הזה יפעל כך וכך ולא אחרת ואז הכל היה יותר פשוט. וזה לפעמים לא עמד בראש סולם החשיבות של ההפעלה השוטפת במרוץ המתמיד עם הזמן - של ייצור והספק.

בחחום החברה, נדמה לי שאבינועם היה דמות מיוחדת. נוסף על ענין התקנונים היו עוד הרבה אסיפות אחרות בהן היה אבינועם "מחמרן" את עצמו לעמדת מיעוט. אך תמיד מתוך הרגשה שהוא חייב לברר את הדברים עד לסופם. אני נזכר למשל באסיפה מן הזמן האחרון

על משפחת פרץ. הדברים חרותים אצלי מכיוון שיחד בילינו
שעותינו במירב האסיפות שקויימו, בשונה מהרבה חברים אחרים.
אבינום השתתף בהרבה מאד אסיפות אף כי לא היה בתפקיד שהיה
מחייב אותו לכך - הוא היה חייב לדעת איך הדברים מוכרעים
והאם הם מוכרעים גם לדעתו ובצורה צודקת.

חנן: הייתי רוצה להשלים מנקודת מבט אישית את ההכרה שכולנו שותפים
לה - של היסודיות המיוחדת הזאת של אבינועם. אני מצאתי שיש
פה משהו קצת פרדוכסלי באופי שלו. מצד אחד - בחור עליז,
אוהב חיים, קליל מאד, גם נראה על פני השטח מחוספס מאד,
גם מצוי הרבה פעמים בחבורה קלילה. ומצד שני - היסודיות
שלו, גם בחומים הסכניים וגם בהחומים החברתיים - לפעמים
הפתיעה והדהימה.

- - - - -

ומצד שני, מצאתי באבו איזה צד מיסטי ולא רביונאלי בקשר
ליחס שלו לכפר עציון. כאן, באיזה שהוא מקום, הנחור איבד
במידה רבה את האיזון ואת הראיה המפוכחת. הייתי אומר שאולי
יותר משל כל החברים שלנו, כולל אלה היושבים כאן, הייתה
ההתייחסות של אבו לכפר עציון כמעט התייחסות מיסטית. הקשר
שלו למקום הזה היה דבר שאינו מוטל בספק, הקשר האמוציונלי
ממש לסלעים, לאדמה, דבר שלא הירבה לדבר עליו, היה דבר שבכלל
אי אפשר היה להפריד אותו ממנו. הוא בא לפה בראש וראשונה
מפני שזה היה כפר עציון, לא מפני שזה היה קבוץ, אם כי אולי
בניגוד לדברים שהיו נראים על פני השטח, המחשבה שלו על המושגים
הראשונים של קבוץ ושל חברה משותפת ושל איכפתיות מאנשים
היתה מעמיקה ויסודית מאד. אך בראש וראשונה בא מפני שזה היה
כפר עציון - דבר המתבטא גם במכתב שכתב לפני העליה.
באחת ההזדמנויות שאל אותי: "מה אתה חושב שנעשה אם יחליטו
באיזושהי קונסטילציה פוליטית להחזיר את כפר עציון?" אמרתי
לו שאינני מאמין שחיה החלטה כזאת, אך הוא לחץ אותי לקיר
ושאל אותי "מה נעשה". אמרתי לו: "נשתטח על הכביש". ואז אמר
אבו: "אני הייתי מגיע לדברים יותר חריפים. בנושא הזה הייתי
מורד בכל המדינה, ומסרד הבסתון. הייתי מבצר את כפר עציון
ומי שהיה בא להוציא אותנו מכאן - הייתי יורה". זה נשמע לי
ממש כמו ילד ואמרתי לו שהדברים אינם הולכים כר, אך הוא טען
שבנושא הזה, אצלו לא יהיו פשרות. אח"כ ניסה לחפות על הדברים
הקיצוניים הללו במעטה של הומור, אך אני זוכר אותם היטב.
ולהשלמת המעגל - רצונו להיקבר בכפר עציון. בשבילי היה זה
דבר מדהים שהמחשבה שלו כשיצא למלחמה הייתה שבמידה והוא יפול -
הוא רוצה להיקבר כאן.

שילה: המרידה כמוסכמות אצלו לא הייתה עקרונית אלא אמצעי כדי להגיע
לחקר יסודי של כל בעיה. אח"כ היה מוכן לקבל תקנון או החלטה
אפילו אם הייתה קיימת במשקים אחרים. את זה מבטאת ההתנהגות
שלו כשהיה ילד, וכשלא היה מוכן להמשיך להיות בארה"ב וכשלא

היה מוכן להמשיך ללמוד, וכשהיו לו בעיות דחיות, כאלה ואחרות. אח"כ אט היה מבין, היה מוכן ללכת לקראתך. גם בפלחה כשעבד אתנו בחדשי הקציר, בשנתיים שעבד איחנו, לא היה מוכן לעבוד כשעות שאנו עבדנו. הוא רצה שיהיה לו רכב, שלא יהיו לו בעיות עם סנדי. עד שלא השתכנע שאין לנו אמצעים ואין לנו אפשרות אחרת - לא היה מוכן להתפשר.

שיע: בזאת רציתי לגמור את דברי הקודמים: לא הרבה לחצתי ידיים עם אבו. שנינו ככה סיפורים עקשנים... אבל אני זוכר את לחיצת היד האחרונה כשיצאנו מחפילה ערב יום הכפורים, כפי הנראה, כשבאתי להגיד לו מזל-טוב על הבן. כמובן שהייתי צריך להוסיף אז "מזל-טוב, סוף סוף בן!" אבל לחצתי אז לחיצת-יד שאני זוכרה כאילו לחיצת פרידה. גם לי יד עבה, אך היא נבלעה לגמרי בתוך ידו של אבו ומבט כזה של חוס בעינים שמשכיח הכל וחיוך טוב על השמתיים, היה ממש מענוב. היתה זו לחיצה ארוכה מן הרגיל, שאצלי על כל פנים הפשירה לבכות, וזהו זכרון נפלא.

חנן: בהזדמנות זו עולה נושא שיש לדבר עליו והוא - ההשפעה שהיתה לאבו בכל חבורה שהיה בה, מבחינת האוירה החברתית. אני זוכר זאת בפעמים אין ספור, לפני העליה למפר עציון וגם בכפר עציון. מי שזכה להיסב עם אבו, למשל, לאיזה קפה של חצות אצל רן בחדר, או באיזו מסיבת דווקים עליזה - אז היה פושט את המחלצות ומתגלה כרווק עליז נחצי, אפילו כשהיו לו שני ילדים. והעליזות היחה כ"כ ספונטנית שקשה היה שלא להידבק ממנה. וגם ההרהורים שהיו שוטפים באותן הזדמנויות היו בעקבות מציאותו שלו בחבורה. תמיד היה נוחן סוף, אי אפשר היה להתעלם ממציאותו בחברה. בעיקר הדבר נגע להומור ולאוירה החמה, קריצת עין, בדיחה מפולפלת או אפילו מילה טובה. רן היה יכול לספר הרבה על נושא זה של "קפה של חצות".

נראה לי שאסור לפסוח על נושא זה של היחס לדת ולאמונה, כי צריך לראות אדם מכל צדדיו. ידענו על היחס העמוק של אבו לכפר עציון והיה ברור שמקומו איחנו. אך שלכים שונים בחייו הרחיקוהו מאורח חיים דתי מלא. והדבר גרם מועקה לחברים. היה ברור לי משיחות איתו שהדבר לא נכע מחוץ קלות-ראש. הוא בחר בדרך הקשה וסעף שכל אי-ויתור שלו גורם לו קשיים רבים. הנושאים האלה היו איכפתיים לו מאד. אך אותה יסודיות בשטחים אחרים איפיינה גם את יחסו לדת. הוא היה צריך לבחון עד הסוף. הוא טען: אני הולך בצעדים מאד איטיים ומהססים, אך עם ההתבגרות אני מרגיש יותר ויותר איזה משקע של עומק הנמצא בכל העולם הזה של האמונה. ולדוגמא: כיום הוא טען - נקודת המבחן שלי היא איך אני מתנהג כשאני יוצא למילואים. זה מצטרף לספור של סנדי כיצד הסתיר ממנה שהכניס את הטלית והתפילין לפני היציאה למלחמה, כי אבו נזהר מאד מלהפגין באופן חיצוני את כל ההליכים האלה שגעשו אצלו, ואני

יודע שגעשו. לאבו היתה דעה רבה בתחומים של הלכה ותורה. כלפי חוץ הדבר התבלט במימרות פיקנטיות. אך היתה לו דעה. היחס היה מרכב ורגיש ובעיני היתה יפה המתיחות הזאת אצל אבו, הרבה יותר מהשיגרה החיצונית שמאחריה יש ריקנות הנמצאת אצל אחרים.

יעקב: אבו הלך מאתנו במלחמה, זאת שכחנו להזכיר, לא בדרך הטבע. העמוק בנושא של המוות הוא מפחיד ומרחיע ובקול, מתעסקים בו רק ילדים וזקנים. ילדים - ששואלים "מה זה" וזקנים - כשמתכווננים לקראתו. מבוגרים - שומרים זאת בשקט, בשיא חיייהם. התרבות המערבית אינה הולכת כל כך יד ביד עם פטליזם - השלמה עם הגורל. בתורה ישנה תמיד סיבה כמו "ויתהלך חנוך את האלוקים - ואיננו כי לקח אותו האלוקים". תמיד יש סיבה. - - - - -

אבינועם היה קשור מאד לדוד אורבך. בחלק מן השיחות שניהלתי איתו אמר לי: "צריך לשמור על אבו, הוא נכס יקר". בפגישה של הזמן האחרון, סיפר לי דוד בסוף פגישתנו כי נפלו סביבו כבר הרבה חברים במלחמות, אך עם זה שאבו הלך - אינו יכול להשלים בשלמות.

- - - - -

כולם כאן מסביב האירו נקודות המצביעות על פנייתו של אבו יותר ויותר אל הטוב. הצביעו על מעין מהלך כזה, וגם אני כשראיתי אותו מתפלל בראש-השנה וביום הכפורים כל כך טוב - עד שקינאתי בו על כך ...

כך שזה מין רושם כזה כללי, לא מבוסס: אחרי שגם שיע סיפר איך השלימו בלחיצת יד (הם לא רבו במיוחד) ונפרדו בישוב חלוקי הדעות ביניהם; הסיפור של סגור איך נפרד ממנה, וגם לי אמר: "תראה, זה לא משחק, מלחמה - אפשר גם לא לחזור" - - - - -

... זאת לא הכיפה על הראש שאומרת דתי או לא דתי ... טוב אני מצטט את דוד א. שאמר: "היתה ביניכם נשמה גדולה ואתם אפילו לא הרגשתם". כשאמר את זה - זה לא היה נראה לי, כי ככה זה, אחד מן החבר'ה, אחד שמספר לי בדיחות, שיגידו לי שהוא נשמה גדולה - זה לא כל כך מחלש. אך עכשיו, כשאני שומע מסביב איך הלך ובנה את עצמו, וכן - יש מצוה שחייבים להביא לפחות בן ובה לעולם, וגם זאת גמר בסמוך - - -

אולי זה מוגזם להגיד, אך נראה לי שהוא השלים איזה מעגל מסויים. ולא שאלו אותנו הרבה - כי אני לא הייתי משחרר אותו כל כך מהר. ולקחו אותו ...

יוחנן: על יחסו לאנשים בכלל ולכפר עציון וחבריו בפרט, ניתן ללמוד מפרשיה קטנה מימי הבראשית של כפר עציון. אבו עלה לכאן בין הראשונים, בתקופת חופשתו מלימודיו בטכניון. הוא דחה את שובו ללמוד מיום ליום, בתרוץ שהרי הימים הראשונים מוקדשים להתארגנות בלבד. לבסוף החליט לחזור לספסל הלימודים. אך כרגיל באותם ימים ארעה תקלה בגנרטור. אבו נסל איתו את החלק שניזוק לתל-אביב על מנת לתת לתקון ולשלוח אותו באותו יום חזרה לכפר. אלא שנתברר לו בתל - אביב שהדבר לא ניתן. לאור זאת נסש את תרמיל הספרים ושם מיד לכפר. בערב היה לנו אור. באותו יום החליט להשתקע עמנו.

שיר שנכתב ליום חתונתו

עוד תפקיד לאבי ידידנו

בחשמל הוא השלטן

כל יכול יחיד היה ביננו

בגנרטור הסרבן.

כי בלי אור קשה היה לשבת

ובלי חום קשה לחיות

לכל צרה דואג בחן ושקט

כך פותר הוא בעיות.

כי אור וחום כה נחצים הם

שולט במ אבי בחבונה

מסור ונאמן כמוהו

לא ימצא כאן במהרה.

אבי הן כזו היא כאן הדרך

אין אחרת אין ודי

וממנה לא ניתן לסגת

כמו מגולן או מסיני...

אבי אין כמוהו עוד במשק

הוא שווה ממש זהב.

ההומור קולח לו בשטף

חיוך משוך על שפחותיו.

אין עוד כמוהו מתבדח

בכל לשון ובקריצה

לכל בדיחה טעם וריח

ועל פי רוב גם עקיצה.

הוא עובד ביום וגם בערב

ועוסק במי שחיה

הוא שולט בכל צינור וברז

כך דואג הוא לחברה.

כי המים בצמצום אצלנו

נמשכים הם מהרי חברון

את הצבא עוברים הם בדרכנו

ולא נותר לכפר עציון.

המים פה מצרך נכבד הוא

שולט במ אבי בחבונה

מסור ונאמן כמוהו

לא ימצא כאן במהרה.

תנחומים

בשובו מ"השיבועה" לקח שלמה חומרים ובגדים שהיו מיועדים לחבילה לאבי (ההורים פסקו משלוח חבילות שבוע לפני מועד קבלם את ההודעה הנוראה) השלים אותה ושלחה לועד למען החייל. זאת בצרוף מכחב על תולדותיה של החבילה והסבר שלא יהססו להשחמש בה.

והי החשוכה:

למשפחת חיימוביץ הנכבדה!

אנו אנשי יחידת מילואים המשרתת בסיני, קיבלנו את החבילה אשר יועדה לבנכם אבינועם עמיחי (חיימוביץ) ז"ל.

משק כפר עציון אשר בנכם אבינועם היה מחבריו, מסמל תקופה בחולדות עם ישראל ונראה כי אבינועם היה אחד מגשימי אותה תקופה הלכה למעשה.

נפילתו בקרבות בגזרת תעלת סואץ היא חלק מתקופה זו שלנו, תקופה של הוד וגבורה מצד אחד, סבל ויגון מצד שני.

על כל חייל הנופל בקרבות הכאב הוא רב. כל אחד הוא חלק מאתנו למרות שאין הוא מוכר לנו. אולם לאחר קבלת החבילה הנ"ל אשר היתה מיועדה לאבינועם, הרגשנו כולנו כאילו הכרנוהו זה זמן והכאב רב עוד יותר.

עמדנו נפעמים בעת קבלת החבילה. אין זה קל להשתמש בדברים שנועדו לחבר שנפל, אך לא יכולנו גם לעמוד בפני גבורתם של הורים אשר חפצו כי החבילה שיועדה לבנם תעבר לחיילים אחרים. נדמה לנו כי מעשה זה מסמל את הקשר ההדוק בין העורף לחזית ואח ליכוד העם החשוב כל כך לשם השגת הנצחון והשלום המקווים.

קשה להביע תנחומים להורים המקבלים בגבורה כזו את אסונם, אך ברצוננו להביע את הערצתנו והערכתנו על מעשיכם ולהביע את השתחפותנו הכנה ביגונכם הכבד.

נא ויעבירו תנחומינו לאשת בנכם ולילדיה הקטנים.

אנו מקווים כי לא יפקדו עוד אסונות את בתי ישראל וכי זו תהיה מלחמתנו האחרונה.

בכבוד ובהערכה

סיני, חיילי יחידת מילואים

ד.צ. 2083

משפחת חייטוביץ היקרה,

כמו את כולנו, גם אותי הממה הידי
על נפילתו של אבינו עם הי"ד. בשנים האחרונות
לא התראינו אלא בפגישות חטופות ולעיתים
רחוקות. אך שנים אחדות, בהיותנו כשדה-אליהו
ובצבא, החחריתי עם אחריים על ידידותו של
יקירכם הזכור לי יותר בכינויו בגרעין נטעים
"פך-פך". דומני שהכינוי דבק בו על שום מערכון
שהציג לפנינו כאחד הימים.

עבדנו יחד בשדות הפלחה של שדה-אליהו
ובילינו יחד בסירונות, בגלבוע ועוד. חמיד
בלט בפניו העגולות והחייכניות, במצב רוחו
העליוז חמיד ובחביבותו הרבה, ובכל שיחה,
בילוי או סתם ישיבה סביב כוס קפה או אנטיח
קר רומס לכולנו את מצב הרוח.

לי ולחברי אבד חבר יקר, אך לכם הוריו,
אשתו וילדיו אבד היקר מכל ואין מילים לנחם
הורים המשכלים את בנם ואשה את בעלה.

קבלו נא את רגשות השתתפותי באבלכם
בדרך זו, שכן סרדות הזמן אינן מאפשרות לי
להגיע בימים אלו לכפר עציון. דמותו של בנכם
וחברנו לא תשכח מאתנו ובנחמת כל ישראל ננוחם.

בברכה

אליעזר ריבלין
עין הנצי"ב

מספד

מאת משה טבנקין

השכול מתהפך בנצנו כחרב.
פוקדנו השכול, בית-אם ובית-אב.
עם שחר יצא נערנו - עם ערב - -
בא בקר. תם יום - הוא לא שב.

היה נערנו - עץ זית מכסיף.
היה - צמֶצֶסֶה חלומת העלים.
היה נערנו - אלוך מעניף.
היה הממיר בדקלים!

נולד נערנו בצל הגלֶבֶע.
רמץ נערנו בנחל חרד.
נערנו שלנו הטוב, הנבון.
אהבנוך עד צחוק ידמעות!

היה נערנו - שדה פלחה מורקת.
היה - עסעפי שחרית נקרעים.
היה - בתפוחת תפוח צוחקת.
היה הבשום בפקעים!

היה נערנו - בארץ החרש.
היה - תאנה החונטת פנים.
היה נערנו - הדס סבוך השרש.
היה הלוחט בפרגים!

נמל נערנו לאור ולתכלת.
נועד נערנו לשבע ימים.
נערנו הנא, נערנו ברוש-גלד,
אף ונק מול חרמש הדמים!

היה נערנו - בבת-חרעאל,
ספוחוהו תכול-שחק, מטר ושרב.
לפעל-חיו עמק-רע יחל,
יחל ובטח. לא לשוא!

היה נערנו - כצוק הגלֶבֶע,
היה - כמעוף ושריו נאדר -
אמיץ תועז ונבון-נבון
עד אחרון רגעיו מול הצר.

השכול מסתופף בעמקי אהלינו.
היה בנותיבנו השכול בעמית -
נושא בכפיו אל חשכת אבלינו
גד יגן, גר נאון - אש-תמיד.

מתהום הכאב

מהלב הרוטט

העלינו, חבריו

ל'וביבים זעירים

שרטוטים חטופים

ראשוניים

לדמותו ופעלו

של חברנו

במלאת שלשים

לעלותו בסערה

ה' יקום דמו.

Shlomo Chaimovitz

52, SHDEROT BEN-ZWI
TEL. 743561
RAMAT-GAN, ISRAEL

שלמה חיימוביץ

שדרות בן צבי 52
מ.ל. 743561
רמת גן

ב"ה, כ"ז במרחשון תשל"ד

22.11.1973

לכבוד
המזכירות וחברי הקבוצה,
כפר עציון

חברים יקרים,

אנו מרגישים חובה להביע את תודתנו והערכתנו על טפולכם ומסירותכם בעריכת האזכרה בבארי ובמשק ובהוצאת הגליון של הדיים ליום השלושים לנפילתו של אבינועם.

אף שאין בכוחם של כל אלה לפצות על הכאב ולרפא פצעים שלנו ושלכם, אנו מעריכים מאד את הרגישות והסעם הטוב בהם שפלתם בנושא זה ואת מאמציכם שאירועים אלה יערכו באוירה ובמסגרת ההולמות את רגשות המשפחה, וכפי שאנו חושבים, גם את טעמו של אבינועם.

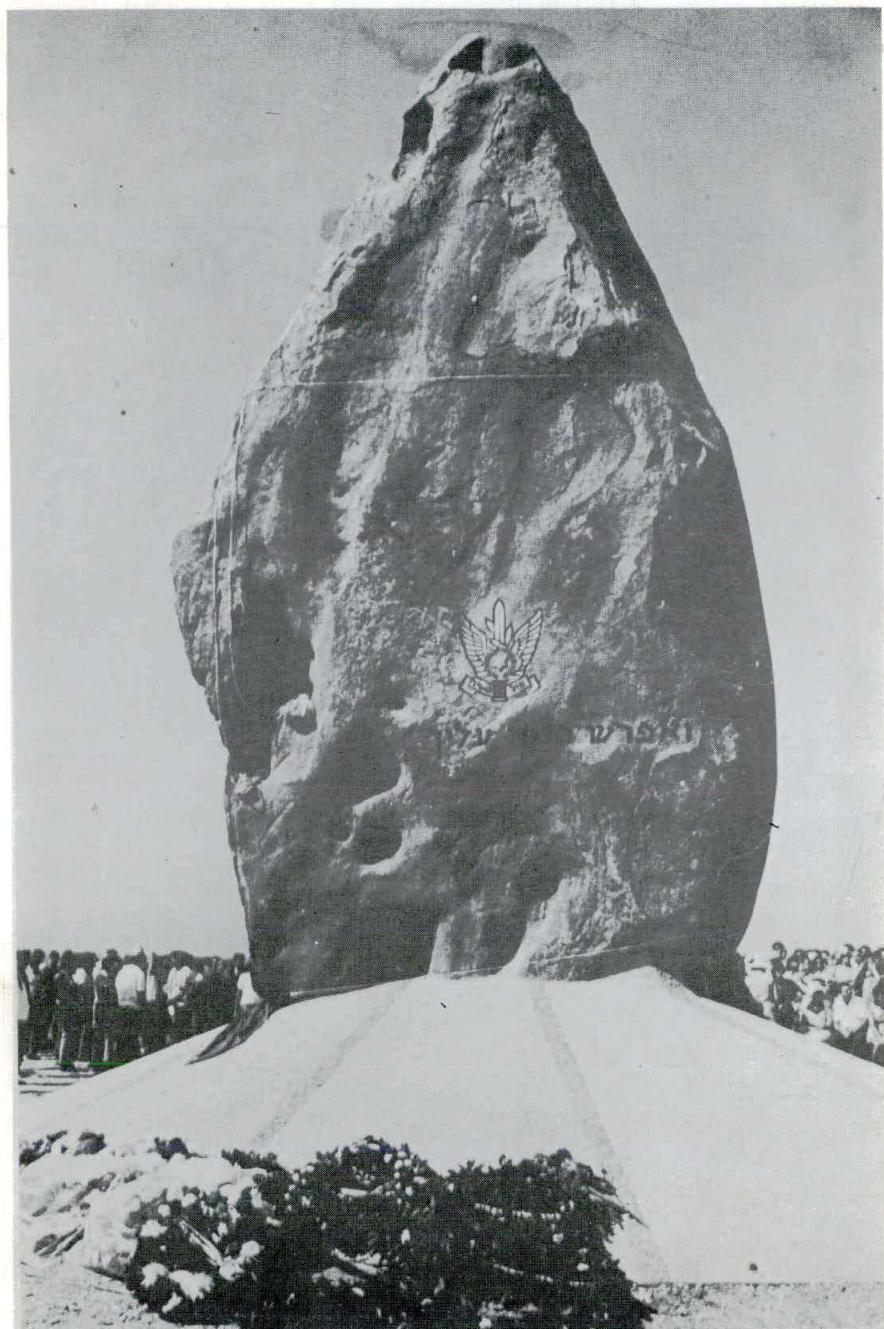
בהזדמנות זו אנו רוצים להביע גם את תודתנו והוקרתנו לכל חברי הקבוצה, בעלי תפקידים וחברים מן השורה, ואחרון אחרון לחברות הקבוצה על המסירות והאהבה שגיליתם כלפינו בימי השבעה ובימים שלאחריהם ועל הספול והדאגה שאתם מגלים כלפי סנדי והילדים. אנו חשים היטב בקשרי המשפחה החזקים המאחדים את כולכם עם משפחתו של אבי ואת הזדהותכם עם גורלה של סנדי והילדים.

תכונותיכם אלה הם נכס יקר ונוסכים בנו תקווה כי בעזרת הנוחץ לעיף כוח ובמסירותכם ואהבתכם ללא קץ תתגבר סנדי וילדיה על החלל שנוצר בחייהם ועוד יזכו ליהנות מביחכם המשותף - מרכז חייו ומאוייו של אבי.

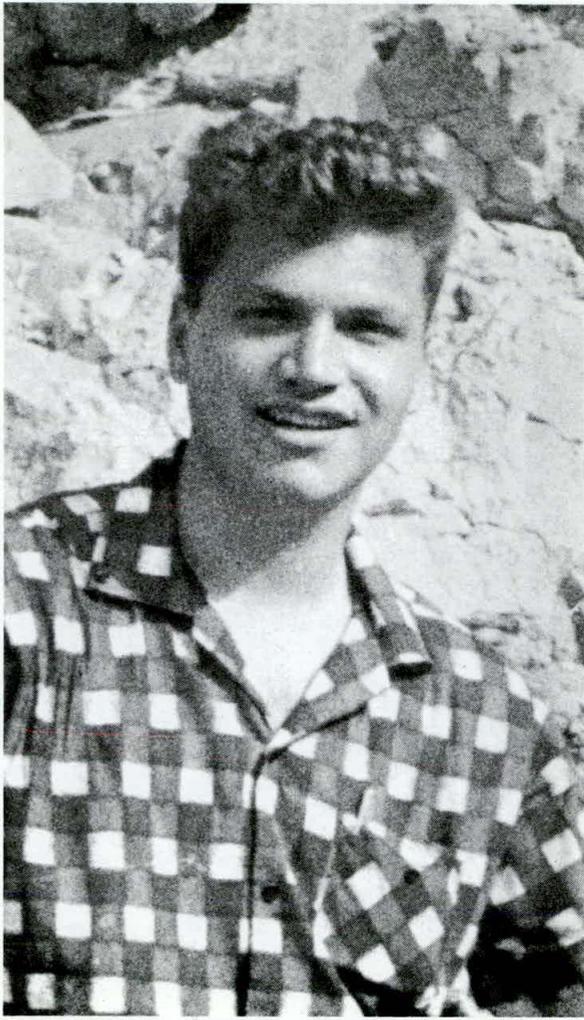
שלכם בכאב, בהוקרה ובאהבה,

לאה, שלמה ואופירה חיימוביץ

א 1 1 7 א

ישינסקי, גיורא יואל
בן חיים אלעזר ויוכבד
נולד בכ"ז תשרי תש"ו (4.10.1945)
נפל ט"ו בתמוז תשל"א (8.7.1971).

תחנות השכלתו - בית הוריו שלימדו תורה והתווה דרכו בחיים.
בית ספר יסודי "בילו" ת"א, תיכון עירוני דתי ב" צייטלין" ת"א.
שרות חובה בצה"ל בחיל האויר.
ישיבת מרכז הרב בירושלים.

האוניברסיטה העברית בירושלים - הפקולטה למדעי-הטבע בה קיבל תואר
בוגר (B.Sc.) בכימיה פיסיקלית (חוג ראשי).

במכון ויצמן למדע - בו התמחה במחלקה לפיסיקה כימית ועמד להמשיך
בלמודיו לדוקטורט בהדרכתם של פרופ' יצחק צ. שטיינברג ופרופ' אפרים
קצ'לסקי.

עמד לשאת לאשה את חברתו מילדות. יחד וברציפות, משך שנים עיצבו
את דרכם וכשקשר מופלא מאחדם ארגו מסכת חיים מהותיים שורשיים.

נפל בהתרסק מסוק ח"א בחוף סיני, יחד עם תשעת חבריו בשובם ממשימה
בטחונית. הובא למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי בקרית שאול.

גיורא משך תשומת לב רואיו בהליכותיו, בשמחת החיים שבו, במאור פניו
וביושרו. חדור היה הכרת ערכם של לימוד תורה וקיום מצוות. האמונה בה
היתה חלק מהיותו האישית, מושרשת עמוק בלבו ובאישיותו. חבריו ספרו לו
שעזרתו לזולת, עוצמתו המוסרית ונכונות הקרבתו היו מקווי האופי הבולטים
שבו, כך ביחס לפרט ועל אחת כמה וכמה ביחס למשימות להגנת העם והמדינה.
נלחם במלחמת ששת הימים ובמלחמת ההתשה. מעולם לא תחם תחומים בין
עבודתו המדעית ותפקידו בצבא. בהיותו סטודנט מילא את חובתו לשירות
המילואים מעל ומעבר לכל מכסה נדרשת. ניצל את כשרונותיו וכישוריו כמדען
ביעול ובשיפור הסובב אותו במסגרת הצבאית.

בהמלצה להענקת פרס הצטיינות לגיורא, בעת למודיו במכון ויצמן למדע.
כתב פרופ' י.צ. שטיינברג: "מר ישינסקי הגיע למעבדתנו לפני כשנה (1969).
עם בואו השתלב במהירות מפתיעה בעבודה עם המכשיר למדידת הדעיכה של
הפלואורסנציה. הוא הראה התענינות עצומה, תפיסה מהירה, כשרון רב למיכשור,
קפדנות ושיטתיות... נוסף לעבודתו היפה במעבדה השיג מר ישינסקי גם
השגים נאים בלמודיו וזאת למרות קריאות תכופות לשרות מילואים...".

הפרס הוענק לגיורא חדשים אחדים לפני נפלו.

עבודת המחקר שנעשתה על ידי גיורא לקראת התואר מוסמך למדעים
(M.Sc.) במכון ויצמן למדע היתה למעשה שלמה כאשר נפל ובסיכומה עסק
בלילותיו האחרונים עם שובו מהטיסות.

חבריו במחלקה, בעזרת המדריכים נטלו על עצמם לסכם ולהוציא

לאור את העבודה. בפתיחה לעבודה כתבו:

"כשעברנו על רשימותיו ומחברותיו של גיורא מצאנו שהן מסודרות ובהירות להפליא, משום כך שכפלנו רשימות אלה כמו שהן (בכתב ידו) והן מהוות את גוף החבור. ההקדמה לעבודה הינה הצעת המחקר המקורית של גיורא שהוגשה למדרשה עם תחילת עבודת המחקר. . . . . במקומות רבים בתמצית השתלבו משפטים ומסקנות של גיורא כלשונו."

תעודת המוסמך למדעי הטבע של גיורא נמסרה לידי הוריו בטקס הענקת

התארים במכון ויצמן למדע שנערך ביום י"א בסיון תשל"ב (24.5.1972)

בנוכחות שר הבטחון, מר משה דיין. בשעת מסירת התעודה קרא פרופ'

מ. פלדמן, דיקן מדרשת פיינברג של המכון, קטע מחוות - דעתה של ועדת

השופטים: "ביצוע עבודת המחקר הנדרשה מחייב הבנה עיונית מעמיקה

בשטח האופטיקה, ידע בספקטרוסקופיה, התמצאות בענפי האלקטרוניקה,

שליטה בתכנות, ידע והבנה בשדה המחקר של החלבונים. תכנית עבודת

הגמר שנכתבה על ידי גיורא הוכיחה כי הוא ניגש לעבודת המחקר כשהוא

מצויד בכל הידע לו נזקק לאחר מכן בעבודתו, ואכן תוצאות העבודה הצדיקו

את כל התקוות שתלו בו מוריו, מדריכיו וחבריו.

גיורא חונן בכושר ביטוי מעולה בעל פה ובכתב, הוא ניסח את דבריו בצמצום

ובחכמה וניכר בו שהיה עתיד להתפתח לחוקר ולתלמיד חכם."

הועדה החליטה להעניק לגיורא את הצינן "מעולה" עבור עבודת הגמר שלו.

בין המכתבים שנתקבלו אחר נפלו של גיורא נמצא מכתב מאת מדריכו

פרופ' י.צ. שטיינברג, שהופנה למשפחתו ולמשפחת חברתו של גיורא:

"... אני תפילה שזכרו של גיורא, זכרונה של עוצמתו המוסרית ושל

אישיותו המקסימה יטעו בכם כוח לעמוד בכובד האבידה."

בידיעון החברה הישראלית לכימיה-"הכימאי בישראל" מוקדשת לגיורא

כתבה המסתיימת בדברים אלה: "גיורא היה צעיר צמא-דעת, מעמיק ונכון מאוד

סקרנותו המדעית וחריצותו לא ידעו גבול. תמיד היו דבריו שקולים תוך יחס כבוד

לעמיתיו.היה מסור לידידיו ולמכריו ושמח לעזור ולהטות שכם בכל עת צורך."

מכתב התנחומים שנשלח על ידי פרופ' מ. פלדמן, דיקן מדרשת פיינברג מסתיים במילים: "... הישגיו עד כה עוררו בנו את התקוה הבטוחה כי יגדיל לעשות. שוב כמו בפעמים רבות בתולדותינו כארץ הזאת - נופלים הטובים, המעולים, הדרושים לנו ביותר".

עם פרסום מימצאיו של גיורא כמאמר מדעי כתב פרופ' אפרים קצ'לסקי לאחותו של גיורא: "חוזר אני וקורא בדברי אבותינו ואני מוצא מקדש מעט מהרהוריהם שרק ערכי מוסר ותרבות הם בעלי קימא, הם שיעמדו בפני פגעי ההיסטוריה, והם שיעברו מדור לדור. כדי להפוך את האדם למוסרי יותר ותרבותי יותר, כדאי לחיות, ומאושרים הם אלה שניתנה להם הזכות לתרום בחייהם לאותם ערכים נצחיים, גיורא ז"ל נימנה על אלה, ובחייו שנגדעו באיבם היה לסמל לכולנו. לעולם לא נשכח תבונתו וכשרונותיו ומסירותו לחבריו, לעמו ולמדע.

"הא נשמתו צרורה בצרור החיים".

עבודותיו של גיורא:

1. ישינסקי ג.י. - מיון שיירים טריפטופניים בחלבון בעזרת עקומות דעיכה של הפלואורסנציה - עבודת גמר לחואר מוסמך, המחלקה לפיסיקה - כימיה והמחלקה לכימיה, מכון ויצמן למדע, רחובות, ניסן תשל"ב, מרץ 1972.
2. Yashinsky, G.Y. - Fluorescence decay of lysozyme and of iodine oxidized lysozyme - FEBS letters 123 : 26 (1972).
3. Yashinsky, G.Y., G. Hasan, A. Grinvald and I.Z. Steinberg. - Fluorescence decay of lysozyme, iodine oxidized lysozyme and lysozyme inhibitor complex -

הכנס ה-42 של החברה הישראלית לכימיה - רחובות (1972).

ל ז כ ר ו

- גלעד העשרה - מצבת סלע שחם שהוקמה לזכרם של גיורא ותשעת חבריו, על ידי הורי הנופלים, בחוף העשרה ליד מושב דקלה.
- מושב בפיתחת רפיח - הישוב נושא שמם של העשרה שנפלו.
- קרן גיורא יואל ישינסקי - הוקמה ביוזמת חבריו עירית ומשה ווייט באוניברסיטה העברית בירושלים להענקת מלגות לתלמידים מצטיינים במדעי הטבע ובמדעי היהדות, מיסודה של גב' אלזה בונם, ארה"ב.
- קרן גיורא יואל ישינסקי הי"ד - הוקמה על ידי הורי חברתו ב"ישיבת הכתל" בעיר העתיקה בירושלים, להענקת מלגות לתלמידים מצטיינים.
- תמונה מעשה גובלן שהוקדשה על ידי אמו - בחדר הספריה והסמינרים של המחלקה לפיסיקה כימית במכון ויצמן למדע.
- העשרה - ספר לזכרם של גיורא וחבריו, בהוצאת ההורים, תשל"ג 1973.
- אלבום לזכרם של גיורא וחבריו ליחידה - הוצא על ידי היחידה, צה"ל, 1972.
- מחקר בפסיכולוגיה קלינית - המאורע המכריע הגורם לאשפוז, תפיסת המחלה ותדמית בית החולים בעיני המאושפז - מוקדש לזכרו של גיורא על ידי חברתו טובה קונין, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשל"ג, 1973.
- ספר למוד בביוכימיה "חלבונים - מבנה ותפקיד" - מאת דיקרסון וגייאס, אשר תרגמו לעברית, על ידי אחותו ד"ר מרים (ישינסקי) וולדמן, מוקדש לגיורא הוצאת לוי אפשטיין, 1973.
- גיורא יואל ישינסקי ז"ל - דברים לזכרו שנכתבו על ידי פרופ' יצחק צ. שטיינברג בידיעון החברה הישראלית לכימיה, אוקטובר 1971.
- גיורא יואל ישינסקי הי"ד - דברים לזכרו שנכתבו על ידי א. קונין ב"ספר - חיים מישורי", הוצאת בית הכנסת בילו ת"א, תשל"ב 1972.
- מעזבונו הובאו פרקים מעבודת הגמר בספר הבנים גווילי אש.